

Bismillahirrahmanirahim

Izdavač
Kulturno-umjetničko udruženje Sejfullah, Konjic
Za izdavača
Ćukle Muamer

Lektura i korektura
Muamer Kodrić
Tehnički urednik
Ale Puzić
Design
Acid DTP studio Stolac

Štampa
Sabah-print, Sarajevo
Za štampariju
Šećo Elezović
Tiraž
300 primjeraka

Jasminko Šarac

Provincijalac

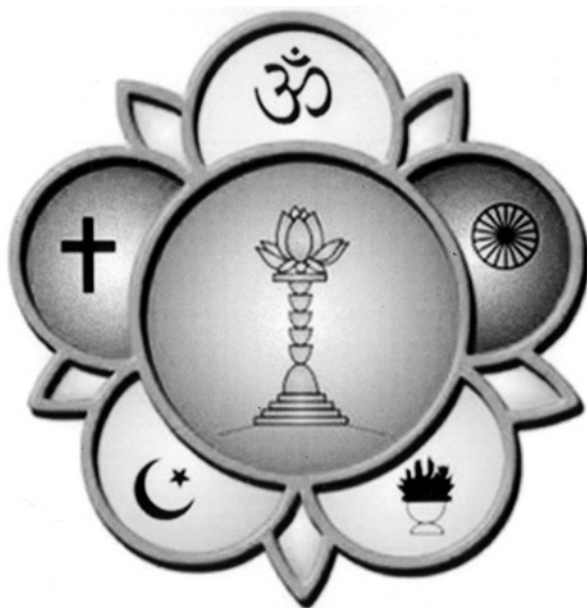
Konjic, 2013. godine

Radujemo se novom životu koji je naša dublja tajna.
Pa ipak, želja svake duše je nikada ne doći na ovaj svijet
i napustiti zemlju zauvijek.

Strah je moćan gospodar. Slobodan je jedino onaj ko ne posjeduje ništa
niti išta posjeduje njega.

JEDNOST I MNOŠTVO

*Kad je sve Jedno, više nema patnji, nema lažne bajke o tebi, o meni.
Ono što je bilo jučer - danas - sutra rastapa se u trenutku vječnosti.*
(O. Hajjam)

Jedinstvo religija

Početak noći Brahmine sav svemir nestaje. Ono što slijedi je postojanje čisto o kojemu ništa ne znamo. Za sada, svijest poznajemo samo onda kada je uronjena u materiju, ono izvan toga tajna vječna ostaje. Jedno i mnoštvo razdvaja privid tek, "svakog časa On je u djelovanju". Brahman i put derviša, oboje je u znaku kruga. Sve vodi Jednom i krajevi se počecima vraćaju kao što se voda iz rijeka u more uliva i ponovo se okreće izvorima svojim.

Isus reče: "Ja sam u Ocu, a vi ste u meni, isto kao što sam ja u vama". Unutarnja je to iskra, najmanja od najmanjeg, nedjeljiva, biti nepromjenjive. Opažena biti ne može, ali po njoj živimo i umiremo, jer je to stvorilo besmrtnost.

Obuzeta iluzijom maje većina ljudi spava snom dubokim. Oni koji znaju puštaju da sve teče bez uplitanja jer i spavač i prosvjetljeni, obojica su dio plana božanskog, a svijet spoznajemo po suprotnostima njegovim. Sai-Baba je rekao: "Um jednog čovjeka daje prednost Krišni, um drugoga štuje Šivu. Sljedeći više voli Allaha, Koji nema oblika. Ja nikada ne pozivam ljude da obožavaju mene i odbace Oblike koje su već poštovali". Jer, činom rođenja pozvani smo spasenju.

Sai-Baba

BRKINA MLINICA

Adema smo svi zvali Brko. Dugi bijeli brkovi bili su blago uvijeni i zavinuti prema licu, glava jaka i krupna sa oštrim inteligentnim profilom koji je plijenio pažnju odriješitošću i blagošću istovremeno. Sijedokosi starac snažne građe i gustih obrva podsjećao je na kakvu epsku ličnost koja se zagubila u vremenu, zastala u prostoru i naglo iskrsla u Stocu, iznad znamenitog Ču-prijskog mosta. Široke, prašnjave čakšire i razdrljena košulja sa starom ruskom kragnom odavali su snažnu ličnost koja se ne plaši životnih nevolja i ne odstupa od svojih principa koliko god koštalo.

Brko

Sagovornika bi gledao pravo u oči a svjetlucavi pogled bljeskao je nezainere siranom topline i vedrom dobrodušnošću čovjeka koji se zna nositi sa životnim tegobama i promjenama. Čovjeka koji je o ljudima i događajima znao više nego što je pokazivao.

Brko je držao mlinicu. Ne znam je li bio i vlasnik, ali tadašnja riječ "držati" (prostor ili radnju) podrazumijevala je, kako određeno pravo na vlasništvo, tako i tvrdi gazdinsku riječ koja uvijek mora biti posljednja. Označavalo je to privatnika koji je "svoj na svom", bez obzira ko vlada i stoluje.

Bio sam dječak, ali se dobro sjećam posljednjeg mlinara u gradu. Potom je zanat izumro jer je potreba za njim prestala, a sa zanatima su odlazili ljudi koji su ih poznavali, često odnoseći znanje u grob.

Kada bi se čestitao Bajram, djeca bi pažljivo procjenjivala ko će dati dinar ili dva, pa bi se Ademu obavezno prilazilo. Bijaše to velikodušan i darežljiv čovjek, a djecu je neobično volio. Imao je unučad, a posebno mjesto je zauzimao Nino koga je on zvao "Mimo", često se šaleći s njim. Proteklih desetljeća i stoljeća u mlinicama bi se mljelo žito, a pred Brkinom radnjom bi se redovito nalazilo po nekoliko konja i magaraca. Era industrijalizacije je sporo dolazila u provincije i zabačene kasabe, pa su se mnogi zanati još održavali u životu, sve do prije nekih tridesetak godina.

Ademova mlinica je građena od tesanog kamena i prekrivena pločom, a kasnije (djelimično) ciglom. Mlinice su u kasnijem vremenu propadale. Upravo ovih dana nekoliko njih se obnavlja, a među njima i Brkina. Vremenom, kada se žito počelo mljeti fabrički i mašinski, mlinice su polako počele padati u zaborav, a u gradu ih je bilo desetak. Nakon Ademove smrti sedamdesetih godina prošlog vijeka, mlinica je ostala pusta. Veliki mlinski kamen prkosio je vremenu, a polomljena vrata mlinice bi otvarao i zatvarao jedino oštri decembarski vjetar.

Pustoš, svjedočanstvo o prolaznosti, jer na ovome svijetu ne ostaje niko. Zato mu se tako i predajemo, okrutno i nemilosrdno koliko i općinjeno.

Opčinjenost svijetom ovim je uzrok svih nevolja. Zelena ilina iz Bregave nakupljala se u širokim žljebovima mlinice, a debeli sloj prašine prekrivao je cijelu unutarnjost. Jer ništa ne odolijeva zubu vremena. Ploče popadale a cigla polomljena, zidovi mlinice pokriveni nakupninama zelene mahovine. Prolaznost.

Mlinice u Stocu su svjedočile o prohujalim vremenima. Na Brkinoj je stajao natpis: "IDU DANI", a ispod je pisalo jednostavno "Brko".

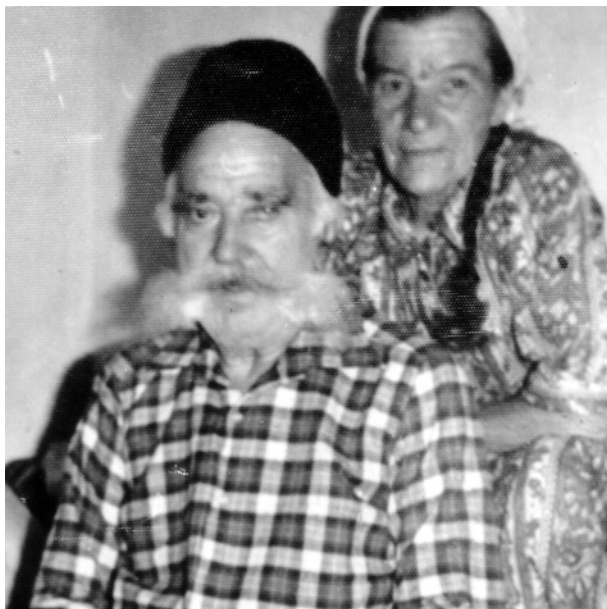
Bez imena i prezimena jer nije bilo potrebe. Adema je znala cijela Hercegovina. Poznata pjesma iz tog vremena ("Idu dani") je očito bila inspiracija za naziv stare mlinice. Sedamdesetih godina prošlog vijeka pjesma je bila veoma popularna. Ime pjevačice (ili pjevača) sam zaboravio, ali je pjesma bila "pod obavezno" za sve lokalne pjevaljke, nešto poput postavljenog kipa u svakoj osrednjoj birtiji gdje su čaše letjele na sve strane a kafana se otvarala i zatvarala po potrebi. Bilo je to doba velikog bećarstva, a krvave ruke od polomljenog stakle bile su imidž i znak, simbol koji je nepogriješivo ukazivao na glavnog sarhoša.

Dani idu i bježe i potrebno je ugrabiti sve što se može, uživati u životu koji i nema smisla ponad sebe samog. Bila je to logika vulgarnog materijalizma u vremenu kad je standard rastao i obećavana vlast radničke klase na cijeloj planeti. Zvali su je diktatura proletarijata. Kao što znamo, ostvario se jedino prvi dio slogana, odnosno diktatura. Obično jednog čovjeka ili uže grupe, ovisno o "varijanti" socijalističkog uređenja. Slobodna misao se svugdje gušila, ali idu dani pa se okoristi svime čime možeš. Ne obaziri se ni na šta jer dani idu i odlaze nepovratno. Bilo je to doba jeftinih i otrcanih fraza i propovijedi sa oltara marksizma i lenjinizma i neki su u njih vjerovali. Drugi su krali i pljačkali zaklanjajući se za svemoćnu Partiju. Komunistička knjižica ovjeravala je poštenje i nije bilo mjesta sumnji.

Strah i sigurnost su održavali sistem, svako na svoj način. Strah i elementarna sigurnost, logika stada. Biti sit i biti siguran, to još i danas sanja dobar dio usiljenih nostalgičara.

Adem Haračić je bio vjernik, tradicionalni bosanskohercegovački musliman. I on je znao da "dani idu", ali je prolaznost podnosio mirno i stoički, vjerujući u svijet ponad ovog vidljivog. U mlađim godinama života, dok je još bio u snazi, s lakoćom je podizao pune vreće brašna, stavljajući ih na konje koje bi seljaci odvodili svojim kućama. Automobili nisu postojali ili su bili vrlo rijetki.

Snažna pleća i jake ruke govorile su da je Brkin život bio obilježen radom, a preplanulo lice pravilnih upadljivih i gorštačkih crta bilo je uvijek nasimijano.

Adem sa suprugom

Ademova mlinica ostala je pusta, a, kako smo kazali, obnavlja se upravo

ovih dana. Tako će se i sjećanje na starog Brku ostati dio kolektivnog pamćenja čaršije. Kako je svaki čovjek trajno prisutan u Božijem znanju vrijedan je da ostane i u ljudskom sjećanju. Jer, i nestajanje je tek druga strana stvaranja, točak postojanja koji se vrti, kolo sreće koje se okreće.

I tako unedogled, sve do Božijeg Suda.

ZEJNIN ODMOR

Sjedio sam u kafani "na centru", kako smo zvali samo središte grada. Popodnevna ljetna sparina i nigdje "živa roba", kako bismo rekli stolačkim žargonom koji je imao oznaku za sve i riječ za svaki događaj. Tješili smo se frazama, uvjereni kako sve znamo i ništa nam ne izmiče.

Sparno ljeto. U popodnevним satima laste bi često slijetale praveći gnijezda ispod krova nekadašnje Robne kuće. Jasminka i ja bi ih često promatrali, brojeći pažljivo broj ulazaka i izlazaka kroz male otvore koji su se jedva vidjeli. Djeca su prolazila noseći sladolede u rukama, nekoliko pasa lutalica je lajalo na prolaznike. Niko ih se nije plašio.

Bijah sam, za stolom odmah do asfalta. Tu sam najmirniji, i dalek i blizak ovisno o potrebi za samoćom. Sebično ali lijepo.

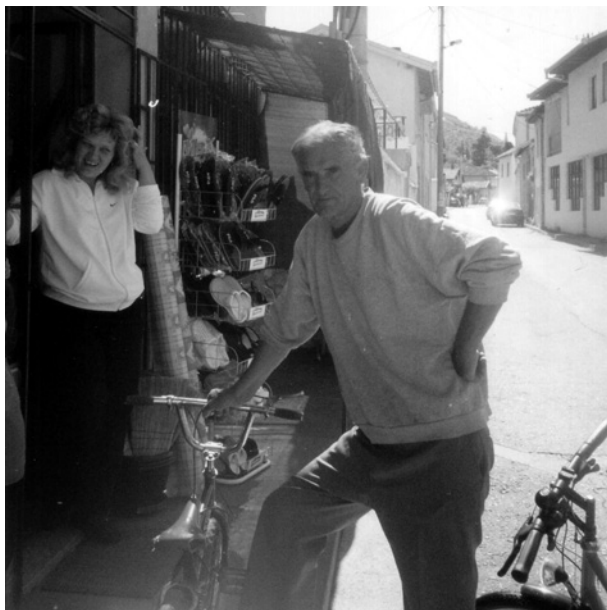
Odnekud na biciklu prođe Hajro i zaustavi se. Rijetko ga viđam, a još rjeđe da ide pješke, jer na biciklu je efikasnije i jeftinije. Cipele se manje troše, a brzina dvokotača ne dopušta stalno prisustvo sunčeve svjetlosti, tako da majica neće izbledjeti. Bar ne za nekoliko godina, a onda ko zna? Možda smrt dođe.

Hajrudin je Stoćanin. Prema predaji, Bubale su u Stolac došle iz okoline Konjica prije nekih stotinjak godina. Zašto, to niko ne zna ali bi Hajro često govorio kako je njegov djed (ili pradjed) odlučio napustiti Konjic i nastaniti se u stolačkoj vali jer je ovamo mnogo "lješve". Šta je opet ljepše, ni to niko nije znao. Možda ni pradjed koji se jednostavno "spušćo" nešto naniže, u dolinu koja uvijek izgleda lijepa.

Pantalone do gležnjeva i plava majica, na nogama žute iznošene sandale. Pogled tih i namjerno nejasan odavao je čovjeka koji se volio praviti zbunjenim. Vidjelo se da su pantalone "ganc" nove i bile su nešto šire od

potrebne veličine tako da se mogu upotrijebiti bar još nekoliko sezona. Njihov vlasnik je kratko upozorio na činjenicu da je njemu zapravo u svemu najbitnija elegancija.

"Galan" - pogleda me Hajro, uhvativši palcem i kažiprstom desne ruke za oštru ivicu sivih pantalona. Možda su bile prve nakon rata, kupljene u pravoj prodavnici a ne na buvljaku (u Vrapčićima), gdje smo se gotovo svi često snalazili. Subotom bi sve vrvilo od provincijalaca i uspaljenih malograđana, a kupovalo se šakom i kapom. Sve jeftino, a traje kriza, ali prije svega duhovna, materije ima u izobilju. Ipak, šteta je uvijek tu, jer se sve mjeri zavišću.

Hajro

"Šta još ima?" - priupitah nonšalantno ne očekujući nikakav odgovor. Znam već sve što može i želi reći, sve staje u nekoliko naučenih rečenica. Hajrudin pogleda pored sebe gotovo se zamislivši na čas. Bio sam siguran kako je u pitanju odlučujući trenutak, trenutna ispovijed koja je svačija.

"Evo, Andira došla... pa mi donijela bombarderu!" - odgovori glasno i sasvim razgovjetno, i dalje sjedeći na biciklu.

Indira je njegova najstarija kćer i živi negdje van Stoca, možda i u inostranstvu, nisam znao jer je nikad nisam vidao. Iako sam ga pozvao na piće, Hajro je glatko odbio stavljajući dlan desne ruke na grudi kao da daje svečanu zakletvu. Ko zna, možda misli kako bi idući put on morao platiti. No, ne obavezujem ga.

Kao dijete poznao sam Hajrinu sestru Fatimu. Bila je poznata Stolačka ljepotica. Još davno se udala u Srbiju, negdje u okolinu Niša, a Hajrina obitelj ju je zvala "Fataru", valjda od milja, jer su imena skraćivana, izvrtana i prekrajana u skladu sa nepisanim provincijskim kodeksom koji u svemu pronade pravi razlog i ima svoje aršine i mjerenja.

Bilo je očito da je kći ocu darovala bombonjeru. Lako bi se moglo pomisliti kako je poklon odviše skroman, no Hajrudin bijaše više no dirnut.

"Lijepo od nje" - odvratioh mehanički ne znajući ni sam za prave Indirine motive jer razloge ljudskih djelovanja obično i ne znamo. Zbog toga je rečeno da jedno dobro djelo može spasiti čovjeka.

Nekoliko stolova unutar kafane bilo je puno gostiju. Možda im je vani prevruće ili se unutra bolje kriju; ne moraju svake minute plaziti jezik prolaznicima. Besposličari i taksisti, pokoji maskirani diler. Preziru sve i svakog jer niko ne vidi sebe, uvijek vidimo samo druge.

"Bombarder iznad Bupalovine, žalosna ti nije majka...", dobaci kreštavi glas iz sjenovitog ugla.

Više osoba se zakikota iz sveg glasa, a brkati neznanac prosu vodu pored mog stola, kako bi znali da nas motre i nadgledaju. Upućeni su u sve i rado nose tuđe terete.

Hajrudin se na upadicu nije ni osvrnuo, smatrajući kako su nametljivci i provincijski komičari ispod njegovog nivoa. Sparina je bivala sve veća. On se zagleda u prednji točak bicikla kao da tamo traži moguće uzroke za darivanje "bombarderom". Kao i uvijek, izgledao je izgubljen i naivan, a nije ni jedno ni drugo.

"Ha, a koga to bombarduju?" - ubaci se čovječuljak sa crvenom kapom na glavi. Neko iz sve snage lupi šakom po stolu, sa svih strana zaori se smijeh. Hajro je potpuno ignorisao nametljivce, gledajući isključivo u mene, i čak malo zabacivši glavu unazad oholo, nipodaštavajući dosjetke i upadice kao da i ne postoje. Bila je to usiljena, izvještačena arogancija i upravo takva je trebala za nužnu odbranu.

Sjetih se njegove majke Zejne. Bijaše to jedna od najživopisnijih starica u kasabi a umrla je nekoliko godina prije posljednjeg rata. Izboranog lica i tankih, stisnutih usana, crnim ali još uvijek bistrim očima gledala je otvoreno ali nepovjerljivo. Dolazila bi često kod nas i bila gost kod mojih. U velikom ružičastom zavežljaju nosila bi svu svoju imovinu. Na glavi obavezna jamenija, a na nogama "kaloše", obuća za sve prilike i potrebe jednog vremena.

Svrćala je u mnoge kuće, ali nikad ne proseći niti tražeći išta od bilo koga. Popila bi kafu, a ponegdje i ručala, sjedeći redovito na podu prekrštenih nogu poput kakvog mudraca. Ljudi su je voljeli, a bila je legendarna po svojoj uzrečici ("Bog ti d'o") koju je koristila kao poštalicu i ključ koji bi otvarao i brave podobro zaključanih vrata. Dakle, skraćena od riječi "dao" ili "dati".

Kako su u vrijeme njene mladosti žene nazivane i prepoznavane po imenima (ili prezimenima) svojih muževa, Zejnu su obično zvali Bubaluša. Bubaluša je bila poznata u cijelom gradu pa i šire, a naročito u Dubravama.

Muž Ibro je davno umro, a Stočani ga se sjećaju zbog navodne obdarenosti i ljubavnih avantura koje su bile i česte i posve otvorene. On je bio spreman pritisnuti i "zmiju u duvaru", a zmija ovdje nikada nije nedostajalo, a i duvarevi su česti, pa nije lijepo zaobilaziti ako može direktno.

Zejna Bubaluša

Zejna nije bila ljubomorna, a suparnice su joj čak i dobro dolazile kako bi uzela predah vezano za Ibrino navaljivanje i upornu aktivnost, koja ju je očito obeshrabrivala i čak dovodila do očajanja. Bilo ga je teško "nasititi", kako je opisivala muževljevo stanje i energiju.

Pričajući o svom mužu, Bubaluša bi često govorila:

"Bog ti d'o, ono majka ne rađa... 'Naku pogan... jedva zemja drži. Deset tevsija pod... Hm, ne merem lajat svašta..."

Publika bi se smijala, a djeca bježala glavom bez obzira jer joj je pogled bio težak i pronicljiv. Ipak, Zejna je bila omiljena i niko je nije zadirkivao niti prezirao.

"Koromane si mog'o nizat... grom ga nije šino", vrtila bi glavom zlosnutno, kratko uzdišući. Je li to bio zakašnjeli ljubavni uzdah ili žal za prošlošću, nismo znali.

Pamtio sam Ibru. Jedan od posljednjih Bošnjaka koji je u Stocu još uvijek nosio fes. Nije se stidio svoje tradicije iako su modernizam i sluganska svijest već uveliko bili uzeli maha. Desilo se i famozno "skidanje zarova", a revolucija je tekla i najavljivan je novi progres.

Bijaše štedljiv i, po svemu sudeći ta osobina se prenijela i na sina mu, Hajrudina. Pričalo se kako bi Hajro odlazio u Germaniju uvijek sa dvije vreće graha i suhog mesa, da se u Minhenu ne bi moralo kupovati. Vreće bi se utovarile u Čapljinu a istovarile u Štuttgartu. Kasnije bi se, nakon sezonskog rada, vraćao i redovito bi ga primali u fabriku tekstila ("INKOS"), uvijek i iznova, jer bio je najbolji ložioničar, ili se bar tako mislilo. U svakom slučaju, bijaše vrijedan radnik.

"Nije lahko nikom... mali moj" - pogleda me kratko i značajno kao da piše testament, i bio je u pravu. Na zemlji nije raj i nikada ga neće ni biti.

Slegnuh ramenima. Gledao sam za njim dok je odlazio sve dok nije nestao u daljini.

Sparina je i dalje ubijala. Provincijska dosada.

Učmalost.

MIRSAD I MATE

Hangar je bio prepun ljudi. Iako je malo ko razmišljao o doslovnom značenju te riječi upotrebljavali smo je da definiramo prostor oko sebe u koji smo prisilno dovedeni. Gabela, godine 1993. Rat je bjesnio svom žestinom. U ratu nevidljiva drama suprotavljenosti dobra i zla postaje svačija te bivamo uvučeni u zbivanja oko sebe i protiv svoje volje. Život običnog čovjeka postaje bezvrijedan i ne znači ništa, jer oni koji vuku konce iz sje-ne razmišljaju jedino u brojkama, a ljudska patnja za njih ne znači ništa. Većina to kasno shvati. Obično tek onda kada utihne zaglušujuća buka rat-nih bubnjeva, a rijeke prosute krvi začude dolazeći do svakog.

Tada se priželjkuje kraj, prestanak svega u sivim, natmurenim daljinama. Uvijek želimo da je zlo daleko od nas baš zato jer nam je preblizu, skriveno u duši i prekriveno navikama i običajima, ustaljenim tokom svakodnevnice te izranja u kriznim situacijama. Iskuljava poput vulkana u teškim vre-menima. Nakon rata se mnogi zapitaju zašto je sve moralo da se desi i je li moralo? I zašto baš njima!? Ali, pošto se sve već desilo, naknadna pamet ne koristi nikome, čak i ne podsjećajući.

Iako cijela povijest ljudskog roda pokazuje kako je sklapanje mira na kraju neizbježno onaj snažniji uvijek vjeruje kako će pobijediti te započinje sukob. I tako u krug. Dobro i zlo optrajavaju u dušama posve nepromjenjeni, i zbog toga zlo tako često caruje. Ne nadamo mu se.

O tome sam jednom zapisao:

*Historija je poput svake loše učiteljice,
zastrašuje i upozorava ali ne poučava.
Put jasan ali bez živućeg znaka
i staza vidljiva, nikad obasjana svjetlošću.
Svjetionik pust, tvrđava prašnjava.*

*I uzaludnost koja se ne stidi
ni najvećeg bola.*

U Gabelu smo dovezeni kamionima i grubo uguravani u betonske silose. Preplašeni i unezvjereni ljudi kao da ništa nisu shvatali pa su i sebe i druge uvjeravali kako ćemo izići sutra ujutru. Vratiti se svojim porodicama i nastaviti živjeti svoje uobičajene živote. Ali prava iskušenja su nas tek čekala. Ona se ne prepoznaju kada dolaze i raspoznavamo ih tek kada odlaze. Masovne racije i odvođenja imala su odviše velike razmjere da bi se zaključilo kako će sve stati "sutra". Radilo se o etničkom čišćenju i to je već tada mogao vidjeti svako ko je to želio. Samozavaravanja uspijevaju jedno vrijeme ali je njihov rok ograničen. Mrak potpun, misli brze i grozničave. Navikavanje na potpunu tamu stravično, prstima smo opipavali sve oko sebe, lagano i bez zvuka. Sve može odati ili zbuniti, postati povod stradanju. S vremena na vrijeme, stražarska baterija bi osvijetlila tamu jer su neprestano pristizale nove grupe zatvorenika. Ljudi su ubacivani jedan preko drugog, neki krvavih lica i zamrljani, začuđeni. Sklupčane prilike u grču, sjenke i duhovi. Aveti.

U islamu postoji izreka: "Sudbine će ti pokazati i ono što ne možeš ni zamisliti". Ljudska misao je slaba i neznatna, nemoćna da predoči nebeski plan koji uvijek izmiče.

Jer, sudbina u trenutku pretvara kralja u prosjaka, vladara u roba i moćnika u potrebitog. I obrnuto. Takve obrate može izdržati jedino onaj ko u nastupajućim događajima uvijek vidi Prvi uzrok svega.

Naravno, logore je podigla politička volja a ne hrvatski narod. Narod niko ništa ne pita, običan čovjek se mora saobraziti novonastalom stanju inače će i sam stradati. Većina se preplašeno zatvori u kuće, čekajući da sve prođe i da, po mogućnosti, prođe mimo njih.

Ipak, uvijek postoje oni drugačiji, hrabriji ljudi koji su u stanju plivati uz rijeku i nositi se sa snagom zla. Moji prijatelji, Dominika, Olga, Nikica i

Kristijan su mi slali pakete sa hranom, lijekovima i novcem. Dominika je bila farmaceut i svojim pošiljkama lijekova je spasila neke logoraše od sigurne smrti. Hrabra žena bila je simbol otpora jednouljmu i ludilu, i nije se plašila niti ustručavala.

Jul mjesec, vrućina. Źeđ bijaše nesnosna a disanje na momente otežano. Posvuda se osjećao miris katrana i truleži, sasušene slame. Objektivno, prosječna životinjska staja je bila ljepša i ugodnija od našeg novog prebivališta. Dužinu i širinu silosa bilo je teško odrediti jer je mrak bio potpun a zgrčene prilike su stalno naguravane i potiskivane u iole širi prostor. Svakog trenu pristizale su nove grupe, i vjerovatno nas je već bilo par stotina.

Logor Aušvic

"Eehh... čak su i u Aušvicu postojali kreveti" - uzdahnu glasno profesor geografije, namještajući postelju od slame i granja. Prosjed i vitak, u kasnim šezdesetim bio je okretan poput mladića. Kao intelektualac uživao je određeni ugled kod zatočenika, i imao spreman odgovor na svako iznenadno pitanje. A pitanja su se stalno množila.

Dvojka. Tako smo zvali naš hangar, jedan od četiri koliko ih je bilo u funkciji. Za svega nekoliko dana bili su puni logoraša. Ležali smo na betonskom podu bez jastuka ili pokrivača, a oni sretniji su uspijevali dograbiti komad kartona ili trule daske te staviti ispod sebe.

Uspio sam se domoći jednog tanjeg drveta. Prvih par dana bilo je gotovo nemoguće ležati na tvrdoj podlozi. Poslije sam navikao, više ne misleći na to, bila je poput najmekšeg kreveta. Kraljevski ležaj.

Žeđ bijaše nesnošljiva.

Daska mi je s vremenom postala draga, jer navika stvara čuda i otupljenost pretvara u budnost. Dešavalo bi se da je obujmim rukama poput djeteta i zaspim tek pred zoru, jer se spavalo slabo ili nikako. Cijelo vrijeme dana i noći bili smo zaključani. Rešetkasta ograda najprije se zaključavala lancem a nakon toga bi stražar zalupio teška gvozdena vrata. Izlaska u WC nije bilo niti je postojao. Ubačene su dvije kante koje su služile u toaletne svrhe. Užas. Kada bi se posude napunile nečistoćom, dva logoraša bi ih iznosila vani.

Sparina bijaše nesnosna. Zrak je zaudarao znojem i sasušenom slamom. Voda se dijelila jedanput u 24 sata. Sjedili bi na koljenima, a kanta s vodom bi prelazila od ruke do ruke i tom prilikom bi svako otpio par gutljaja. Voda je bila mutna i crvena, a tamni komadići drveta i osušene trave su plutali po površini. Nije nam smetalo, jer je svaki gutljaj značio spašavanje golog života. Pili smo brzo i halapljivo, da bar nakratko ugasimo žeđ.

Dnevni obrok se također dijelio samo jednom i mogao se zvati ručkom ili večerom, ovisno o dolasku Vladinog kombija, koji je često zastajao i kvario

se a ponekad ne bi ni došao. Ručak se sastojao od tanke kriške hljeba i par kašika masne vode na čijem bi vrhu plivao kupusov list, a znalo se pronaći i pokoje zрно graška ili riže.

Dnevno se mršalo i po nekoliko kilograma, a blijeda upala lica su više ličila na aveti nego na ljudska bića. Mnogi sedmicama, pa i mjesecima, nisu izlazili na dnevnu svjetlost.

Ručak se dijelio u "čomama". Tako smo zvali aluminijske posude okruglog oblika koje nisu ličile ni na šta do tada poznato. Čome se nisu prale već bi nakon jednog logoraša odmah dolazio drugi, preuzimajući svoj dio. Gužva oko kazana je uvijek bila velika. Tu smo bili svjedoci pohlepe i poniženja, plemenitosti i životinjskog gaženja. Molbe, preklinjanja i zahtjevi da se uspe više hrane, znaci rukama, gestikulacije. Par puta je izbila tuča, ali se sve odmah smirivalo jer niko nije imao snage da pristojno zamahne šakom. Stražari su prijeteći upozorili da ubuduće neće tolerirati slične ispade i to je shvaćeno ozbiljno. Nekoliko logoraša je radilo na podjeli hrane, a Sead je bio najpravedniji i sa najkraćim radnim stažom. Sipao je svima jednako i kod njega nije bilo povlašćenih ni privilegiranih. Nakon svega što je vidio smučilo mu se i sam je odustao. Dolazak Vladinog vozila sa hranom se čekao cijeli dan. Ljudi bi nervozno sjedili i gledali u daljinu a mašta bila preplavljena jelima. Sjajni i grozničavi pogledi izgladnjelih ljudi bili su uprti u daljinu, čekalo se s nadom i sumnjom.

Vladin kombi bi se kretao sporo i tiho brujanje motora smo zvali "milozvuk" jer bi tada došlo do aktiviranja želučanih sokova i opće radosti u hangaru. Obrok se sastojao od nekoliko zalogaja koje bi halapljivo pojeli. Vremenom je dolazak hrane postao pravi psiho-socijalni obred sa različitim ulogama pojedinaca u svemu tome. Glavna misao zatočenika bila je ostati živ ili bar živ do sutra. A onda, ko zna, možda se preživi i cijeli rat. Jer, nadama nema kraja, a uvijek nađemo izgovor za vlastite misli, ma kakve bile.

Noću, miševi bi se pojavljivali gotovo niotkud, trčeći iznad obrijanih glava, i neki bi ih u šali hvatali, što nije bilo jednostavno jer su bili brzi i praktično

nevidljivi u potpunoj tami. Većinu ljudi je počela mučiti nesvjestica prilikom svakog ustajanja jer je glad činila svoje. Logoraši bi padali kao snoplje često udarajući glavom o betonski pod, a oni malo snažniji bi ih podizali i ohrabrivali da izdrže. Status svih zatočenika je bio isti, bez obzira da li su bili civili, vojnici HVO-a ili pripadnici Armije RBiH. Jer, svi smo bili Bošnjaci. Najveći broj ljudi bi po danu ležao na leđima prazno i besciljno promatrajući prljavi sivi strop. Depresiju je bilo teško izbjeći.

Apatija, nevjerica da nam se sve ovo dešava, čekanje da ružan san prođe. Istina, prvih dana smo često spominjali naše porodice, rodbinu i prijatelje. Odvojenost svakoj vezi daje težinu i održava je, spašava od usiljene ravnodušnosti.

Sjećali bi se djetinjstva i godina provedenih na slobodi, a čovjek po prirodi ništa ne cijeni dok to ne izgubi. Kako je glad iz dana u dan bivala sve veća, hrana je postala jedina preokupacija, a porodice i dani sreće, kada je rat izgledao dalek i nezamisliv, više nisu zaposijedali um. Ugroženost je bila tako velika da nam ništa osim jela nije padalo na pamet. Jer, na koncu, rodbina je na slobodi i već nekako će se snaći, a mi im svakako ne možemo pomoći sve i da hoćemo, baš kao ni oni nama. Pomirenost sa sudbinom je teška, ali postaje laka ako su sve mogućnosti iscrpljene.

Na komadićima sjajnog papira od cigareta počeli su se pisati recepti. Recepti za spravljanje hrane, jer je jedino hrana bila u mislima pa su se počele redati bilješke o baklavama, tortama... Pisalo se sve što se znalo. Ja sam tvrdio da će svi papirići (ukoliko izađemo živi) biti bačeni i da niko neće spravlјati ta ukusna jela. Jer, bilo je očito da se radi o sublimaciji osjećaja gladi, projekcijama koje su imale zadatak da bar malo ublaže strašnu životnu ugroženost. Bilo je čak komičnih situacija i usiljene tajnovitosti, jer su se pojavile priče o "tajnim" jelima od prije par stotina godina, a znanje o njima je izgubljeno. Tada sam prvi put čuo za redžel. Navodno su ga uspješno pravile naše nane i nane njihovih majki, a tajno znanje katkad nestane zauvijek. Ali, eto, baš ovdje u logoru je ponovo oživljeno. Bile su to besmislice kakve mogu pasti na um samo očajnim ljudima. Nisam im pridavao značaj.

Bilo je nešto užasavajuće i jezivo u tim bilješkama koje bi mršave, iznemogle sjenke grčevito pisale i stavljale u džepove ili ispod glave, kao kakvu vrijednu hamajliju. Izobličeni, ispijeni likovi tumarali su hangarom, nastojeći vidjeti zapis na papiru. Tihe utvare što se prepliću i nadopunjuju u stravičnoj igri živaca. Jer pobjeđuje onaj izdržljiviji. Recepti hrane koja se nikada neće jesti. Samo pisanje je hranilo i održavalo u životu, vjera da će se sve to nekada okusiti.

Na hangaru je bilo nekoliko malih prozora sa zahrđalim rešetkama. Stakla su bila prljava i polomljena i srećom da je bilo tako, jer je kroz paučinaste pukotine ulazio svjež zrak. Prašina debelog sloja bila je tako gusta da se mogla sakupljati. Posvuda opušci i bljuvotine, vonj smrti. Užas. Tragovi zgrušane krvi i blatnave stope, odbačene potpuno poderane košulje. Užas. Pušenje je bilo zabranjeno, ali se to uglavnom nije poštovalo, naročito iza podne kada bi upravnik odlazio kući te atmosfera bila bar malo relaksirana. Stražari bi se često pravili da ne vide cigarete koje smo donosili vraćajući se s rada, jer je pretres bio obavezan a prekršaji te vrste strogo kažnjavani. I oni su bili ogorčeni i posve zgađeni. Čekali su kraj rata.

Jednog dana priđe mi Amir. Suhonjav i mršav, smirenog i usredsređenog pogleda dobro je podnosio glad. Prije rata smo njegov otac i ja radili u istoj firmi i dobro se poznavali.

"Šta je ovo sve... i čemu?" - bubnu najednom kao da je došao s druge planete i nema pojma ni gdje je ni zašto. Spustio se padobranom u užasavajući i stran svijet koji nije dio njega. Gleda, ali ne shvata, čuje, ali ne registrira.

Sanjar svoje vrste, u stvarima i događajima tražio je dublji smisao. U logoru smo postali dobri prijatelji i prijateljstvo održavamo i danas.

"Šuti i strpi se" - odvratih nevoljko, ni sam ne znajući šta da kažem. Ne želi ni utjehu ni moguće razočarenje i pita radi reda. Već je čuo bezbroj odgovora koji ne znače ništa. Uzaludna nadanja i vjera u staro Ibrino proročanstvo, snovi o prestanku svih dejtava, puštanje na slobodu.

Sjetih se kako je Imam Ali a.s. rekao: "Ili postoji izlaz iz nevolje, pa ga treba tražiti, ili ne postoji, pa se treba strpiti".

U našem slučaju važno je ovo drugo, jer brzog i lakog rješenja nije bilo. No, ljudski um teško može mirovati, i upravo to je naglasio Muhammed a.s. rekavši: "Vjerovanje se dijeli na dvije polovine; strpljivost i zahvalnost". Ko nije strpljiv i zahvalan Bogu gubi unutarnju ravnotežu i pri najmanjem iskušenju, a iskušenja i postoje da bi se nepogriješivo razotkrila svačija unutarnjost.

"Gledaj filozofa!" - namignu na Amira brkati seljak u poderanim pantalonama i sivoj majici bez strukava. Žive i razigrane oči svjedočile su o čovjeku koji se nikad ne predaje niti uzmiče pred životnim nevoljama. Nehajno odmahnuh rukom što je moglo značiti sve i ništa. Nema se ni volje ni snage za polemiku i važno je dočekati sutrašnji dan. Nakon izlaska iz logora Amir je bio dobar borac, a poslije rata je otišao u Ameriku. Ponekad bi pisao pjesme na komadićima papira koje bi ljubomorno čuvao od znatiželjnih pogleda. Nakon što nas je Međunarodni Crveni križ iz Ženeve evidentirao i popisao, Amir se često zanosio mislju da djelatnicima te organizacije pročita bar neke od svojih stihova. I to isključivo njima. Pozvani su i dostojni. Ustao bi, pa se vraćao, jer je gužva oko stranaca bila velika a očekivanja od njih ogromna i nerealna. Ipak, bili smo svjesni da njihov sami dolazak šalje dobru poruku te da je to znak da nećemo biti strijeljani. Bar ne svi. Jer svi logori u zemlji prestali bi sa masovnim ubijanjem nakon ulaska Crvenog križa.

"Svaka čast!" - dobacih Amiru veselo.

"Hm... pokušavam kvalitetno razgovarati s ljudima... A ovi..." - on baci začuđen pogled na masu koja se tiskala oko vrata i pokušavala bar neznatno predočiti opće očajanje. Tu je svako imao svoju pravednu priču u zajednički nam nametnutoj nepravdi. Jedan Talijan sa tankim zlatnim naočarima pažljivo je zagledao logoraše, raspitujući se o svemu i svačemu. Svi redom su odgovarali da nam je dobro i da nas niko ne maltretira. Nisu nam vjerovali, ali su šutjeli, shvatajući u potpunosti naš težak položaj.

Noć uoči ulaska Crvenog križa, logornik je lično došao i upozorio nas:

"Sutra ćete imati posjetu. Nadam se da znate kako se treba ponašati. Jer..." - Dalje nije govorio ali je sve bilo jasno. Frizer Mići je brijač zatočenike cijelu noć. Cilj je bio izgledati što bolje. Pripremiti se za neumoljivu predstavu, a poslije sve isto.

I bez jasne prijetnje, bili smo svjesni da nećemo moći pričati šta želimo i da će laž dominirati posjetom. Licemjerstvo i uljepšavanje stanja. Tog dana čome su bile skoro pune hrane, jer je sve valjalo prikazati u što boljem svjetlu. Bio je tu još jedan proćelav četrdesetogodišnjak, vjerovatno ljekar po zanimanju te jedna djevojka. Kolet. Francuskinja, plavih, prodornih očiju, bila je kratko ošišana i obučena u obične farmerke i bijelu majicu. Mirno i trezvno je pokušavala sagledati situaciju i zbivanja oko sebe. Progovorio sam s njom nekoliko rečenica na engleskom jeziku i tako smo se upoznali. Razgovor bez prisustva prevodioca bio je strogo zabranjen i rizik je bio velik.

Govorio sam brzo i šapatom, nastojeći da me niko ne vidi. Pažljivo je slušala. U svim kasnijim posjetama (a bilo ih je još 4-5 do konačnog puštanja), Kolet bi se, nakon uopštenog govor, a posebno obraćala samo meni te smo postali gotovo prijatelji. Tvrdilo se čak da smo zaljubljeni jedno u drugo što naravno nije bilo istina, ali ni daleko od istine. Zlobnici su, ipak, bili uvjereni da nije naročito lijepa nego smo mi odavno "zagorili", pa nam se pričinjava te zbog toga vidimo ljepotu i tamo gdje je nema.

Ali, bila je lijepa, i po mom ukusu, čak ljepotica. Kad god bi dolazila neko bi mi unaprijed javio da su kola parkirana te da slijedi veliki događaj. Za mene velik i značajan. Drugima je bilo sve svedjedno, jer su gubili vjeru u sve humanitarce.

"Sad će... ona tvoja... pa gledaj reć nešto za nas" - dobacio bi Mujo, onako uzgred, kao da Kolet već nije upoznata sa svim bitnim u logoru i kao da ja imam moć uticaja na bilo šta. Ali, kao što je poznato, utopljenik se i za slamku hvata i valja vidjeti šansu tamo i gdje je nema.

"Polaskan sam" - odvrćao bih gotovo svečano, na šta bi se neki grohotom smijali. Očajni i gladni, logoraši su upirali poglede pune nade u radnike Međunarodnog Crvenog križa. Bar tako je bilo u početku prije neizbježnih razočarenja. Tiskali bi se oko njih, naguravajući se te govorili o svojoj nedužnosti i besmislu rata, raspitujući se za porodicu i bližnje. Većina očito nije shvatala da je njihova uloga prije svega posrednička te da nisu ni politička ni vojna organizacija. Sljedstveno tome, nemaju moć zatvoriti logor. I sam pokušah to objasniti par puta sluđenim zatočenicima, ali uzalud. Oslobađanje je traženo i zahtijevano, i to odmah i čak ultimativno, pa i sa prijetećim tonom. Stranci su pokazivali začudnu smirenost i strpljenje slušajući različite dosjetke i nebuloze. Valjda su navikli jer nije im ovo prvi put. Ni posljednji. Nikad se nisu pokolebali, nikad pokazali čuđenje ili zlovolju.

Prve dvije posjete Crvenog križa su ulile veliku nadu, a potom je uslijedilo razočarenje.

Kasnije bi neki logoraši tvrdili kako ne trebaju ni dolaziti, jer međusobno nerazumijevanje bijaše veliko. Ipak, uprava logora je dopustila da nam ubace hranu i ćebad. Počelo se lakše živjeti, sa velikim konzervama sira i goveđeg mesa. Preko njih smo slali poruke svojim i bijah posljednji koji se javio. Nostalgija me nije tresla, a nisam znao ni šta da napišem, tim prije jer su se sve poruke čitale. Ravnatelj bi često dolazio i držao dosadne govore o našoj izdaji te iznevjerenim očekivanjima kao i o neograđivanju od politike vlade u Sarajevu.

Kao da se politika u ratu može staviti u ogradu pojedinačnih htjenja i ograničiti nasumičnom kolektivnom voljom. Ipak, upravnik logora je morao nekako racionalizirati ono što se događalo pred njegovim očima, opravdati užas u kojemu i sam učestvuje. Ponekad bi nesuvislo konstatovao kako smo ga, eto, upravo mi doveli u težak položaj i nemoguću situaciju.

Jer, iole normalnom čovjeku je bilo teško ostati čiste savjesti. Sami logoraši su taj fenomen objašnjavali glasinama kako je logornik od ranije "ši-

zofreničar" te da je s tom dijagnozom otišao u penziju vrlo mlad. Naravno, to je bilo nemoguće provjeriti a nije ni bilo važno jer sitnije ribe na kraju rata redovito bivaju žrtvovane i to zna svako osim njih.

Mustafa Hegel se kleo svim na svijetu kako je za upravnika logora namjerno odabran duševni bolesnik, zato da bi njegovi nadređeni, kada zatreba, mogli bez problema oprati ruke i tako se odreći svega što se dešavalo. Teorija je imala smisla, ali, kao i obično, Mustafu niko ne bi slušao. Smatran je dubokim i teškim čovjekom zato što je bio pravedan, a ljudi ne vole pravednike sem u romanima.

Sjećao bih se često prvog upravnikovog dolaska u hangar. Bilo je to jednog vrelog ljetnog dana. Ležali smo na slami gotovo nepokretni i nismo se nadali posjeti. Važne stvari se u životu dese uvijek kada im se najmanje nadamo. Dokaz da sudbina ima prevlast nad našim zamišljanjima i nagađanjima.

Komadant je bio u maskirnoj uniformi i sa crvenom beretkom na glavi, brkovi kratki i podsjećeni a oči pune mržnje i prezira. Logoraši su gledali ispred sebe i sklanjali poglede. Kada bi on dolazio, ustajanje je bilo obavezno, čak i za bolesne i nepokretne, i nije bilo izuzetka. Za njega je to bio znak dužnog poštovanja i uvažavanja koje godi svakome.

Valjalo se brzo dići na noge. Onaj ko bi ostao sjediti mogao je biti ubijen. Usljed neuhranjenosti, nesvjestice su bile svakodnevne pa bi se zatvorenici ustajući pridržavali jedan za drugog. Na kraju bi svi ustali, a većina ga se bojala kao zmiје od koje se nikad ne može biti siguran.

Ravatelj podiže desnu ruku u vis. Šaka je bila otvorena a prsti sastavljeni, dlan okrenut dole.

Nacistički pozdrav. Bio sam uvjeren da mu to nije bilo naređeno od strane pretpostavljenih. Radilo se o jednom u nizu njegovih "bisera" koje bi često prosipao pred nas. Znao je da ćemo prihvatiti baš sve. Upravo zato jer nemamo izbora.

"Za dom!" - viknu on snažno.

"Spremni!" - začu se nekoliko tihih glasova.

Zbunjenost je bila velika, jer nismo znali šta se od nas očekuje i šta trebamo odgovoriti. Oni stariji su znali za takav pozdrav iz Drugog svjetskog rata ali nije bilo vremena za razmišljanje, odgovor se očekivao odmah.

Upravnik se nije dao zbuniti.

"Za dom!" - viknu on ponovo iz sve snage.

"Spremni!" - povika u glas mnoštvo glasova. Strah je bio velik i gotovo vidljiv. Oči širom otvorene a izbezumljeni pogledi staklasto prozirni. Niko nije znao šta nas čeka već naredne minute.

Stražari sa puškama u rukama stajali su na ulazu za slučaj da stvari krenu po zlu i iskrсне nešto nepredvidivo. Ali niko nije pomišljao ni na kakvu ludost jer bi to značilo sigurnu smrt.

"Za koga!?" - viknu ravnatelj ponovo.

Potpuni tajac je vladao dobrih dvadesetak sekundi, naprosto nismo znali šta treba odgovoriti. Je li on smjerao na neku zemlju ili partiju ili pak konkretnu osobu, to nismo znali.

"Za Hrvatsku!" - napokon promuća bojažljivo nečiji drhtavi glas. Bacih pogled na starca lijevo od sebe. U rukama je držao tamnu kapu, crne oči širom otvorene, a čelo obliveno znojem. Noge su mu klecale. Ostali su se pravili da ga ne vide, ne želeći učestvovati u posve neizvjesnoj situaciji.

Upravnik malo zastade i stavi ruke na leđa, ćutke razmišljajući o onome što je čuo. Svaka pohvala godi, ali očekivao je nešto drugo. Šutnja postade stravična, jer se niko nije usudio dalje nagađati, a bilo je i krajnje opasno

nasumice pogađati, budući da se nikad nije znalo šta logornik smišlja. Komadant ponovo podiže ruku u vis.

"Za Bobana!" - viknu gromko i uznosito čak malo zabacivši glavu unazad. Pogled hladan i bezličan, ali usredsređen, blijedo je lutao od jednog do drugog lica.

Trebalo je dakle potvrditi odanost vladaru. Formalno, jer stvarne podrške nema, a kako bi je i imao upravo onaj koji nas je i smjestio u logor. No, moralo se klicati.

"Za Bobana!" - prihvatiše logoraši iz sve snage, i to se ponovilo dva puta. Ritual je bio zadovoljavajući, pa smo znali kako se ponašati ubuduće. Bio sam uvjeren da sami Mate Boban ne bi odobrio ovakve pokliče, ali je logorska vlast imala punu slobodu u bacanju "bisera" te ispiranju mozga nemoćnim ljudima. Najviše su se derali oni u blizini vrata jer su bili najbliže upravniku. On je morao kontrolirati našu nesuđenu zakletvu. Napustio je sve obzire i može činiti šta mu je volja, račune polaže samo ukoliko bi svi bili ubijeni.

Ponekad je pjevana pjesma "Evo zore evo dana, evo Jure i Bobana". Jedan Bosanac lijepog glasa bio je određen za otpočinjanje, a mi ostali smo morali prihvatiti. Užas prilikom pjevanja bijaše neopisiv, tim prije jer većina nije znala riječi pjesme. Ipak, svako bi natuknuo ponešto što bar zadovoljava stražare.

Za dom spremni. Biti spreman za odbranu vlastitog doma, kuće. Misao krajnje plemenita, ali tako žalosno zloupotrebljena za trenutne političke interese i opcije.

U islamu, stupovi Poslaničkog Doma jesu Muhammed a.s., Fatima a.s. i 12 Svetih Imama a.s. Zadatak je vjerujućeg da ih uzme kao Vodiče te da preko njih spozna Boga dž.š. Kako je Imam Ali a.s. rekao da su oni "život znanja i smrt neznanja" za taj i takav Dom treba biti uvijek spreman. Znanje je cilj ljudskog života, a sami Bog Uzvišeni, vezano za razlog stvaranja svijeta,

kaže: "Bijah skriveno blago, voljeh da budem spoznat pa stvorih svijet". Spoznaja Boga, dakle, treba da bude smisao ljudskog života.

Isus, sin Marijin, kaže: "U domu mogega Oca mnogo je stanova".

Ovdje se dom određuje kao zbir različitih stanova, što uključuje razne boje kože, nacije i vjere. Jednom rječju u pitanju je različitost u Božijem stvaranju, a razlike među ljudima postoje kako bi se međusobno upoznali a ne sukobljavali. Stanova je više ali je položaj stanovanja isti, baš kao što je u svakom isti Božanski Duh. Svi su ljudi braća, no u ovom dobu pomračenja (Kali-Yuga) to je jako teško shvatiti, a još teže živjeti zbog opće zagađenosti umova.

U međuvremenu, ravnatelj logora napravi nekoliko koraka. Izgledao je zadovoljan. Za sebe nije govorio da je upravnik već upravo ravnatelj. Gotovo svaka riječ se morala usuglasiti sa "novogovorom" iz susjedstva, što je nekad poprimalo komične oblike, jer stražari, očigledno, nisu mogli brzo da se naviknu pa bi domišljali pogodne riječi. Katkad nisu znali kako da se dosjete odgovarajućeg izraza, pa smo se smijali.

On podiže prst i zagleda se u daljinu. Sunce je nemilosrdno peklo, a još nismo dobili dnevnu porciju vode.

"Niste svi krivi..., nema ni govora. Ali niko se nije ogradio!" - okrenu se prema nama nastojeći pogledom obuhvatiti što više ljudi. Šutili smo, gledajući pred sebe. Zadržati pogled na njemu bilo je opasno i sumnjivo i niko ga nije gledao u oči.

"Ograđivanje" je bila opsesivna i omiljena tema. Razvijao ju je i dovodio do neslučenih razmjera i bilo je očito da u njegovom načinu razmišljanja postoje samo "oni" (koji su ispravni) i "mi" koji smo ili krivi zbog neograđivanja ili krivi što postojimo. Upravo mi smo bili ograđeni bodljikavom žicom kojoj je bilo nemoguće prići a ne kamo li je preskočiti. Ko bi pokušao, bio bi odmah ubijen. Upravnik se gadio i samim stražarima. Sa svojim suludim

potezima i bolesnom perfekcijom kad je u pitanju mučenje i uznemiravanje, prešao je sve granice. Ponekad bi galamio i na njih, na šta su tek slijekali ramenima. Bilo im je svejedno.

Nisu ga se bojali, ali su morali izvršavati naredbe i poštovati pravila igre. Ravnatelj bi često prijetio "stožerom", na šta bi se stražari smijali iza njegovih leđa.

"Živi ste... a to je važno", završi logornik, zalupivši vratima hangara. Odlazio bi gord i uznosit, ali uvijek gotovo postidjen.

"Visoko hvala" - izvali neko sa strane, sasvim ozbiljno, ali srećom on je već bio otišao.

Stražari se i ne osvrnuše. Odavno su se naslušali svega i svačega. Upadica bi u normalnim okolnostima bila smiješna, ali je tada djelovala jezivo onespokojavajuće i otkrila svu dubinu jednog posve beznačajnog položaja. Trebalo je zahvaliti za goli život koji tako obezvrijeđen neizbježno stremi visini.

Nekoliko ljudi se glasno zacereka, ali je govornik izgledao ponosan. Okrenuvši se, blaženo je promatrao lica oko sebe, osmjeh mu nije silazio sa usana. Na kraju raširi ruke, dajući do znanja da nije imao izbora.

Za takve bi se ponekad reklo kako su "pukli", a izraz je korišten u nedostatku boljeg i označavao je dublji duševni poremećaj.

Međutim, postati "puklaš" nije bilo jednostavno i odnosilo se isključivo na one koji su potpuno izgubili kontakt sa stvarnošću. Bilo ih je nekoliko a kasnije ih je komadant logora lično uzeo "pod zaštitu" i oni su imali poseban tretman.

To je značilo da mogu govoriti šta hoće i slobodno šetati hangarom, ne osvrutati se ni na koga. Razgovarao sam sa Kolet o njihovom slučaju i htjeli su

da ih prebace u psihijatrijsku bolnicu u Mostaru, ali su u međuvremenu izbile nove borbe te je zamisao propala. Nenormalno ponašanje se nastavilo, a ostali su se navikli i prestali čuditi.

Logika golog preživljavanja je naravno podrazumijevala i dodvoravanje (nekim logoraša) upravi logora. Ulizica ima svugdje i u svakom vremenu ali se ta vrsta ljudi kristalno očituje upravo u ratu. Jer velike nevolje nepogriješivo otkrivaju i male i velike ljude. Da nije iskušenja, mnogi se nikada ne bi pokazali u pravom svjetlu. Za razliku od materijalne sreće koja je tako često površna nesreća je duboka onoliko koliko je nemilosrdna. Bilo je nekoliko, što uspješnih što neuspješnih, pljuvanja po vlastitom narodu, sve ne bi li se ostvarila kakva sitna privilegija.

Naročito mi je u oči pado Vitez. Pravo ime mu je Mirsad, ali kako je bio iz okoline Viteza, svi smo ga zvali naprosto Vitez. Ime sela sam zaboravio mada sam ga tada znao. Nekud je, kaže, krenuo. Idu svi pa i on. Bježeći od ratnih dejstava, sjeo je u autobus, pa je skinut s njega i doveden u Gabelu, poput mnogih.

Bošnjačko ime je bilo dovoljno. Kriv si što si živ. Većina nas iz Stoca i okoline se međusobno poznavala, a Vitez nije znao nikog pa je bio usamljen i izolovan. Okrenuo se sebi i pokušao biti što produktivniji. Za sebe, ostali ga nisu zanimali. Odmah na početku je sa stražarima nastojao uspostaviti dobre odnose, dobijajući za uzvrat parče hljeba ili cigaretu. Vrlo oprezno i podozrivo, a kasnije sve smjelije, gradio je imidž drugačijeg i povjerljivog čovjeka. Odan straži, bio je spreman na sve što se od njega očekuje. Upravnik je priželjkivao svoje ljude u svim hangarima kako bi što bolje pratio situaciju. Mirsad je spavao odmah do vrata, a tu se dešavalo sve važno.

Tu su pravljeni spiskovi ljudi koji će ići na rad, tu je ulazila švercovana hrana, tu se davalo zlato za komadić hljeba i vršila sva moguća trgovina u logoru. No, biti "kod vrata" je predstavljalo i veliki rizik, jer bi vojnici tukli one prve na koje naiđu, a to su oni na ulazu u hangar. Polako ali sigurno, Vitez je postajao glavni lik iz sjene, osoba oko koje se vrti sve bitno u tamnici. Po-

čevši čak otvoreno prijetiti ostalim logorašima on je, lagano ali sigurno, zadio pune simpatije stražara.

Oči tamne i upale, usne tanke i stisnute kao u nekom grču, snažne ruke stalno u pokretu. Hod usiljen, ali koraci krupni i odvažni. Odavno se vidjelo da nešto smišlja ali nismo znali šta. Ponekad bi vrijeđao druge logoraše i tražio da se "pobiju" s njim, što su ovi, naravno, izbjegavali.

Jednog dana upravnik po običaju dođe u obilazak logora te svrati u naš hangar. Iako je pozna jesen, vrućina bijaše još velika. Na pomen ravnateljevog imena, glasovi u trenu utihnuše jer se za riječ mogla izgubiti glava. Po propisima, u tamnici se nije smjelo pričati osim ako logoraš bude nešto upitan od pretpostavljenih. Većina stražara nije na to obraćala pažnju, ali je bilo i onih koji su ovo pravilo primjenjivali doslovno i rigorozno, tako da se satima ne bi čula "ni muha". Ipak, ovo se dešavalo sasvim rijetko.

U trenutku kada je logornik ulazio na vrata, Mirsad brzo skoči na noge. Dignuvši ruku u vis, pogleda prema nama, a zatim u upravnika, te viknu iz sveg glasa:

"Za dom!"

"Spremni!" - prihvati nekoliko logoraša više mehanički nego stvarno. Nevjerica je bila potpuna.

Situacija bijaše nova i nepoznata, a nepoznanice su u zatočenju i teške i duboke jer je neizvjesnost potpuna i neuhvatljiva. Očajni pogledi su se pitali "šta mu je", no izgleda da se radilo o novoj i posve drugačijoj taktici Mirsadowog dodvoravanja upravi logora. Bio je to direktan ali i rizičan korak, pošto se upravnikovo ponašanje nikada nije moglo sa sigurnošću predviđeti. Jer, ko izda svoje, izdat će i tvoje, kako kaže stara izreka. Komandant logora jedva da ga i pogleda, ali je smisao shvatio u trenu. On spusti ruku na njegovo rame, a nakon samo par sekundi oko Mirsadowog vrata je bila stavljena krunica sa velikim drvenim križem. I danas, dvadeset godina

poslije pitam se je li je on imao (već pripremljenu) u svom džepu ili mu je sami upravnik logora stavio oko vrata izvadivši je odnekud. Sve se desilo u trenu. Zaprepaštenost se nije mogla opisati, a neki su mladića iz Viteza promatrali tužno i sažaljivo. Dvojica staraca pokriše lica rukama da ne gledaju mučni prizor.

Tajac je bio potpun.

Odmaknuvši se dva koraka, ravnatelj strogo pogleda logoraše.

"Kad mene nema... Mate je... tu".

Riječ "glavni" je izostala, ali se itekako podrazumijevala. Misao je bila jasna: kad mene nema, Mate je tu glavni. Logoraši su podozrivo i ćutke pratili cijeli događaj, u čudu se pitajući kako je Mirsad najednom postao Mate?!

I zašto baš Mate? Je li to ime nasumično odabrano ili sve ima neki dublji smisao koji ne poznajemo? Svrhu koja je negdje nestala i zagubila se a mi smo prisiljeni da odgonetamo i domišljamo.

Većina zatočenika je bila tvrdo uvjerena da je ime Mate odabrano zato jer oba (Mirsad i Mate) počinju sa slovom "M", a logornik nije imao ni volje ni vremena da se dosjeća te je presudila, naprosto, prva asocijacija. Dijelio sam to mišljenje, jer bitna je bila svrha a ne forma Mirsadowe iznenadne preobrazbe. Ono što je ravnatelj naglasio doista se i obistinilo. Naime, kod njega nije bilo, "tu" je bio Mirsad, odnosno Mate, a to je moglo podrazumijevati sve: od batina i prijetnji do šverca hranom te uznemiravanja svake vrste. Tog dana je Mirsad "prekršten", i postao je Mate. Potpuno dobrovoljno i bez ikakve prisile. Da je kojim slučajem bio primoran, to bi se još i dalo razumjeti, jer bi takvo pretvaranje značilo puko spašavanje žive glave. Ali nikakve prinude nije bilo, a sami upravnik je bio potpuno svjestan upotrebne vrijednosti režiranog i odglumljenog "prelaska" na kršćanstvo. Nije mu vjerovao, ali Mate mu je bio potreban za mnoge sporedne stvari. Mirsad se okrenu prema nama da bi se križ što bolje vidio pri slaboj sv-

jetlosti. Dva čovjeka gorko pljunuše u stranu, ali on nije vidio. Logoraši su se bojažljivo i neupadno zagledali u preobraćenika, čak tražeći tragove istine na zajapurenom licu.

"E... šta ćeš!" - progovori neko tvrdo i odsječno. Ništa. Ništa se nije moglo uraditi.

Od tog dana, Mate je (izuzimajući stražare) postao glavni čovjek u logoru, "kapo" što bi se reklo. Bošnjak kao mi i zatočenik kao i mi, ali iznad nas. I to ne formalno, već suštinski.

Famozna promjena strana se dešava u svim ratovima, jer uvijek ima ljudi koji će izdati i vjeru i naciju i državu samo da spasu sebe.

Jedanput je Mate šapnuo jednom logorašu (a on rekao meni) kako su nam se i preci izjašnjavali različito, i to duži vremenski period, pa što ne bi i on jedanput?! Dakle, već bijaše izgradio izlaznu strategiju, mogućnost uzmicanja te, možda, i odricanje od novog identiteta. Ako zatreba. Jer, još uvijek se ništa ne zna i nema pobjednika. Šta ako Armija uđe ili osvoji ovaj prostor?! Ali doista, naši su se preci nekada izjašnjavali kao Srbi ili Hrvati islamske vjeroispovjesti te potom bivali Muslimani ili Jugosloveni.

Naposljetku, narod se vratio svojim korijenima te smo (ponovo) postali Bošnjaci. Suviše dugačak put da bi imao bezbolan završetak.

Zamršena staza određenja i naziva nije mogla promaći Mirsadovom lukavom oku te se prilagodio po cijenu gubljenja sebe.

Ugrabio je priliku i iskoristio je. Drugi nisu htjeli, a neki su htjeli ali nisu znali, jer se za sve "treba roditi". Zato su ljudi većinom izgubljeni u situacijama čije obrasce ne mogu prepoznati. A što je ljudska priroda niža i više životinjska, utoliko više je i prilagodljivija.

Osokoljen novom ulogom, Mirsad je stizao na sve strane. Čovjek za sve pri-

like imao je oko sebe par poslušnika i doušnika. Kako se boravak u logoru oduljio na više mjeseci, šverc hrane je postao kako opsesija tako i noćna mora onih logoraša koji nisu imali novca niti vrijednih predmeta. U svakoj razmjeni ili primopredaji, Mate je bio nezaobilazan faktor. Njemu se obraćalo ili ga molilo. On je ulijevao strah ili pružao tračak nade i ohrabrenja.

Hranu bi unosili domobrani, i to krišom (da upravnik ne vidi), a Mirsad bi je prodavao nama po basnoslovnim cijenama. Naravno, onima koji su imali da plate. Plaćano je novčanicama raznih vrsta i raznih zemalja, a katkad i u "naturi", zlatom, srebrom ili ručnim satovima. Ljudi su skidali sve sa sebe i prodavali, ne bi li nekako preživjeli. Mate je u svim tim poslovima bio vrlo umješan, ali i pošten na svoj način, jer bi za novac i dragocjenosti dolazila hrana, nije varao nikog. A u logor bi se donosilo svega i svačega, od hljeba i cigareta pa do meda i (čak) prave čokolade. Nekako u to vrijeme smo Mirsada (odnosno Matu) ponovo počeli da zovemo naprosto Vitez. U početku oprezno i bojažljivo, a onda sve slobodnije i učestalije. Stari identitet kao da se ponovo vraćao i u njegovu svijest i u nas same.

To nije bilo slučajno i nagovještavalo je važne događaje.

Prisjetih se kako je Muhammed a.s. jednom prilikom kazao Imamu Aliju a.s.: "Ti si vitez ove zajednice". Što znači duhovni odličnik i plemenitaš, prvak svih vrlina. Nakon ovih riječi, Poslanik mu je dao posudu s vodom, ubacivši tri prstohvata soli unutra. Jedan za šerijat (zakon za fizičko), drugi za tarikah (mistični put) te treći za hakkikat (zbilja duhovnih istina). Taj sakralni čin uvođenja u tajne duhovnog viteštva se stoljećima primjenjuje u sufijskim krugovima unutar islama.

Ovo stoga jer je Imam Ali a.s. pročelnik svih duhovnih rodoslova (tarikata) unutar islamske gnostičke tradicije. Koliko li je samo to daleko od "viteštva" bosanskog mladića, ovdje u logoru, koji je pogazio sve svoje i od toga napravio "vrlinu" u očima drugih. Ako i nije imao vjeru i naciju imao je bar pretke, neki oblik tradicije. Ili možda ipak nije. Neutemeljen i određen, otuđen i bez ičega sebi svojstvenog, lako je prodao sve jer nije

imao ništa. Poslanik a.s. je također rekao: "Moja zajednica su oni na istini, ma koliko malo ih bilo".

Kako je Imam Ali, vidjeli smo, vitez te zajednice on je, shodno tome, vitez onih koji su "na istini".

Biti na istini podrazumijeva put i mjesto. Put je Pravi put spomenut u Kur'anu. To su Sveti Imami navlastito, a mjesto jeste Mjesto Poslaničke Poruke odnosno Kuća Čista (Muhammed, Fatima i 12 Svetih Imama). Svi ostali koji su "na istini" jesu njihovi sljedbenici. Ezoterijski, riječ je o duhovnim vitezovima.

U logoru Gabela manjina sakupljena oko Viteza (Mirsada/Mate) je bila potpuna suprotnost bilo kakvom duhovnom viteštvu te je samo ime (Vitez) bilo znak (išaret) a sve u postojanju je znak. Što je nečiji stupanj viteštva veći, utoliko je veća i njegova sposobnost "čitanja znakova". Jer, ništa se ne događa slučajno.

Prema učenju Ibn Arebija, vitez je onaj koji daje prednost drugom (nad sobom) te je (i) po tome pomenuta skupina u hangaru bila znakovita upravo po odsustvu bilo kakvog viteštva. Vitez kao simbol upravo potpunog odsustva viteštva.

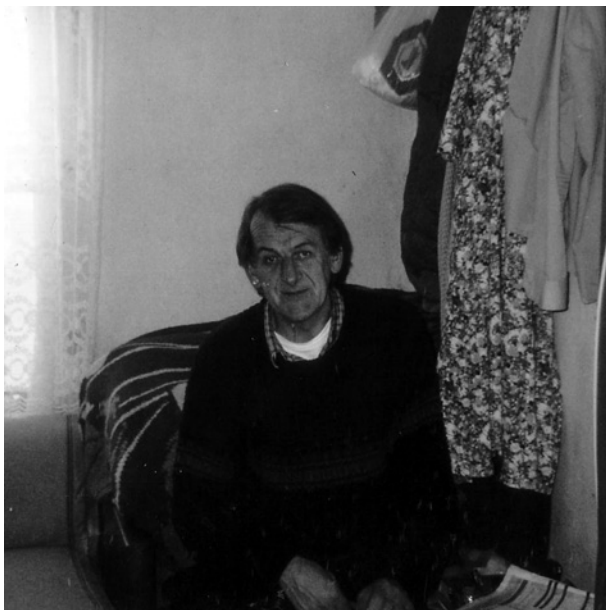
Jedanput sam od Mate kupio hljeb. Bilo je to u mjesecu novembru 1993. godine, kada su Dominikine pošiljke u logor redovito pristizale a u kesama s hranom je znalo biti i novca, njemačkih maraka i američkih dolara.

Stao sam pred Viteza, smireno i odlučno, i rekao šta trebam. Nazvavši ga pravim imenom (Mirsad) osjetih nelagodu, ali uopšte nije reagovao, brzo i energično stežući novčanicu. Zараđивao je, a to mu je bilo najvažnije. Pogledao me kratko i odlučno, ali bez mržnje. Platilo sam njemačkim markama, više se ne sjećam koliko niti je bilo važno jer je u logoru hljeb važniji od zlata.

Sjedoh sa Mustafom Hegelom. Sarajlići su stara i ugledna stolačka porodica,

jedna od mnogih koja se gasi ili je u procesu nestajanja. Nadimak "Hegel" dobio je davno, skoro u djetinjstvu.

Još od rane mladosti uvijek bi mudrovao i ispravljao "krive Drine" ustajući protiv svega i svačega. U socijalističkom sistemu smatralo se da je Mustafa po svemu "antiprotivan", pa čak i da je svojevrsan element koji baš i ne shvata blagodati diktature proletarijata. Kad bi se naljutio, zaista bi postao elementarna nepogoda od koje treba bježati, što je većina i činila je bi ih on naprosto ostavljao bez argumenata.

Mustafa Sarajlić - Hegel

Asocijalan i usamljen, počesto dalekovid i precizan u analizi društvenih

događanja Hegel bi u svim situacijama tjerao "mak na konac". Najčešće besmisleno i posve uzaludno. Jer, pravda i istina ne zanimaju ljude sve dok ne postanu dio njih na način tereta i nesreće. Bio je dobar majstor najrazličitijih poslova i pošten čovjek. Škrt u govoru ali, začudo, sa mnom bi se raspričao, te smo vodili duge razgovore do duboko u noć.

Pogledah Mirsada. Već se udomaćio i (kao Mate) postao nesuđeni nadzornik svih zbivanja u hangaru. Ogrlica sa drvenim križem stalno je visila oko vrata, nije je nikad skidao. Bilo je tako teško saobraziti milosrdnog i dobrog Krista sa čovjekom kojemu je njegov simbol postao karta prevare i propusnica za zlo svake vrste. Ipak, u Mirsádovom ponašanju nije bilo otvorene zlobe, iako je instikt za preživljavanjem bio životinjski. U tome nije bio usamljen već tek najsposobniji.

Kako bi krunica što bolje došla do izražaja, Mate je obično bio gol do pojasa, naročito za vrijeme ljetnih vrućina, ali i kasnije, jer je zima (te 93/94) bila izuzetno blaga. Nikada nikog nije udario, a mogao je da je htio. Plašili su ga se i mrzili ga, a to dvoje uvijek ide zajedno, jer mrzimo onoga koga se bojimo. "Prodana duša" - šaputali bi tiho rijetki zarobljenici, pazeći dobro da on ne čuje. Ja sam, međutim, tvrdio da je njegov cilj bio što lakše opstati, preživjeti rat po svaku cijenu. Nije išao predaleko niti je ijedan logoraš zbog njega izgubio život.

Šta znači prodati dušu i koja je cijena?!

Isus je rekao: "Šta vrijedi čovjeku da dobije cijeli svijet ako pri tom izgubi dušu?"

Izgubiti se može jedino ono što se posjeduje a dušu ima svaki čovjek. U ovom iskazu se pod "dušom" podrazumijeva njeno istinsko gubljenje, pad ispod nivoa ljudskosti a ljudskost afirmira dušu kao takvu. Po tome se tako nepovratno razlikujemo od životinja. U ovom Tamnom Dobu, unutar ljudskog bića dominira animalni čovjek, dok je duhovnost prilično (mada ne i potpuno) potisnuta i osakaćena. Na ovaj način su mnoge duše u Kali-Yugi

posve izgubljene u carstvu životinjskog unutar vlastitih duša. U tom smislu je Imam Ali a.s. rekao: "Propao je čovjek koji ne poznaje vrijednost svoju". Spomenuta vrijednost jeste nebeska priroda čovjekova, Božanski Duh udahnut u njega. Pošto je silaskom u svijet materije duša postala vezana za njega, okove treba pokidati te (iznova) zadobiti savršenu ljudskost. Tako obogaćeno i oplemenjeno, proširene svijesti stvorenje se vraća Tvorcu. Od-lazi nazad u svoj izgubljeni zavičaj, zatvarajući i spajajući silazni i uzlazni luk. Potencijal savršene ljudskosti prebiva u svakom biću. U tom smislu, Muhammed a.s. je kazao kako se "svako dijete rađa u prirodnoj vjeri".

Životom na zemlji duša ponovo može zadobiti izvornu, prirodnu ljudskost, ali i izgubiti je. Zato je rečeno kako onaj čovjek kod kojega prevlada razum postaje veći od anđela, dok onaj koji živi u skladu sa svojim strastima pada ispod nivoa životinje. Oboje je srazmjerno našim djelovanjima na ovom svijetu. Zlo je akcident i položaj primordijalne izvorne svjetlosti će na kraju zadobiti svako biće.

Patnje u međustanju (nakon smrti) te u paklenim svijetovima imaju svrhu očišćenja, pa će na kraju sve biti savršeno unutar Božije Milosti koju duh suštinski nikad nije ni napustio.

Pogledah Mirsada ponovo. Ako je nešto i prodao, ta trgovina je imala dug put. A kako na ovome svijetu sve ima posljedicu (koja opet biva uzrokom nečega), nije lijepo zaboraviti šta smo sve bili ili morali biti. U procesu metamorfoze je (u socijalističkom sistemu) bila snažno prisutna sluganska svijest zbog dezorganizacije nacionalne i vjerske svijesti, koja je opet porodila idejnu dezorijentaciju kao posljedicu tog stanja. Ne bez razloga Bošnjaci najviše tuguju za socijalizmom, kada je za njih mislio veliki vođa a oni bili poslušni izvršioци.

Mirsad (u arapskom jeziku) znači "onaj koji čeka". Je li to bio išaret da nam je preostalo jedino čekanje ili je čekanje uvijek zla kob Bošnjaka? Usud. Čekanje da neko drugi riješi probleme?! Nerazriješen kompleks velikog, strašnog oca koji može preokrenuti sve u trenutku. Uzalud.

U uobičajenom smislu, dakle na jednom svakidašnjem nivou, čekala se razmjena. Pretpostavljalo se da ćemo za nekog biti razmijenjeni, bilo za civile ili vojnike HVO-a. Hegel bi često govorio, i to se kasnije obistinilo, da nikakve razmjene neće biti nego ćemo naprosto biti pušteni na kraju rata. "Izlazite i da vas ne gledam više" - dočaravao bi Mustafa atmosferu mogućeg dobrovoljnog puštanja bez razmjene. Kao i uvijek, kada bi on govorio, drugi bi zamišljeno mahali glavama.

Razgovarajući sa logorašima ponekad bi ih tješio izmišljenim pričama o skorom puštanju. Od stražara bi se ponešto načulo, a fantazija zatočenika bi od banalne priče isplela mrežu razloga za trenutno oslobođanje. Bilo je jako depresivnih ljudi na ivici samoubistva ili ludila, a neki su se zaklinjali da bi se još davno objesili samo da imaju konopac. Pojedinci bi noću gorko plakali, nastojeći to sakriti od drugih, ali po prirodi stvari uvijek neko vidi. Ljudi bi okretali glave i bile su to mučne i teške slike, suze i glasni jecaji, beznađe bez kraja. Ošišani do gole kože, bili smo slikom i prilikom pravi robijaši. Većina civila je iznemoglo buljila u prazno, brojeći minute do ručka. Upravnik lično je nadgledao šisanje jer su se uši odavno pojavile i zahvatile cijeli logor. Ležeći jedni pored drugih "kao sardine", logoraši bi ih vadili iz kose i gnječili noktima. Usne jezivo iskrivljene, a lica ukočena kao maske, osmijeh očajanja. Svrab je također bio raširen, a crvenilo po koži se moglo vidjeti kod svih. Šuga. Gologlave ošugane prilike u poderanoj odjeći, sablasti što tumaraju u mračnom tunelu bez kraja. Užas.

Logorska vlast je uskoro podijelila po dvije bočice bijele vode za liječenje svraba na svaki hangar, ali to ni izbliza nije bilo dovoljno. Većina je nemilosrdno nastavila guliti vlastitu kožu. Kao i uvijek, Mustafa je gundao protiv nepravde, zanosеći se pretpostavkom da je bijela voda zatrovana, te da će se to u budućnosti odraziti na naša pluća. I to dvadeset godina kasnije. Da bi se napravila predstava pred Crvenim križem, vlast je počela dijeliti lijekove. Donesena je nakakva prljava kutija sa tabletama, a jedan (od prije rata) medicinar određen je da ih dijeli po potrebi. To je rađeno otprilike i od slučaja do slučaja, jer je tabletama bio istekao rok i bile su polomljene i izmiješane. Logornik je sugerisao redovito i savjesno uzimanje lijekova. Bio je to jedan

u nizu njegovih karakterističnih ispada, otvoreni podsmjeh jednoj velikoj patnji i niko se odavno nije obazirao na njegove upadice. No, svi smo se pravili kako pažljivo slušamo, naizgled uvjereni u njegovu neupitnu mudrost.

"Pokušaj ostati živ." - tješio bi medicinar najteže bolesnike, i sam nastojeći ostati priseban, bilo je to sve što je mogao. Samrtnike bi gledao pravo u oči, i tamni, prodoran pogled kao da je pružao određenu utjehu.

Pojavila se i dizenterija i prijetila epidemijom. Jedan mladić je bio na samrti, ali se nekako oporavio i preživio. Ostali su se dovijali kako su znali i umjeli. Od Dominike i Nikice su redovito stizali paketi sa hranom i lijekovima, a jaknu koju mi je Nikica poslala u logor koristio sam još nekoliko godina. Mnogi Hrvati su pomagali zatočenicima i ubacivali hranu i odjeću, pa čak pojedine ljude izvodili na kupanje i okrijepu svojim kućama. Bijahu to veliki gestovi u dobu jednoulja, kada je svaka pomoć neprijatelju predstavljala veliki rizik.

Čekali smo kraj rata.

Kao i obično, Mustafa Hegel je imao izdvojeno mišljenje i tvrdio kako je najbolja opcija izlaska saveznički desant na logor, po uzoru na oslobađanje Aušvica. Pretpostavka nije ozbiljno razmatrana jer je Mustafa po općem uvjerenju bio "posebna pamet".

Ipak, međunarodna vojna intervencija bila je još daleko i toga smo bili duboko svjesni. Štaviše, većina je živjela u uvjerenju da je nikad neće ni biti, da nema te sile koja bi se usudila napasti Srbiju.

"Varate se, momci... Beograd će biti bombardovan" - dobacih jedanput grupi koja je o tom raspravljala. Njihovom čuđenju nije bilo kraja i malo je trebalo da budem proglašen "puklašem".

Mnogo kasnije, pitali su se "kako je znao?", ali nisam htio odgovoriti .

Uveče, kada bi mrak pao i tama prekrila hangar, Rusmir, Amir i Halko bi tiho pjevušili.

*"Hej, hej, prođe ovaj dan,
prođe ovaj dan,
dan kao san..."*

Bila je to pjesma grupe "Drugi Način", koja je bila popularna osamdesetih godina a njihove sjetne balade su osvajale tinejdžere.

Nostalgичna pjesma "Stari grad" bi me uvijek vraćala u prošlost. Sjećao bih se Mirsade i dalekih dana suzdržane nježnosti i plavetnila iznad glava, umornih ruku i zadovoljnog srca. Bilo je davno, ali se još uvijek sjećam. I ko zna zašto se to sjećanje sada javlja.

Slika sreće. Sjećanja.

Za pomenutu trojku prolazak dana je značio dan manje u logoru i dan bliže rješenju velike igre, ma kakvo ono bilo. Ko zna jesu li oni razmišljali tako ali su tako osjećali. I bilo je dovoljno.

Nismo mogli vječno ostati u mračnim silosima. Nešto će se desiti, makar to bila smrt i stanje će se promijeniti ma šta to značilo. Oni najizmučeniji su priželjkivali smrt, iako se o tome rijetko govorilo.

Pjevali su svaku noć i utjeha je u konačnici bila uzaludna, jer se znalo da naredni dan neće biti lakši, može samo teži. Ipak, tiho pjevušenje kao da je unosilo vedrinu, neku čudnu obamrlost u cijelu grupu oko njih. Krajčak jednog drugog svijeta se otvarao, svijeta prolaznosti i sjeće a konačna pitanja se obično javljaju u nesreći jer se vrijedna misao rađa (baš poput djeteta) u bolu i snagom bola. Razmjena je bila naša glavna opsesija. Za koga bi trebalo da budemo razmijenjeni i koliko suprotna strana ima zarobljenih, to nismo znali. Više logoraša se zaklinjalo kako naši ne drže bukvalno nikog i čvrsto su vjerovali u to. Kasnije smo saznali da to i nije daleko od istine, jer

je bilo očito da Armija ne praktikuje masovna zatvaranja civila. Upravnik je par puta cinično primjetio da nemamo kud.

"Vaši vas neće...", osmjehnuo bi se zlurudo i tiho. "Ja bih sve pustio ali nema ko da vas prihvatiti".

Nismo mu vjerovali. Ipak, neki su sujevjerno vrtili glavom, zloslutno podozrijevajući kako "ima i toga", mogućnost je otvorena, ta i takva. A istinu svakako ne znamo niti je možemo saznati, pa onda sve postaje mogućim. Jer, očajnik će u sve povjerovati.

Logornik bi stalno dolazio i držao dosadne govore o neograđivanju i nama kao neprijateljima njegova naroda. Promatrao sam te "neprijatelje" i zaključio kako postoje jedino u njegovoj glavi. Golobradi dječaci suznih pogleda i sijedokosi starci umornih očiju, izranjavani civili u poderanoj odjeći. Narod. Jednom rječju, bošnjački narod. Pokupljeno je sve što je moglo hodati.

"Štuj i bit ćeš štovan" - naglašavao bi on, zagledajući se u neobrijana, ispijena lica kao da traži odobrenje za svoje riječi. Primjetio sam njegovu gotovo bolesnu ovisnost o naredbama nadređenih, strah od podsmjeha podređenih i sumnju da nije ozbiljno shvaćen. Radilo se o izuzetno okrutnom čovjeku. Katkad bi se čak pojavljivala povremena kriza savjesti i vrlo brzo nestajala jer rat je i svi uslovi za njenu racionalizaciju postoje. Posvuda se ubija i za-robljava a to može opravdati sve.

Poruke koje smo putem Crvenog križa slali bile su bez koverta i otvorene pa je bilo jasno da ih uprava logora čita. Spominjanje riječi "logor" bilo je strogo zabranjeno, a ravnatelj je s ponosom isticao kako je u Gabeli smješten vojni istražni zatvor u kojemu borave ljudi pod istragom. Stražari bi katkad cinično primjetili kako nas čuvaju od ratnih dejstava te da su zabrinuti za našu sudbinu u slučaju oslobođanja. Sve je zbog toga da nam se, eto, nešto loše ne desi. Ali ta lakrdija nas nije nasmijavala. Izlasci na rad bivali su sve češći.

Logoraši su mahom priželjkivali odlazak na radilište, iako bi se vraćali umorni a ponekad i pretučeni. Jer, dnevna svjetlost i svjež zrak bijahu prava blagodat, a na radu se i jelo i pilo do mile volje. Ali, bilo je to samo iz nužde. Gladan čovjek ne može kopati rovove, pa su vojnici bili prinuđeni davati hranu koje su ionako imali u obilju.

Konzerve su dijeljene šakom i kapom, a pojesti cijeli hljeb za jedan obrok bijaše uobičajeno. Na ovaj način su neki zarobljenici dobili na kilaži.

U međuvremenu je počelo "pisanje" za inostranstvo, što znači izjašnjavanje onih koji žele otići iz zemlje. Komadant logora je bio tvrdo uvjeren da se takvi nikada neće ni vratiti pa bi nam sugerisao da idemo vani, daleko od ratnog pakla. Izlaganje tamošnjih prilika bijaše "vizionarsko" i bezuslovno istinito.

Na Zapadu je posao i s poslom novac a sa njim sve ostalo. Kuće, automobili, luksuz. Jednom riječju, uživanje svih vrsta koja su nam na dohvat ruke.

Većina ljudi je ipak htjela izići na lijevu obalu Mostara te se spojiti sa svojim porodicama. Nostalgija bijaše odviše jaka da bi tek tako mogla biti pobijeđena.

Nakon nekoliko dana oni koji su se izjasnili za odlazak u inostranstvo prebačeni su u posebni hangar, u "jedinicu", gdje su imali više hrane i čak izvjesnu slobodu kretanja unutar logora. Nije se radilo o nagrađivanju pomenute skupine već o kažnjavanju nas ostalih, pošto smo se mi kako je upravnik potcrtao, izjasnili za odlazak na stranu neprijatelja. A to, opet, znači da ćemo i sami postati protivnici, s puškom ili bez nje.

Mate je također otišao u "jedinicu" i ponovo postao Mirsad. Novi identitet više mu nije bio potreban. Skinuo je ogrlicu sa križem i svi su ga ponovo zvali naprosto Vitez. Možda je čak naprasno zaboravio šta je bio i zašto je bio?! Oni koji nisu htjeli ići vani, mlađi od 35 godina su prebačeni u logor Heliodrom kod Mostara. Krajem marta 1994. godine pušteni smo na slobodu.

Pronašli smo svoje porodice. Saznao sam da je Kolet u Ruandi (jer je u međuvremenu tamo izbio rat) te sam joj pisao. Javila mi se razglednicom koju još čuvam, kao što čuvam i tako nježno sjećanje na nju.

Amerikanci su na kraju zaustavili rat i na tome im trebamo biti zahvalni, jer bi se bez njihove pomoći u Bosni i Hercegovini možda još i danas pucalo. Gabela je sada pusta i prazna. Ali, Matin duh ostao je lebdjeti iznad ukletih hangara.

Možda čekajući nekog drugog Mirsada.

Gitarowa, Rwanda
15.03.96

Dear Jasminko,

I finally received your
Red Cross Message.
Thanks so much.
I wish you all the
best.

Take Care

Collette

Pismo od Kolet

PROROČANSTVO PROROKA ISAIJE

On vidje dva jahača, jedan od njih je jahač na magarcu, a drugi jahač na devu, on je dobro pazio s pažnjom napetom. (hebrejski tekst)

U miru nepomućenom i sa znakom jasnim,
Isus ka Jeruzalemu kretao se na jahalici
krotkoj, pitomoj. Kraljevstvo Duha hodi je uvijek
razasuto na stazi utabanoj, cvjećem mirisnim posutoj.

Muhammed na devu u Mekku uđe bez
prolivena kapi krvi ijedne, jahača su to dva
što ih pustinjač mudri opazi u viziji svojoj,
dvjorojca najvećih od svih koji Poslanje zavrijediše.

Jevanđelje i Kur'an priču istu donose
u srca željna svjetlosti, deva ili debelo
uže, svejedno je, nijedno proći ne može
kroz uši iglene...

Malisa sa devom

IBRIN FES

Dan oblačan i tjeskoban, jedan od onih mučnih dana kada su ljudi sami sebi teški. Teška čamotinja provincijske dosade i zapitanosti u kojoj svako pita jedino sebe i odgovara isključivo sebi. Istina, tu su i sagovornici. Potvrđuju i klimaju glavom, uz povremeno, obavezno "jah" koje prekida tišinu i može da znači sve u tankočutnoj filozofiji besmisla koju stariji prenose i velikodušno poklanjaju. J er ne znaju šta bi s njom.

Ahmet

A mudrost je moguće povrijediti dajući je onom ko to ne zaslužuje. Tereti

života tako padaju na mlade a njihova jaka i neobuzdana krv se opire, drugačije ne bi pristajalo. Sjedili smo u kafani, Ahmet i ja.

Odnekud dođoše Senad i Dževdo. Ovaj posljednji se vrlo simpatično kretao svojim ravnodušnim, gegajućim korakom. Sjedoše za naš stol i ne pitajući je li slobodno mada se Buha već pripremao da izvali kako je slobodno od "četeres' pete". Gusti oblaci, nagomilani i zbijeni poput željeznih svjedoka naglo prekrise sunce. Bijaše to porota za sivo neraspoloženje oko okruglog stola, samoća.

Ona najteža, usamljenost provincijske dokonosti kada se sve zna o ljudima i događajima koje i ne poznajemo. Čamotinja bavljenja tuđim životima, teška i ukisla. Buha je bio neobrijan i mrzovoljan i stalno je gledao u daljinu sitnim, živim očima, gladeći žuljevitu bradu desnom rukom. Košulja nehajno obučena, zgužvana i zamašćena bila je bez dva gornja dugmeta. Gospodski neuredna i prljava kako često biva kod ljudi koji su sigurni u sebe pa nemaju potrebu za izvještačenošću i sjajnom užtogljenosti koja treba da nadomjesti odsustvo svake istine i sklada. Ahmet se iznenada oglasi:

"Najgore je, judi moji, kad sejak zakopiti, kad rospija pohasi i kad budala dođe do fotelje. Jah!" - stade klimati glavom poput starog lava kao da nas uvjerava u nešto što se nikako ne može dovesti u pitanje.

Niko ništa ne reče. Senad pogladi guste brkove i pripali cigaru, pogled mu je lutao nekud u daljinu. Samoća, sivilo provincije. Dževad se značajno osmjehnu pogledom čovjeka koji sve opravdava i pljesnu Buhu dlanom po ramenu.

"Stari kurvar, sve zna!" - namignu on cijelom društvu i zakikota se iz sveg glasa. Šankerica duge kovrdžave kose i toplih smeđih očiju smješkala se radoznalo iščekujući, bio je to blagoslov na dosjetke i šale koje tek treba da se dese, neizbježno je. Kafana u samom centru grada, gotovo prazna. Ne ustručavamo se jer nam je svejedno a samoća sve dozvoljava i nemamo kome da se predstavljamo niti da išta posebno ističemo. Gubitnici. Luzeri.

Svi utonushu u šutnju, djevojka podiže šolju bijele kafe i značajno zavrti glavom. Stari smo poznanici.

Odlučan da popravi utisak, Ahmet naglo podiže kažiprst dajući do znanja da ima reći nešto važno i potrebno je utišati glasove, umiriti se. Jedna ogromna muha sleti na stol i Senad pokuša da je ulovi rukom. Bio je čuveni hercegovački muzikant i njegova harmonika bila je nadaleko poznata.

"Stari kurvar" - ponovo se oglasi Dževdet istom rečenicom, kao da je tih par riječi sve što zna. On podiže dlanove lagano se njišući u očekivanju koje je bilo veliko. Pocrnjeli zubi se ukazaše iza ispucalih usana. Desnom rukom popravi kapu na glavi, pohabani sivi kačket, vjerovatno naslijeđen od predaka. Buha se u međuvremenu okrenu oko sebe na desnu a zatim i lijevu stranu da bi se uvjerio da je postignuta željena tišina pred veliki trijumf duha.

"Ibro kravar je imo' jednu crvenu mahramu", strogo otpoče on, i dalje držeći prst podignutim, "pa bi ga vezo' više kojena. Da ne langara... He, he, ono se više ne rađa!", okrenu se i sve nas pogleda sa poštovanjem i osobitom ozbiljnošću kakvu imaju veliki izumitelji i istoričari kada žele uvjeriti gledateljstvo u autentičnost svojih ideja i patenata.

Djevojka se okrenu cijelim tijelom pucajući od smijeha i čak malo pocrvenje, a Dževad se široko osmjehnu grimasom čovjeka koji sve odobrava jer se odavno ne nada ničemu.

"Bravo Ahma, stari žicalo!", izdera se snažno i lupi nogom o pod.

"Jes', dobru štapinu je im'o", - nadoveza se Senad tromo i nevoljko, "peto-banku bi s koljeno skid'o", dodade uvjerljivo kao da je i lično bio svjedok tog događaja.

"Zejna bi bježala njivom, a on je stigni pa...", Senad zatrese glavom dva puta, kao da odgoni mučnu scenu od sebe ili je bar prezire. Šankerica se uhvati

za stomak tresući se, pa izađe pognuta u susjednu prostoriju. Metla pade iza vrata i sruši se. Vjetar poče lagano da puše.

"Dobru, kažeš!", upade Ahmet s nevjericom u glasu. "Blavor... žalosna ti nije majka. Oteglo se do t'ala k'o zmija iz duvara".

"Piton, pravi piton!", ponovi on dva puta snažno, a zatim naglo upade u nekakvu zamišljenost, poklopivši pepeljaru na stolu cijelim dlanom, kao da ništa nije ni govorio. Lako se zamario i još lakše gubio zanimanje za stvari i ljude.

I ja se sjećam Ibri. Bio je srednje visine i snažnih ruku. Pognut i usamljen, lagano bi se uspinjao Uzinovićkom mahalom goneći magare ispred sebe. Imalo se vremena za sve, kahva se pila dva sahata. Fes je bio Ibrin ponos. Uvijek na glavi, besprijeckorno čist, znak, znamen vremena jednog, epohe. Bio sam dječak ali se odlično sjećam fesova, prije nekih tridesetak godina. Stari Pezo, pa Hadžibeg, Jugo... posljednja generacija koja se nije stidjela svoje vjere i svoje tradicije ili je bar gutala stid u sebi gušeći ga, skrivajući. Generacija koja je pamtila progone i prije i nakon Drugog svjetskog rata, tihi i pognuti ljudi u čaršijskim sokacima, poniženi, opljačkani. Ali nisu se stidjeli. Bar ja nisam viđao na njima sve ono što primjetih na nama kasnijim. U nama, bolje rečeno.

Stari Hadžibeg, Rizvanbegović. Vitalni starac šaljive naravi zabavljao bi čaršiju neobičnim doskočicama. A bile su kako česte tako i nagle, jer je po opštem mišljenju bio "tabijasus" i na svoju ruku. Vedar i pošten čovjek, kome je valjalo znati tabijat i pogoditi čehru da bi se s njim uspješno razgovaralo i nosilo. Jer bijaše prijek i nepredvidiv. U otmenom odijelu, zagrnutih rukava i širokih pantalona odvažnim pokretima i opaskama pokazivao je nešto "begovsko", nešto iz jednog drugog svijeta i vremena.

Zajedno sa mnogim drugim Bošnjacima iz stolačkog kraja borio se u Prvom svjetskom ratu na strani Austrougarske monarhije. Hrabo i ponosno, jer su Bošnjaci smatrali čašću služenje okupatoru.

Vezano uz to, pamti se čudna i neobična anegdota. Jednoga posve običnog dana, objesni i dokoni vojnici su pijuckali u kafani. Češće se dešavalo da se popije "koja više", a tada sve biva moguće, jer bečari pogrešno vide i vrednuju ljude i događaje.

Hadžibeg

Pijan čovjek umišlja da ga razumije svako, i upravo zato lako prelazi granice. Budući da još od rane mladosti bio pobožan musliman, Rizvanbegović se držao podalje od djevojaka i žena, čvrsto uvjeren kako se želje te vrste mogu zadovoljiti jedino u zakonitom (i šerijatskom) braku. Čekao je da se oženi ponosnom i dobrom djevojkom, prezirući blud kao i raskalašnost tijela i sve ono što grijeh donosi sa sobom.

Kako "đavo ne da mirovati" i kako je uvijek baš tu gdje je i vino, njegovi drugovi nagovore jedru i zajapurenu konobaricu koja im je služila da sjedne Hadžibegu u krilo. Bilo je to u gradu Đeru. I dok se spremala da ispuni želju, on skoči na noge i rukom uhvati za bajonetu, očito želeći ubiti glavnog nagovarača iz grupe. Svi se digoše u nevjerici, shvatajući nenadano da je vrag odnio šalu.

Pričalo se kako ga je moj djed Meho brzo i energično uhvatio za ruku i tako spasio nesuđenog podvodača. Tako je mladić iz Stoca očuvao spolnu čednost sve do braka, a oženio se u poznim godinama. Imao je i djecu, a unučad su i danas živa. No, ono što je najvažnije jeste činjenica da se još u ono doba krijepost smatrala apsurdnom i nedoličnom, a spolno suzdržavanje uzimalo za podsmjeh. Bio je to (već tada) početak velike moralne stagnacije Bošnjaka, koja je u staroj Jugoslaviji, a pogotovo u socijalizmu, dosegla neslućene razmjere.

Džafer je također nosio fes s ponosom. Pamtim ga kao već starog i oronulog. Kretao se lagano, ali teško i šutljivo. Po opštem uvjerenju bio je "hamal", čovjek za sve poslove. Zavirio bi u svaki kutak, svaki dovratik u uskim uličicama i nije bilo prodavnice a da je nije poznavao kao svoj džep. Tada su još uvijek postojali hambari za brašno i ostale namirnice.

Zvali smo ga Džaka. Kako je prenosio džakove (vreće) skraćenica je ukazivala na njegov posao. Jer, u svemu što postoji ima znak. Vrećama se nije znalo ni broja, jer je Džafer bio neumoran i prema sebi neumoljiv.

Radio bi sve što treba, a plaćalo bi mu se otprilike ili nikako. Ali, on je bio zadovoljan, nikada se ne žaleći niti govoreći protiv ljudi. Znao je da nafaka dolazi od Boga i nije ni važno preko čije će ruke doći. Nenapadan i strpljiv, nije žurio da zaradi što prije. Nije žurio nikud, gdje god ode neko će ga trebati.

Obrve guste a oči duboko upale, pogled strog i nepovjerljiv kakav imaju ljudi koji su iskusili jad služe nja i bol odbačenosti. Koža starački smežurana, duboke brazde po licu sjedočile su o teškom životu koji uvijek ostavlja tra-

gove, čak i kada se stidimo prošlosti nastojeći pobjeći od nje. U bradi svega nekoliko zakovrdžanih dlaka, a među tankim, stisnutim usnama prljava lula koja je stalno dimila. Korak spor, ali odmjeren. Poslije Drugog svjetskog rata, Džafer je služio samo ugledne stolačke porodice, i u tom služenju nalazio čast. Jer, sjenka slave pada i na njega, dio je svega što se događa, učestvuje. Dobijao bi diskretan poziv iz starih aginskih kuća i redovito se odazivao bez pogovora.

Džafer

Poslije ga je neimaština natjerala da radi za svakog ko je u stanju da (bar nešto) plati. Kada siromaštvo kuca na vrata, ponos odlazi, često se ne vrativši nikad.

A oholost u siromaštvu nije pohvalna i ukazuje na ustajanje protiv Boga. Izgledao je posve siguran u ono što radi valjda znajući da će grad uvijek trebati ljude poput njega, na ovaj ili onaj način. Jer, neki prosto žele da dominiraju i naređuju, čak i kada nema smisla i potrebe. Zvali su ga "Pijevac", ali nadimak nije volio, prezirao ga je. Umro je davno, prije više od 30 godina. Otišao je tiho, onako kako je i živio.

U stolačkoj čaršiji se zadugo neće roditi neko poput Mecine. Mehe Gubeljica. Oči crne i tople, pogled radoznalo dobrodušan, po licu tamne pjegе koje su mu davale nesvakidašnji, avanturistički i pustolovni duh.

Meho Gubeljic

Ruke duge i jake. Šteta je što jedan Ernest Hemingvej nije upoznao najboljeg

ribara kojeg grad pamti. Bio je neprevaziđen u lovu na ugora i poznavao je sve važne rupe i pećine naročito u donjem toku rijeke. I danas se priča kako je velike tajne otkrio Hajri Bubalu a ovaj to zanemario i zaboravio, prihvatajući sve više blagodati današnjeg, modernog života. Tako su i legendarna skrovišta jegulja podno starog harema pala u zaborav, jer je Hajri bilo "ispod časti" održavati ribolovnu tradiciju i sjećanje. Poslije Drugog svjetskog rata, Meho bi prodavao vruće kestenove na uglu glavne ulice.

"Maruni... vrući maruni" - dozivao bi kupce odmjerenim glasom.

I kupovali su, kako djeca tako i odrasli. Živio je mirno i staloženo, prisana sa svima a odvojen od svih, duboko i nepovratno. Pamtim ga takvog, izdvojenog i usamljenog ispod krošnje stare košće gdje je razmišljao o prošlosti i svom burnom životu.

Mevla bijaše živopisna i vitka starica iz mog sokaka. Visoka i uvijek podvezana jamenijom, prodornog ali blagog pogleda, kakav imaju svi ljudi koji su dosta vidjeli i još više znali. Koji šute. Pamtim kako bi lagano prelazila ulicu sa ibrikom u ruci. Njen muž Halil je bio hafiz Kur'ana. Govorio bi lagano i usredsređeno, razgovjetno i tečno razlažući slogove. Ljudi su ga zvali da uči hatme, svuda, po cijeloj Hercegovini. I on je nosio fes.

Ljudi sa fesovima na glavama. Odavali su utisak mučnine i poniženosti, ali se nisu stidjeli i nisu se plašili. Oboje, i stid i strah su došli kasnije. Vjera kao "opijum za narod" u Marksovoj filozofiji dijalektičkog materijalizma. Posve oprečno istini, jer upravo ovaj svijet opija i tako često nepovratno zarobljava požudnu dušu koja mu stremi, ubijajući na taj način spiritualizam i duhovnost, sakateći ih.

"Turska" prošlost i potreba za dokazivanjem pravovjernosti od strane "nepredijeljenog" naroda, to je došlo kada su ljudi sa fesovima na glavama već bili na zalasku. Kraj jedne veličanstvene tradicije koja je imala svoj temelj, osnov, veliki smisao. Idol od krvi i mesa, "skidanje zarova" ženama od strane "prosvijećene" nove klase, euforičnih karijerista koji su sa svakom žetvom

očekivali i komunizam, besklasno društvo za one koji čekaju, crvena elita u liku onih koji vladaju.

Lijepa budućnost za one koji se nadaju, ali lijepa sadašnjost za one koji to obećavaju.

Drugačije je nemoguće ako je "sve ovdje" i ako je čovjek tek inteligentna životinja. Jer, na zemlji često pravednik trpi a zločinac uspijeva i nikakav zemaljski poredak to ne može ispraviti. Jer, izvanjski utjecaj na dušu je nemoguć. Neophodno je da ljudsko biće promijeni samog sebe a to je opet nemoguće bez vjere u viši svijet. Apsolutnu pravdu na Zemlji čovjek nikad nije uspostavio niti će je uspostaviti. To pripada isključivo Bogu. Relativna pravda je moguća, ali i ona je posve ovisna o nizu okolnosti koje je nemoguće predvidjeti. Sama priroda Ovoga svijeta čini apsolutnu pravdu neizvodivom. Za takvo nešto potreban je jedan drugačiji svijet, svijet duše koja je lišena materije. Zbog toga je Onaj svijet neizbježan kada je u pitanju apsolutna pravda.

"Pogledaj! Broka judi!" - prekide me u razmišljanju Ahmet. Bio je petak i svijet je prolazio i okupljao se pred džamijom u centru grada. Dolazilo se i iz okolnih sela, posvršavati poslove, popiti kahvu i porazgovarati poslije džume.

"Znađem ja dobro niha" - nastavi klimajući glavom zloslutno i zabrinuto, sigurnog izraza lica kojim je dostojanstveno odmjeravao svakog pridošlicu na džamijskom pragu.

"Koga njih!?" - procijedi Senad, odsutno zagledan u praznu šoljicu pred sobom. Otelu mu se, tek da nešto kaže. Utonuo je u misli i otišao ko zna gdje. Treba mu znak, zvuk izvanjskog svijeta. Nije sam, susreće ga odjek vlastite riječi.

"Crvene a sa' su zeleni!" - viknu Ahmet, gromko i krajnje uvjerljivo, valjda da i ostale ubijedi u moć promjene boja i likova. "Lahko je dres promijeniti",

teško je čojek bit! He, he, okrećat se kako vjetar puha. Nejma, majčin sine...", reče i kucnu prstom po čelu, pogledavši me značajno.

I zaista, u svakom vremenu postoje dvoličnjaci koji se u mnoge boje farbaju i uzimaju likove razne po potrebi trenutnoj. Kreću za pozivateljem svakim i okreću se u smjeru vjetra svakog.

Sjetih se predaje Imama Alija a.s.: "Doći će ljudima vrijeme kada njima od Kur'ana neće ostati ništa osim slova njegova, a od islama ništa osim imena njegova. Džamije njihove u danima tim bit će velike u pogledu građenja, ali puste u pogledu upućivanja. Oni koji će boraiti u njima i koji će ih posjećivati bit će najgori među stanovnicima Zemlje. Od njih će se širiti smutnja i njima će se sve krivo sklanjati. Ako se neko izdvoji iz toga, oni će ga baciti natrag u to. A, ako neko odstupi natrag iz toga, oni će ga gurnuti tome. Allah Uzvišeni kaže: 'Kunem Se Sobom, izaslat ću na njih iskušenje u kojemu će i razboriti biti pometen!' I On će učiniti tako! Tražimo od Boga da nas sačuva od padanja u nemar!"

U ovoj predaji riječ je o Posljednjem Vremenu (ahiri-zaman) odnosno Tamnom Dobu (Kali-Yuga) po hinduističkom učenju. To predstavlja ovo vrijeme u kome sada živimo i ono traje već duži period.

Vidimo da se najprije spominje Božija Knjiga te da se kaže kako od Kur'ana neće ostati ništa osim slova njegova. Ovo znači da će se poznavanje Kur'ana svesti na nivo doslovnog, izvanjskog slova bez poniranja u njegove iznutarnje sadržaje i smisao. Poslanik a.s. je kazao: "Kur'an ima 7 razina značenja od kojih svaka ima do 70 drugih dubina". Riječ je dakle o ezoterijskim značenjima koja u Posljednjem Vremenu relativno a u dobu Potpune Tame i apsolutno, postaju nedostupna ljudima. To vrijeme je već počelo, iako konačni mrak tek treba biti dosegnut, jer željezni čovjek će postepeno nazadovati i to je nezaustaljivo.

Forma obredoslovlja postoji (namaz, post, zekat, hadž...), ali ne i suština, pa ljudi od Kur'ana znaju jedino izvanjsko slovo, u smislu forme, dok su sadr-

žaji nedostupni. Iako je "učenje" Kur'ana još uvijek do izvjesnog stepena živo i dostupno ezoterijski smisao izmiče.

Džamije ovog (Tamnog Doba) su velike u pogledu građenja, ali puste u pogledu upućivanja. Ovu činjenicu danas susrećemo posvuda gdje žive muslimani. Prenaglašavanje arhitektonske vrijednosti džamija samo po sebi ukazuje na potpuno odsustvo iznutarnje dimenzije islama (batin), što opet govori zašto su one puste u pogledu upućivanja. Jer upućivati (zbijski) i može jedino onaj ko je objedinio vanjsko i unutarnje učenje (zahir i batin). Izvanjska veličina džamije kompenzira unutarnju prazninu svijeta značenja.

Poslanikova a.s. džamija u Medini je bila najjednostavnija moguća građevina, četverokutnog oblika i pokrivena palminim lišćem, a ne smijemo zaboraviti kako je prema predaji jedan od predznaka propasti svijeta "ukrašavanje i uljepšavanje džamija". Posljedica katastrofalnog rascjepa između materijalnog i duhovnog, te između suštine i forme, jeste činjenica kako će u džamijama boraviti i posjećivati ih najgori ljudi na Zemlji. Ovaj nevjerovatni obrat je rezultat pritiska čovjekove nebeske prirode, one prirode koja smjera obznaniti svoju vrlinu. Tako, ukoliko ne može ispravno, može izokrenuto.

Naravno, tada džamija biva mjesto smutnje i sklanjanja svega što je krivo. Bez Pravog Puta postoje jedino krivi putevi, a gdje nema pravde i istine, smutnja je po prirodi stvari dominirajuća. Kako se u hramovima očekuje predvodništvo a njega nema neizbježno se širi smutnja. Za smutnju je Poslanik rekao da ona spava, dakle uvijek je latentno prisutna.

U tom kontekstu, istraživački duh islama postaje herezom ("baciti će ga natrag u to"). Ukoliko se, pak, neko vrati natrag (izvornoj tradiciji), oni će ga gurnuti tome, tj. saobraziti ga svom stanju. Zbog ove pomračenosti (koja je opća), danas se svaka potraga za izvornim tumačenjem Knjige smatra "novotarizmom". Žive tradicije nema, ona je posve okamenjena pukim ritualima i dogmatskom svijesću. Bez sumnje, danas se istraživački duh islama "gura natrag" u to (stanje općenite i posve neupućene, okoštale svijesti), a

sve to rezultira takvim iskušenjem u kojemu i "razboriti biva pometen". A kako i ne bi bio takav kada su najgori ljudi tamo gdje trebaju biti najbolji, kada je cjelina nepovratno razbijena i kada forma dominira suštinom. Hinduistički sveti spisi priopćavaju kako u Kali-Yugi od religije preostaje jedino obred. Sve ovo će bivati još gore i gore, sve dok ne nastupi Zlatno Doba, čiji se znaci već naziru.

"Ima i pokajanje" - bojažljivo dodade Dževdo snažno uvukavši dim cigarete u pluća kao da traži pokajanje između dva plućna krila, moli ga da izide van, ukaže se. Svima nam je potrebno.

"Nema kajana potje... Hm, bolje da ne zborim svašta" - okrenu se Buha cijelim tijelom, pogledavši nas prezrivo. Očito je šutnja predugo trajala.

"Đeco moja... to si, što si. Teško je čojek bit, vazda bi mi babo rahmetli zbog riječi... Zato - pamet u glavu dok ste još mladi..."

Niko ništa ne reče. ŠankERICA se u međuvremenu vratila te nezainteresirano zapali cigaretu. Praveći se da nas ne vidi, zagledala se u plave daljine iza nas.

"E, eh, pusta mladosti!", nadoveza se Ahmet i zatvori oči. Sivi oblaci su se gomilali. Dosada i to ona najgora. Provincijska.

"O čemu ti najviše maštaš?" - obrati se Senad meni, iznenada i krajnje ozbiljno.

"O brodolomu!" - odvrati lijeno i ne pogledavši ga. "Velika je oluja, brod je ogroman i pun putnika. Pučina, daleko od obale. Najednom, nasukani smo, udaramo u podvodni greben. Brod tone i spašavamo se jedino ja i najljepša cura na brodu. Talasi nas izbace na pusto ostrvo i tu se zaljubimo te živimo do kraja života nikad se ne vrativši u civilizaciju" - završih, pogledavši ga ponosno i smrtno ozbiljno.

"Aaaa... koji događaj!" - blaženo se nasmija Dževdet. "Bravo, zavodniče

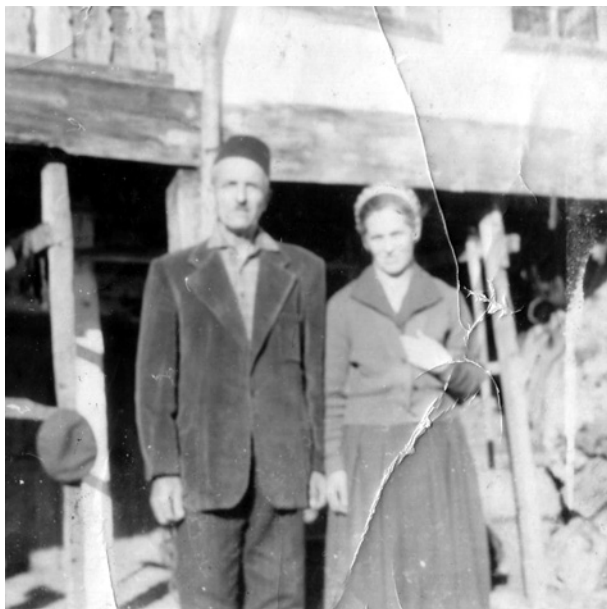
ženskih srca!" - dodade naglo i dva puta pljesnu rukama, možda očekujući opšti aplauz. Drugačije nije ni znao, preostala mu je samo dobronamjernost.

"Nije ti loša ta mašta" - uključi se ponovo - "Gadno je jedino što nikad ne znaš koliko je udaljeno pusto ostrvo!? A osim toga, ima li ga?"

Ne odgovorih ništa. Šankerica stade prati čaše, brzo i temeljito. Trudila se da ignoriše naš razgovor. Ako obrati pažnju, ko zna šta sve može čuti.

"Ooo živote!" - otegnu Buha dostojansteno. Sivilo na nebu postajalo je sve tmurnije, izgledalo je da će kiša.

Svi utonusmo u ćutanje. Muk.

PASJI ŽIVOT

- Mujo, treba li ti molba!? - obrati se glasno postariji čovjek konobaru očito smatrajući da je krajnja granica strpljenja dosegnuta i da se na uslugu već predugo čeka. Bar za jedan prosječan kafić u kome uglađenost nikada nije potpuna pa se valjda očekuje da ni bezobrazluk nije u svom zenitu.

Dan je bio oblačan i težak, sumoran. Petak je, tiho predvečerje bez smisla, kada se sve dotjeruje, osluškuje i užurbano planira. Jer, kad se noć spusti nade bešumno izlaze i snovi se uobličavaju. Usijanje, uzavrela mašta razigrana. Kafić će biti pun, to je sigurno. Ljudi posloženi "kao sardine", stoje naslonjeni na crvene zidove. Uspravni su i nisu mrtvi poput riba u konzervi ali zaudaraju, šire vonj ustajalosti, čekajući da budu svareni. Sve se guta.

Znak za uzbunu loše našminkanim djevojkama koje ulaze u tridesete i već su napustile nepovratno lik princa iz snova. U obzir dolaze i manje prefinjenih muškarci, skitnice i gubitnici, jeftini dileri. Nejasne misli umotane u papirne laži besmisla. Nada tinja, a nekoliko svijeća je upaljeno da približi moguću romansu. Tako je u filmovima, a od velikih zvijezda preuzimamo sve. Baš ništa se desiti neće. Ali važna je nada, tako neminovna za uobičajeni "vikend-izlazak". Događaj vatren i skup, atrakcija za malu provinciju gdje su uloge poredane poput ljudi i svako zna gdje može očekivati osmijeh ili gnušanje, prezir ili "isplažen jezik", svejedno. Već viđeno. Pogledi će umorno lutati, prelazeći obazrivo preko poznatih lica, čak na momente znatiželjno, ispitivački nježno. I zato ispijam kafu baš sada, u predvečerje, kada je najmanje gostiju. Namjeravam se izgubiti prije veličanstvenog "izlaska mladih". Tim prije jer priču znam napamet i znam je odavno. Kraj večeri je uvijek najzanimljiviji. Svi se razilaze sa uvjerenjem da će idući put biti bolje i uspješnije, da je sadašnja noć naprosto peh, maler koji se neće ponoviti. Baš tu noć nije se pojavila osoba koja se čeka. Uzdahnut će poluglasno mlade djevojke, skidajući trećerazrednu šminku pred malim ovalnim ogledalom, dopustivši sebi možda čak i pitanje o smislu života u maloj provinciji. Na

Zapadu je bolje i ljepše, ali ne da se otići. Šteta, jer izgleda samo se još na nas čeka, naprosto smo neophodni. Mladići se obično opiju i zaglave u čarobnom oblaku loše trave, vucarajući se ulicama do zore poput olinjalih pasa, vrišteći u odglumljenom besmislu, suviše površni da bi mogli da se pogledaju u lice. Dimna zavjesa nadoknađuje sve, čak i poraze odslikava pobjedama. Njima Europa ne pada ni na pamet, završeni su, većina njih. Tek im je dvadesetak godina, a već su starci zbog tereta kojeg nose, i djeca, po nedostatku svake ozbiljnosti i temeljitosti. Sanjare bez slika. Čitav san je u mutnim očima. Tu se sve začinje i završava ne prelazeći prag zamišljanja. Sanjarenje bez nade i smisla, bez cilja. Provincijalci.

Kod Džemajle

Pasji život. Kraljevski, jer sve ovisi o sustavu vrijednosti. Objektivne okol-

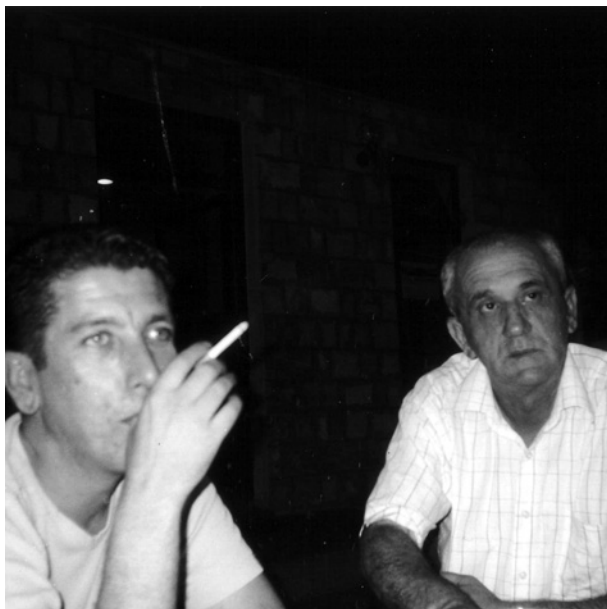
nosti ništa ne znače jer život je smisao u nama. Kvalitet življenja ne postoji "sam po sebi" (ukoliko izuzmemo životinjsku narav pukog "životarenja") i tek naše vrednovanje je i cilj i snaga vezana s tim.

Mujo mi donese kafu, uz poznati izraz negodovanja na licu. Radi sam i teško mu je sve stići. Ispomoć stiže tek spuštanjem noći. Tada se opaše čak i crvena kecelja, daje ton ozbiljnosti. Gledam svjetla u daljini ne nadajući se ničemu. Tri mlade djevojke za jednim stolom. Smijeh, upiranje prstom u svakog prolaznika na ulici. Obavezni ritual, znak, semafor koji pušta ili zabranjuje prolaz. Dva muškarca su igrala "tavle". Postalo je uobičajeno vidjeti i penzionere, ugodno zavaljene u svijetlosmeđim stolicama. Često i ne naruče ništa, ali oprašta se. Bezuspješnost, ta privilegija svih promašenih najbolje postaje vidljiva u kafani, jer je uloga koja se ostvaruje tako često groteskno odudarajuća od stvarne vrijednosti. Niko im ne zavidi, jedino se uspjeh ne prašta. Mujina kosa je nemarno razbarušena, visok i mršav, svjetloplavih očiju i djetinjeg izraza lica, bio je najomiljeniji konobar nakon Sajinog odlaska. Šaljivdžija. U oba uha poveće minduše, bilo bi odviše klasično da je znak samo u jednom jer treba dobro čuti, osluškiivati sve zvukove u pretrpanoj kafani. Mujo je uvijek bio gotov da presječe svaku raspojasanost koja prelazi granicu dobrog ukusa i "kulture". Jer, sve grozote su tu, čuče, spavaju. Sanjari, ljudi koji sanjaju. Pasji život.

Najednom je ugledah. Slatkicu. Nisam ni primijetio kad je ušla. Lijevim laktom je bila naslonjena na sjajni šank, tako graciozno da mi je trebalo dobrih par minuta da zadržim sliku i pohranim je u memoriju. Može zatrebati. Tamnosmeđa, aristokratska bunda, kakvu su nosile gazde i bogati vlasnici dućana krajem devetnaestog vijeka, kod Ajlice nije statusni simbol ali joj kraljevski stoji. Oči sabrane, sjajne i tople, pametne. U jednom trenutku, svjetlosni odsjaj iz obješene svjetiljke se zaustavi između njenih dugih trepavica, trajalo je samo tren. Baršunasta sjeta, saten. Noći u bijelom satenu, nekad sam svirao tu pjesmu. Gitara. Lice malo i neobično ljupko, usne pravilne i razigrane, gotovo blijede.

Neznatno zaobljena brada je davala ton radosti cijeloj pojavi, čudnu nas-

mijanost čak i dok je lice bilo ozbiljno. Imala je dugu, svjetlu kosu koja se obarala po ramenima, ruke nježne i male, neobično glatke. Držala je u ruci čašu soka tako nemarno sjetno da se moglo pomisliti kako je zalutala princeza, odsutna sa velikog bala. Slučajnost, talas sudbine koji je donio nama, bacio na tihi sprud. Ovdje je sve naše i sve tješi. "Kod Džemija".

Sanel i Kasim

Sa prvim znacima noći, kafić se ubrzano punio. Gosti su pristizali u grupama od po troje ili četvero, sigurnije je. Često su ulazili bučno i nametljivo veselo, ne bili skrenuli pažnju na sebe. L akše je ako si primijećen na samim vratima, šansa je veća.

Na jednom zidu je visilo nekoliko mojih slika. Izraz je adekvatan, "visile su",

padale sa visine. Procjep, mrak, tišina. Već nekoliko godina su tu, zalutale, neugledne i već odavno prevaziđene, bar u mom poimanju napredovanja ili nazadovanja umjetničkog izraza.

Iskrivljene i melanholične, otužno su odudarale od drugih zidova. Svejedly, jer ionako u njih niko ne gleda. Poneko zapravo i pogleda ali niko ne zagleda s pažnjom, iako sam jednu sliku čak i prodao. Kupac me velikodušno pitao nije li 50 KM "suviše malo" za takvo djelo i nudio još novca. Odbio sam, glumeći lažnu skromnost, i još mi je žao što ne stavih duplo veću cijenu.

- Ima li šta odozgo? - obrati mi se glasno brkati poznanik okrenuvši se prema meni cijelim tijelom. Sjedio je ispred, pušeći cigarete jednu za drugom. Stalni gost. Čekao je na odgovor vrlo ozbiljno gledajući me upitnim pogledom. Njegova znatiželja nije iznenađivala, govori onako, tek reda radi. Proćelav, snažnih ramena, odjeven u narandžastu jaknu, podsjećao je na selektora fudbalske reprezentacije koji ima u "malom prstu" sve igrače na terenu, vlada, upoznat je.

- Odakle? - odvratioh i ne pogledavši ga.

- Iz Norveške.

- Nema... Šta bi trebalo da bude? - odmahnuh rukom lijeno i nezainteresirano mada sam znao na "šta" je mislio, bolje reći na koga. Toliko je opštepoznato da ime već odavno nema smisla ni spominjati. Tajne su najljepše kada izgledaju opštepoznate, jer se u mutnoj vodi najlakše krije, u zamućenosti tuđih riječi i slova koje nastaju na svakom jasnom tragu, na stopama javne razgolićenosti.

- Nema drugog posla već da se njemu javlja - dobaci Mujo kolutajući bistrim očima. Pokušavao je napraviti ravnotežu između stolova noseći nekoliko kafa na maloj tacni.

- Dobro je sve dok se more izdržati - nadoveza se brko, pljesnuvši me dla-

nom prijateljski po ramenu. No kako sam šutio on se lati novina. Slatkica se simpatično smješkala Uključena je i zna o kome se radi jer zna cijeli grad pa što ne bi i ona, svakako je se ne tiče. Bilo mi je svejedno, odavno. Zato ništa i ne rekoh u svoju "odbranu". Niti bi dalo rezultat sve i da hoću. Knjige su javne i neka svako nagađa i pogađa, istinu ionako ne mogu znati.

- Moga mi oca, Malisa je legenda Stoca! - viknu mladić obrijane glave iz drugog ugla kafane i zakikota se iz sveg glasa, lupivši šakom o sto. Zaori se smijeh. Djevojka sa pletenom kapicom na glavi podiže čašu prema meni i nakloni se kao da nazdravlja dalekoj ljepotici i šalje poljubac ka Nordijskom poluostrvu.

Ajla

- Lova, lova moj književniče! - zatetura se ispred mene iznenada pijana spodoba obučena u crno od glave do pete. Bio je zažarenog pogleda, kosa namazana uljem a podočnjaci oko očiju tamnoplavi i veliki kao kolutovi. Promatrao me vrlo znatiželjno tražeći na mom licu efekte pouke. Savjet nije smio proći bez odjeka. Podigoh obje ruke u nemoćnom pokajanju i čak zaustih kako se i ne osjećam književnikom ali me on srdačno prekinu:

- Lova pokreće svijet a dijasporci i mrtvački sanduk mjere Eurom, hej! Hej, gdje si ti u svijetu tom!

Ponovo podigoh ruke ali nešto niže od visine lica a pijanica zapucketa prstima par puta i zavrti se u krugu kao da igra flamengo. Došavši nekako do šanka uhvati se jednom rukom za rub i ispi punu čašu konjaka. Sve su oči bile uperene u njega dok je udarao nogama o pod kao da se što bolje ukopava u svom položaju. Možda nije ni očekivao ovoliku pažnju ali sad kad je već zadobio red je da nešto kaže, da se obrati. On stavi ruke na bokove. Gazdaricina kći Ajla bi ponekad pomagala i bila je vrijedan radnik.

- Sablazan neka je daleko od svih nas. Ko god voli u tišini smireno neka hodi. Blud iskorjenimo i u primisli jer čestitost je danas rijetka.

Nakon ovih riječi on se neznatno nakloni. Ispijeno lice i zažaren pogled zaista su podsjećali na kakvog sveštenika. Većina gostiju se stade cerekati (očekivao sam opšti smijeh), neki se čak i zamisliše nad njegovim riječima, u trenu svjesni poročnih misli i namjera. Jer svi ih nosimo.

Svaka kafana je teatar, manje ili više, a ovdje u gradu "tihog umiranja" odavno se naviklo na sve. Besposličari svih vrsta, taj "najaktivniji" dio populacije, bili su jezgro i centar velikog kruga dosade. Po obodnici kružnice alkoholičari i narkomani, oboljeli od "poststresnog traumatskog sindroma". Sve sama elita u zadimljenim kafanama.

Depresivci uzaludno zadubljeni u svoje misli. Šizoidni usamljenici tupo gledaju kroz ljude. "Elita elite".

Oni najpovlašteniji, njima se u svemu "gleda kroz prste". Sjaj i bijeda provincije.

- E, jes ti pričal! - dobaci Mujo mladiću tek onako, opet "reda radi" da prekine mučnu tišinu. Čistio je šank vlažnom krpom snažnim polukružnim pokretima pazeći na svaki detalj. "Vikend-izlazak", očekuje se prosječna bagra iz predgrađa, i možda bude i nešto bakšiša. Izvjesno.

Slika Džima Morisona, "Doors", velike i napadne relikvije kasnih šezdesetih ali nama sa Zapada sve dolazi kasnije i dobro je pa je uopšte došlo. Ono što ne valja dođe kasnije, ono što je dobro prekasno ili nikad. Male slike na zidu, klasične i staromodne i ko zna je li im uloga da privuku ili odvuku pažnju, većina je ionako zgađena nad sobom a mnogi i ne znaju šta gledaju. Pasji život. Važno je da je kost bačena, neko će je namirisati.

Na drugom zidu velika slova, CAFE LOCCO. Kao da ne znamo ime najomiljenije kafane, pa nas treba podsjetiti. Ali, nije daleko od istine, jer je kafanu svako nazivao po svom izboru i nahođenju. "Kod Koštane", "kod Anela", a u kasnoj fazi sazrijevanja simboličke misli i motrenja likova i naziva govorilo se i "kod Džemija". Kafić je imao i mačku, "šarulju", i samo na ovakvim mjestima je životinja mogla dobiti ime druge vrste. Jer, mačka je očito nosila "kravlje" ime.

Džemi je okretna i sposobna žena, i uvijek je znala više od onog što je govorila ili pokazivala. Samovala bi u uglu kafane, loveći sjene krupnim prodornim očima, povremeno se osmjehujući gostima i odbijajući dimove dobrih cigara smireno zagledana u daljinu. Jednim jednim pogledom obuhvatila bi cijelu kafanu u trenu. No, nije nikad pokazivala ono što vidi. Nenametljiva, uvijek govori istinu što mi se posebno sviđalo jer trpiti laganje je veliki luksuz. Nisam toliko imućan, ni vremenom ni strpljenjem. Džemi se nije skrivala ni pred kim i nije bila izvještačena. Dovoljno za druženje od kojeg nema posebne koristi ali nema ni štete.

Nije se ni sa kim zamjerala niti ikog ogovarala.

- Hajde Mujo, k'o da nosiš s Borevića! - viknu neko iz sve snage, požurujući konobara, uključujući se tako u plejadu opšteg humora i dosjetki.

Malisa

Pasji život. Svako je znao za Malisu, ali niko nije znao njenu tajnu. Smijao sam se u sebi često, slušajući šta joj pripisuju i kako je doživljavaju. Pitali bi me zašto pišem o ženi sa kojom nisam imao ništa. Upravo zato, jer ono što se dobije više nije predmet interesovanja. Potraga je uvijek za onim što nemamo i uvijek je nedostatak ono što nas muči i pokreće, sablažnjava ili uništava. Dok bi velike kišne kapi udarale u prozorska okna ležao bih pokriven starim, debelim jorganom i gledao je. Film sam dobio besplatno, poklon starog školskog druga. Traje svega petnaestak minuta. G ledao bih

često, a najviše kad sam umoran od samog sebe, udivljujući se u nježnost tog čudnog lica i bljedilo sjete dok se popodnevena sjena obarala na malu plažu. Hlad stare smokve, starog drveta, ljepota sutona ružičastog. Netaknuta. Kažu da je veliki pjesnik Dante vidio Beatricu samo jednom, i to ne više od 30 sekundi, a neki tvrde da je viđenje potrajalo nekih pet minuta.

Jesu li se i njegove zjenice raširile u čudu kao i moje? Je li nosio nadu u drugim noćima, ispisujući začudnu stvarnost, ili je ljepotica odmah smještena u već zapečaćenu prošlost? Ne znam a volio bih znati. Možda bi bilo lakše, razgovjetnije.

Okrenuh se naglo, ni sam ne znajući zašto. U tamnom uglu neki mladić je stavljao prsten djevojci. Ruka joj je podignuta ponosno i teatralno, tako da nisam imao vremena prosuditi je li u pitanju šala ili zaručnički događaj. Prsten sa tri plava kamenčića, jasno su svjetlucali. Scena je bila lijepa.

Sjetio sam se kako sam zaprosio jednu djevojku, prije par godina, u telefonskom razgovoru. Trebalo je bolje i drugačije, ali nisam imao izbora. Bio sam smiren, potpuno. Njen glasan smijeh, neobuzdano vedar i podsjećanje da je "to nemoguće".

Vrludavo nježno i prijekorno, kao kada se dijete majčinski upozorava da bere jabuku u tuđem dvorištu, nije njegova i nije za njega. Ali kada bih se kasnije sjećao, gotovo uvijek mi se dešavalo da shvatim kako i nisam odbijen. "Nemoguće" je mnogo šire od "neću te", i obuhvata mnoge okolnosti i prepreke, od kojih neke budu nesavladive ili se bar čine takvim. Takve "nemogućnosti" se vremenom izgrađuju (ne odnose se samo na brak) u onoj mjeri u kojoj se ljudi trude da budu ono što nisu. Odnos grada i sela je tu posebno zanimljiv i posebno kada je u pitanju bošnjački element. T u se prepliću i dodiruju mašta i iskrivljena stvarnost, zaborav i uzaludnost, istorijska opterećenja i život na "visokoj nozi".

Loše kultivisani seljaci koji iznenada postanu ambiciozni malograđani nakon dvije ili tri generacije obavezno se izrode do te mjere da sebe uopšte

ne žele prepoznati. Paničan bijeg od svojih korijena (po prirodi stvari nemoguće) podrazumijeva saobražavanje i "uspon" vrtoglavom brzinom, onoliko brzo koliko je velik i strah od raskopavanja porodičnog stabla. Tako nastaje "opori malograđanin", čiji odvrtni, neukisli snobizam zaudara milijama daleko, često obuhvativši čitav prostor od "mjesta silaska" do "mjesta dolaska". Priroda sluganske svijesti mora po svaku cijenu biti zaboravljena te dolazi do smiješnog pokušaja "bježanja od sebe" na način uobražavanja vlastite veličine a što je kompenzacija osjećaja inferiornosti. Tada se baca oko na "visoko društvo".

Motika za kopanje biva zamjenjena šeširićem, a umjesto konja "jaše" se živ čovjek. Dominacija biva i stav i smisao. Podjarmljivanje kao stvar društvenog prestiža je najgenijalniji izum malograđanina, potreba da se bude u centru pažnje i da se bude "u svemu". Takozvani "društveni angažman" i osmjesi koji se nesebično dijele lijevo-desno po svim ulicama. Tako loša zamjena za kravlje vime u ruci (čije kontrakcije imaju veliku korist jer dobijemo mlijeko), jer stisak postaje zagrljaj zmije. Preprednost. Lukavstvo stisnute ruke. Na taj način, ukoliko porodica ima ženskih članova zrelih za udaju i moguću zet biva nacrtan.

Nije važno kada će se pojaviti. Odluka princeze je još manje bitna jer i ne postoji, ta odluka je unaprijed uračunata kao kamata zajedničkog računa. Pljačka sa stilom. Tu je provincijski njuh neprevaziđen. Problem je dakako ako se ljepojka kojim slučajem zaljubi u čovjeka od krvi i mesa, ili još gore "u prikazu". Tada se unaprijed nacrtani lik spremno pruža na komadu papira. Usporedba je laka jer je crtež nemoguće oživjeti. Zbog toga živ čovjek neminovno i izgleda kao prikaza, pošto je odudaranje od zacrtanog lika neizbježno.

Uzaludne su sve "magije" da se crtež oživi. Naprotiv, prašina na papiru biva sve deblja, sloj sve nepodnošljiviji, jer vrijeme ruši sve i mijenja sve. Tako i bore na kraljičinom licu bivaju sve deblje a umnožava se i broj "prikaza". S godinama, svaki prosac mora više toga prikazivati i igrati poput majmuna, pa, posljedično tome, manje liči davnom crtežu. Šta onda ako ljepotica jed-

nom udari glavom u zid? Ništa, već je uračunato, sve ide s kamatom. Ta jeftina proračunatost je oduvijek bila karakteristika nomada koji su se doseljavali u gradove. Ne radi se o "pravim seljacima" jer je zdrav seoski život bar pet puta kvalitetniji od gradskog, baš kao što je izvorni seoski čovjek po svemu mnogo iznad prosječnog građanina. Jer, šta je neki vinogradar u Francuskoj koji stotinama godina na selu proizvodi vino. Ako ne upravo gospodin, ili, recimo, farmer u Americi koji voli svoj posao i zna da ga radi.

No, socijalizam je (bar, kod nas) definitivno dokrajčio ljepotu seoske idile. Ostali su jedino nomadi kod kojih je samo praktični smisao ostao cjelovit i netaknut, a budući da ga prati moralna i intelektualna praznina, taj smisao za konkretno se neminovno izrodio, pretvorivši se u lukavstvo svake vrste. Svaki autentičan seoski život bi prezreo takva izrođavanja u duhu. Danas je ponosan seljak rijetkost, baš kao i učen i kulturni građanin. Nije riječ, dakle, o odnosu "seljaka" i "građanina", u pitanju su nomadi i prikaze. Već druga (a treća pogotovu) generacija doseljenika želi po svaku cijenu da istisne čak i pomisao o veličanstvenoj tišini predaka na Dubravskoj visoravni i pišanju pod kukricama, kada se dobro pazilo da neko ne vidi голу stražnjicu između sivih hripa. No, čulo njuha se i dalje razvijalo, proporcionalno rastu društvenog standarda. "Njuh" koji dobro osjeti razliku dva čovjeka i koji je istančan da uvijek prepozna onog iznad, pa ga treba "spustiti" na prihvatljiv način. I upravo je kod psa tako čudno spojena agresija sa odanošću i bespogovornim služenjem gospodaru. Ali, to je životinjski put savršenstva, a ne izbor. Uz to, pas je zahvalan. Pošto dakle ne bijah nacrtan u viziji, udaja za mene biva nemogućom. No, ko zna, crta se nekad i pređe, jer čovjek je nepredvidiv i nerazumljiv čak i samom sebi. Sebi ponajprije.

Zato je rečeno: "Ko spozna sebe, spoznao je svoga Gospodara".

Smiješni pokušaj da se korijeni zaborave tako plastično se ogleda u davanju imena vlastitoj djeci od strane Bošnjaka - litalica. Tu se već navlači košulja "modernizma" koja treba da zamijeni odbačenu košuljicu seoske zasićenosti. Maja, Denis, Alis... a u kasnijoj fazi može i turbulencija - Vinetu, Sandokan, itd. Odprirođeni ruralni čovjek, taj "Australiopitekus" kulture i

svega kulturnog ulaskom u "više društvo" ni po koju cijenu ne smije odati geografske širine nekadašnjih boravišta. Zato se i na dječije ime mora staviti bar "kukica" (koja zamjenjuje stvarne kuke za nizanje duhana) ili "kvakica" umjesto lopate i veriga. Ime, koje je oznaka osobe biva svojom suprotnošću - skrivanjem. Kod utemeljenog čovjeka (bio on seljak ili građanin) ovako smiješno bjekstvo se ne viđa nikad. Ono je karakteristika izvještačenih, blaziranih ljudi - grabežljivaca. Pogledah kroz prozor, dva mladića su brojila sitni novac, očito provjeravajući imaju li dovoljno prije nego uđu. Većina ljudi u gradu je jedva sastavljala kraj s krajem. Bar tako su tvrdili, iako nisam u to vjerovao. Tim prije jer je čitava stvar beskrajno relativna i neodvojiva od pogleda na svijet.

Jedna Poslanička predaja kaže: "Ko voli nas, Čistu kuću, neka se pripremi za siromaštvo". I još: "Siromaštvo je moj ponos", "Duhovno siromaštvo je moja slava". Ali isto tako predaje kažu: "Siromaštvo je gotovo poricanje Boga" i "Siromaštvo je propast velika".

Kako ove izreke uskladiti i kako razriješiti prividnu kontradiktornost? Treba shvatiti, prije svega kako se svaka predaja odnosi specifično na svakog čovjeka jer je važno ko je čovjek, kakav je i šta je za njega bolje. Promatranje Svetih Predaja na takav način danas uglavnom ne postoji. Tekstovi pamte i recituju pri tom zaboravljajući da je svaka izreka višeznačna, višeslojna te izrečena u strogo posebnim okolnostima, također zasebnom čovjeku ili grupi ljudi. Pošto je po prirodi stvari ugodnost izjednačena sa dobrom, a neugoda sa zlom, ljudi se tako i ponašaju ostajući "dobri vjernici" sve dok to ne zadire u njihove ovosvjetske interese. U tom svjetlu, bogatstvo izgleda kao "bolje", jer priskrbljuje zadovoljstva i neovisnost od ljudi, a pruža i veće mogućnosti za činjenje dobročinstava. Ali, što više čovjek posjeduje, to više žudi da uveća, pa se samim tim strah od gubitka povećava. Zadovoljstva se umnožavaju i dovode do zaborava spiritualne suštine i same svrhe postojanja. Sebičnost jača, a s njom i odvajanje od "običnih" ljudi.

Odvajanje od ljudi (zajedno sa bogatstvom) učvršćuje oholost i stalno je hrani a zavist drugih prema takvom čovjeku biva velika. Dijeljenje imetka

bi svakako tu zavist ublažilo i amortiziralo. No bogatstvo koje se umnožava otvrdnjava srce i dovodi do neosjetljivosti za tuđu patnju. Nema duše pušta duboko korijenje te pohlepan čovjek postaje "poput svilene bube koja što više proizvodi i žudi, to više se umotava, dok od tuge ne ugrine". Osjećanje vlastite vrijednosti (zbog golemog bogatstva) formira neizlječivu taštinu koja postaje prepreka za bilo kakvu duhovnost. Novac postaje "mjera svih stvari", a tašt čovjek ne može vidjeti druge ljude kao sebi ravnopravne, makar se i zaklinjao u suprotno. Jedan stavak Kur'ana, obraćajući se ljudima, kaže kako je "Bog bogat a ljudi siromašni". Suštinski, čovjek (ajet se i obraća ljudima a ne "vjernicima" ili "nevjernicima") ne može ništa posjedovati jer je sve Božje i to u tolikoj "mjeri" da je i sama ljudska egzistencija u potpunosti Božja.

Oholost i volja za moć, te osjećaj "izdvojenog postojanja" rađaju u čovjeku zaborav i potrebu za posjedovanjem. Međutim, svakim svojim dahom čovjek je neraskidivo vezan za Njega. Ako se ovo pravilno shvati, bogatstvo nije nikakva prepreka na duhovnom putu. Štaviše, bogatom čovjeku koji udjeljuje je dozvoljeno čak i zavidjeti. Jer je Muhammed rekao: "Zavist nije dozvoljena osim u dva slučaja. Čovjeku kome je Bog dao znanje pa ga on širi i poučava druge, i čovjeku kojem je Bog dao bogatstvo, pa ga on dijeli na Njegovom putu". Vidljivo je da se obje ove "zavisti" odnose na moralno djelovanje (a ne posjedovanje), te kao takve mogu biti šansa za popravak i uzimanje uzora i nisu prema tome negativnosti uperene ka drugom čovjeku. Ukoliko se mogu obuzdati loše strane bogatstva, ono je bolje. Ljudi lakše zadovoljavaju potrebe i povezuju se, zajednica brže napreduje. Opšta sreća postaje dostupnija a s njom se smanjuju razlike među ljudima, napetosti popuštaju. No, sami po sebi, ni bogatstvo ni siromaštvo ne znače ništa. Tako je od iskona...

- Je li slobodno? - prekinu me neko u razmišljanju. Niko.

- Od četeres' pete. - pogledah ga ravnodušno.

Bio je uredno odjeven i glatko izbrijan. Možda i on večeras "lovi". Zašto

ne, ribe su ponekad i na suhom. Batrgaju se, udaraju repom, traže, čekaju pomoć. Nude se, nije potrebna čak ni mreža, sve je odviše jednostavno.

- Vidaš li Mostarsku mačku? - nasmija se on šeretski i namignu desnim okom. Znam na koga je mislio. Stara priča, toliko stara da se ponavlja.

- Jednom, u snu.

- A kako?

- Vidjeh veliku pseću kućicu u nekoj pustoj i napuštenoj dolini. Bio je sumrak. Nekoliko pčelinjih košnica bilo je iza kućice. Neugledna poljana u ispiti-vačkoj tami. Nekog sam tražio. Obilazio sam oko kućice, stalno želeći da unutra pogledam, jer se neko prisustvo dobro osjećalo. Učinih to naglo, spustivši glavu do otvora na kućici. Iznenada i silovito, uz promukli lavež, iziđe neka životinja. Ličila je na psa, bulldoga, ali je glava imala dosta svinjskog oblića. Nevjerovatna ružnoća i odbojnost. Životinja je bila mišićava, kratke žute dlake i vezana lancem. Poletjela je na mene svom žestinom da me ugrize. Odmaknuh se, i tad u desnom uglu kućice vidjeh hijenu. Bila je odsutno lijena i nemarna, ali potpuno pokorna "svinji ili bulldogu", stalno motreći njezine pokrete. Sklanjala se od mog pogleda, htijući da je ne vidim. Bilo je očito da su obje životinje u odnosu simbioze. Ona jede ostatke sa njegove trpeze dok on nju prisivaja kao ženku. Nadopunjuju se u tajnoj vezi. Svinjska njuška se ponovo okomi na mene ali je lanac bio nedovoljno dug. Hijena se stalno motala oko životinje, bilo je jasno da je u njezinoj vlasti. Udaljih se brzo nekim putem, podsjećalo je na bajku "Odani Prijatelj"

- Pa, to se pokazala u liku hijene? - prozbori Niko tiho, i gotovo da se nasmija, ali se namah uozbilji.

- Da, mislim da je to njena stvarna priroda. Jer djela koja činimo ostavljaju trajne efekte u duši, formirajući tako stečeno tijelo duše. To tijelo sadrži "otiske" svih naših djela koje nosimo sa sobom u času smrti, a njihova preobrazba može rezultirati groznim slikama koje se neminovno projiciraju u

svijetu aktivne imaginacije. Zato je Muhammed rekao: "Na Sudnjem Danu neki ljudi će biti proživljeni u takvom obliku da će majmuni i svinje biti ljepotani u odnosu na njih".

- Ipak je nastojala da je ne vidiš. - nasmija se Niko. Sve ga uveseljava, ali san je stvaran. On popravi okovratnik košulje kao da će to dopuniti pitanje.

- Jeste! Ali kasno. Vidio sam je još davno u pravom svjetlu, ali sam se pravio da ne vidim. Čak ne htjedoh ni povjerovati samom sebi. A sad idem! - dodadoh naglo i ne misleći. Na stolu je ostao papirić na kome je bilo napisano:

*Stolac je nekad bio na vodi
Ljudi su skakali goli.
Halke za vezanje brodova se vide
Na brdima surim iznad grada
Nema nas, to je sada.*

Ne znam ko je napisao ceduljicu. Bila je u pepelnici, zgužvana, nisam htio da je pocjepam. Niko samo podiže ruku. Izadoh van. "Na centru" poneki prolaznik. Par djevojaka je nekud žurilo. Senad je sjedio ispred bivše robne kuće, pušeci, zamišljen i dalek. Hladno je, ali ne smeta mu. Crni pas se zaustavi pored semafora, stari poznanik, izglednio i umoran. U kafani preko puta Tina je prala čaše iza šanka, smireno, naviknuto. Toliko puta sam vidio taj prizor, ali me uvijek i iznova zaprepastavao harmonijom i skladom pokreta, šutljivim sjenkama iza stakla što su se gomilale, tiskale se. Tražile nešto. Njena duga kovrdžava kosa bila je lijepa, sjajna i mekana. Uhvatio sam trenutak kada se svjetlost zaustavila na ljupkom licu.

ROĐENDAN

Bio je to moj pedeseti rođendan. Tačno pola vijeka, kako neko u šali primjeti dok smo se dogovarali oko odlaska u Šetnicu. Beredža će voziti kola, a kako je i on pozvan da uveliča svečanost, sve ide skupa i bez računa. Šetnica je najživopisnija ulica u gradu i bila je oduvijek mjesto življenja veseljaka i bekrija. Otkako se pamti tamo su živjeli pravi pjesnici, pjesnici na djelu. Jelo se i pilo do zore, a harmonika svirala dok bi se prazne boce kotrljale niz puteljak. Podvriskivanje, tuča i povici ispod vitkih borova.

Nekada su tu dolazili Austro - Ugarski oficiri sa svojim ženama i djevojkama. Kako bi se izbjegao pravi smisao naguravanja u živopisno zelenilo a onda vezano za to i izrazi koji ga prate upotrebljavala se riječ "šetnja", pa otuda i naziv krajolika. Ipak, pitao bih se ponekad o smislu tih popodnevnih izlazaka.

Stari Ahmet me jednom poučio o pravim razlozima dolazaka i odlazaka rekavši mi: "Šetne je bilo najmane, a najviše pritiskana". Na ovaj način je najpreciznije opisano mjesto umišljene romantike i sklada s prirodom. Pravi razlozi su najčešće skriveni i nedostupni, jer ljudi kriju od drugih svoje živote. Najčešće uzaludno, jer svijet ionako ima svoja mjerila i viđenja.

Kako je svaki životni primjer sam po sebi zarazan običaj se prenio i na obične vojnike. A tada svi obziri padaju u vodu i gube se u moru strasti, jer se niži obavezno povodi za višim i tako opravdava svoje postupke. A sebe je uvijek najlakše opravdati i malo je onih koji primjećuju tamne mrlje i na svojoj košulji.

Na ovaj način, Šetnica vremenom izbi na zao glas kao mjesto bluda i nemozala, gdje je pomenuto "pritiskane" smatrano i čašću i obavezom i dešavalo se češće nego je iko i sanjao. Tako je oduvijek. Ide se sve dalje i dalje od utabanih staza, probijaju se novi putevi i stvaraju nove navike. I uvijek sve,

gore i gore, jer ljudski duh ne ide stazama progressa već upravo nazadovanja.

Zato je Muhammed a.s. rekao: "Za svakim vremenom koje ti dolazi slijedi od njega još gore". Ovo se odnosi na linearno vrijeme koje je stvoreno i rasprostrto u postojanje.

Vezano, pak, za vrijeme kao čisto trajanje rečeno je: "Ne psujte vrijeme jer vrijeme je Bog". Što znači da je On jedini realan, a kako stvorenja postoje po Njemu a ne po sebi ona su (u Bitku) nepostojeća. Napredak u darvinovsko - marksističkom smislu nije nikada postojao niti će postojati. Čovjek zauvijek ostaje isti. Uvijek zaplašen i zbunjen pred vječnim pitanjima.

Kako god, neke porodice se u Šetnici naseliše, ostadoše i izrodiše potomke. Naročito veliki priliv desio se nakon Prvog svjetskog rata a dosta ljudi tamo živi još i danas. U Šetnici ćemo obilježiti 15. maj, dan mogega rođenja, budući da sam sa stanovnicima ulice dobar poznanik a sa nekima i stari prijatelj. Detalje slavlja nisam ni znao niti su bili utvrđeni, jer slavljenik je ionako onaj koji se posljednji pita i koji svakako ništa ne odlučuje. Ipak, događaj je nesvakidašnji. Takav je meni, ostalima je svejedno i oni će se tek uključiti u sve, makar samo formalno.

No, valja učestvovati, a za svako učešće u bilo čemu se uvijek neko nađe. Veselje je prilika da zaboravimo na sebe, radujemo se, nadajući se nečem originalnom, da bi se kući vratili prazni i opustošeni, usput domišljajući novu iluziju. Zato nam se i čini da ono najbolje uvijek izmiče. Sreća je uvijek nešto što tek treba da se desi, uzaludno koliko i opčinjavajuće, ali i to je Božija Milost na Zemlji. Inače, ovaj svijet ne bi napredovao.

U slastičarni "kod Beredže" je napravljena rođendanska torta u obliku knjige. Valja istaknuti da sam pisac, naročito onima koji to i ne znaju. Bilo mi je svejedno, jer ako djelo vrijedi, ono će naći put, a ukoliko ne vrijedi, uzalud je isticati i pokazivati ga. Uspješan ili bezuspješan, vrijeme će pokazati, možda tek ono poslije nas. Nisam se zanosio djelima, ali niti uzmicao pred zlorudnošću koja sve odbija. Mirna ravnodušnost je najbolja.

Društvo u Šetnici, pak, nije zanimala maglovita prošlost, a niti neizvjesna budućnost, već ono sada i sada za sebe. Nemaju volje ispitivati prošlost niti snage za planiranje budućnosti. Oboje ih je prevarilo jer im prošlost ne daje utjehu niti budućnost donosi nadu.

Znao sam mnoge likove nezaboravne ulice, a bliskost se uvijek rađa zbog sličnosti za koju ne moramo ni znati. Jer, i privlačenje i odbijanje imaju svoje nebeske razloge a ljudska misao je nezatna, ne može prosegnuti u konačnost. Zavaramo se usponima i bivamo ogorčeni padovima, nesvjesni da oboje dolazi iz višeg svijeta.

Poslanik Božiji je rekao: "Duše se međusobno mirišu, pa koje se upoznaju, zbliže se, a koje se ne prepoznaju, razidu se". Riječ je naravno o duhovnim mirisima, koji se u fizičkom svijetu tek očituju kao sklonosti. Njih percipira suptilno svjetlosno tijelo.

Uvijek je tako i ne moramo toga biti niti svjesni jer je priroda duhovnog znanja takva da se ne uvećava našom žudnjom za istinom niti se umanjuje našom potrebom za neistinom. Iako prvi korak pripada nama, presudna je Božija Volja. Na ovome svijetu se mi ne upoznajemo već smo se (tek) prepoznali, kaže jedna poznata predaja. Prepoznavanje je trenutno i svi znamo za simpatije i odbojnost na prvi pogled.

Upoznavanje se desilo prije spuštanja duše u ovaj svijet, i samo tako se mogu razumjeti brojna osjećanja prema drugim ljudima koja ne znamo objasniti. Zašto smo za nekog duboko vezani nekon samo jednog susreta, ili zašto smo tek površno vezani u raznim dugogodišnjim vezama, to razum nije u stanju objasniti.

Simpatije bez razloga i antipatije bez povoda, ljubav na prvi pogled i mržnja na odveć neznaatni poticaj, objašnjivi su jedino sjećanjima koja se u dušu spuštaju iz višeg svijeta. Ovo nas ne lišava odgovornosti za naša djela, naprotiv. Valja ustvrditi kako se islamska koncepcija preegzistencije (ezel) unekoliko preklapa sa Platonovim svijetom ideja.

Bio sam voljan platiti rođendansku tortu kako i dolikuje, ali je Beredža ponudio džentlmentski "dil". Platit ću polovinu cijene jer sam mu prijatelj, a uz to me cijeni i kao književnika. Po njemu, krajnje je žalosno što sam potpuno anonimn. Uvjeravao sam ga da mi upravo to godi, jer slava guši i ograničava trujući ono najbolje u nama. Blještava i zavodljiva, ali iznutra krajnje ograničavajuća i tegobna.

Šetnica

Najviše su me cijenili upravo oni koji moje knjige nikada nisu čitali. Uvijek nas razumiju oni koji o nama nemaju pojma. Naširoko raspredajući o svemu, nagađaju o onom što ne mogu niti naslutiti. Uvijek mislimo kako o drugima znamo sve, budući da o sebi ne znamo ništa.

Tješe se. Jer, ispravna zapitanost i košta i boli, i lakše se osloniti na ono što čujemo jer smo skloni da bezrezervno povjerujemo. Bar kada se radi o drugoj osobi, jer svako vidi drugog a niko sebe.

Zbog toga je Isus rekao: "U oku svoga brata vidiš trun a u svom ne vidiš deblo". Riječ je o izokrenutoj percepciji, tako karakterističnoj za ovo doba.

- Nisi ti meni svak' - udari me Beri rukom po ramenu da potcrta posebno mjesto moje malenkosti u njegovom svijetu odgovornosti i poznanstva.

Odgovorih da ni on meni "nije svak" te začutismo. Tako je na obostranu radost prijateljstvo učvršćeno i nije se moglo dovesti u pitanje. Beredža je bio uglavnom omiljen među ljudima.

Sve bez laskanja i snishodljivosti. Nemamo potrebe da se lažemo jer jedan od drugog ništa ne očekujemo. Većina uživa kada im se žalimo, a raduje se kada patimo. Ipak, oboje zna biti posve nedužno.

Namjeravao sam u Šetnicu krenuti pješice, ali me Beredža uvjerio da je bolje automobilom, otmjenije i "gospodnije". Valjda tako i priliči datoj situaciji. Moramo se bar praviti važni čak i ako nismo.

Prihvatio sam.

Torta je bila prilično velika i teško bi je bilo nositi a osim toga tu je stid jer bi osjećali radoznale poglede na sebi.

Provincija.

Svakoga zanima onaj drugi te tako prolaze i godine.

Životi.

Na torti je bio veliki znak hipika, a natpis je govorio o miru i zajedništvu.

Oboje teško dosegljivo i to je svima jasno. Zato se tako često igramo simbolima. Inače bi uznemiravali.

"PEACE BROTHERS AND SISTERS" - bijaše ispisano debelim, bijelim šlagom. Dakle, mir, braćo i sestre. I to na glavnom svjetskom jeziku, a to već daje važnost i ozbiljan ton svemu.

Svima je lakše jer je hipi pokret bio sam po sebi sladak i jestiv.

Huso i Kongo

Vozili smo se brzo. Prošavši gradom, zaokrenuli smo ulijevo kod samostana i parkirali se pred Emirovom kućom.

Emira smo zbog njegove tamne puti zvali Kongo, a nadimak je nosio s ponosom. Sa bratom Husom sjedio je u dvorištu. Nisu se ni uplašili ni iznenadili, ni začudili ni obradovali. Odavno ništa ne očekuju, ni od života ni od ljudi.

Nekoliko svježe opranih košulja bilo je "razgrnuto" na štrikovima, prazne pivske flaše i mnoštvo opušaka. Dvije suhe kore hljeba bile su na stolu. Mrvice su padale i ptice bi povremeno slijetale stavljajući ih u kljun. Pred vratima obuća, raznih oblika i veličina i očito za sve potrebe. Otmeni nemar tako karakterističan za one koji ni čovjeka ni postojanje ne uzimaju za ozbiljno. Promatraju.

- Bujrum ljudi - pokaza Huso na plavi ljetni stol postavljen na terasi, osmjeh mu nije silazio s usana. Vidjelo se da je obojici nekako drago. Uvijek nam godi kada nas drugi trebaju ili ovise o nama. Kongo pripali cigaretu zagledajući se pažljivo u pridošlice. Oprez nije na odmet, a paćenici ga neposredno i unaprijed uračunavaju. Povrijeđeni su bezbroj puta pa ne vjeruju nikome. Podozrivost je teška koliko i nepravedna ali katkad zaista potrebna.

Oblizah se jezikom oko usana da bih relaksirao atmosferu i dao signal da nema potrebe za ustručavanjem. Ko voli neka izvoli. Stavišmo tortu na stol, a onda smo se dobrih deset minuta pravili da i ne postoji.

Huso je odmjeravao kolač neko vrijeme, upinjući se iz petnih žila da ne gleda u tom pravcu. Kao da se pita da li je zaista njemu namjenjen ili je sve grubo šala a bar on ih je doživio bezbroj. Ne smije otkriti da se obradovao i bilo bi ružno jer bi ponos tada bio povrijeđen, a čast valja i imati i očuvati je. U tradiciji malograđana je da se poklon zanemari, a otvara se tek kad gosti odu.

A, jesi jaran - dobaci mi šeretski, a sitne, žive oči zaiskriše radošću. Nisam znao šta da odgovorim. Nekad me davno Huso uvjeravao kako liči na Žan Pol Belmonda, pa bi ga u šali zvali Žan Pol Huso. Iako su zlobnici tvrdili kako je u pitanju "fiks - ideja", činjenica je da je zaista ličio na Belmonda.

Iz kuhinje je donesen nož kako bi torta bila izrezana na jednake dijelove. Moramo paziti da svakom pripadne bar jedna kriška. U međuvremenu, odnekud se pojavi Hamida. Kondoliza. Ovo posljednje bijaše nadimak, nešto poput umjetničkog imena, a kasnije je dodano i umjetničko prezime Jebac.

Kondoliza Jebac. Razloge odabira nismo znali, iako su asocijacije bile više nego jasne ali potpuno neupotrebljive.

Rođendan

Hamida hitro skoči na noge te opru nož na maloj česmi. Vraćajući se, dva-put otrese vodu s njega krajnje dostojanstveno, nek' se zna da je rođendan.

Shvatih kako se pridavanje značaja odnosi na cijelu grupu. Bijaše veličanstveno.

- Duše mi, prava fešta - ote se Kondolizi. Preuzela je na sebe ulogu ceremonijal - majstora i svi smo se prešutno složili.

Posjedasmo oko stola. Hamida pokaza svoju vještinu baratanja nožem. Torta se rezala na potpuno jednake komade.

- Jesi jaran - ponovo se oglasi Huso, ali ne gledajući ni u koga direktno očito zadivljen novonastalom situacijom. Smeđi pas velikih ušiju uđe u dvorište, sjede na beton i zagleda se u nas. Kongo nas odmah uvjeri kako nije "divlji" te nema opasnosti od ujedanja.

Povjerasmo. Pogledah nakratko šeficu protokola. Već mjesecima skupa pijemo kafu i postali smo dobri prijatelji.

Kondoliza je bila zdrava i nadasve poštena žena. Živjela je od rada svojih ruku. Nije se žalila i preživljavala je kao i većina stanvonika grada. Ipak, uvijek sam tvrdio da se većina previše žali, jer u Africi se umire od gladi. Prokletstvo čovjekovo je u tom što gleda onog bogatijeg a ne siromašnijeg od sebe.

Kada bi govorila o svom nadimku, redovito bi potcrtala da je riječ o stolačkoj Kondolizi, jer se geografske karte u rukama neukih ljudi katkad pomiješaju pa nije sigurno šta sve neko može pomisliti.

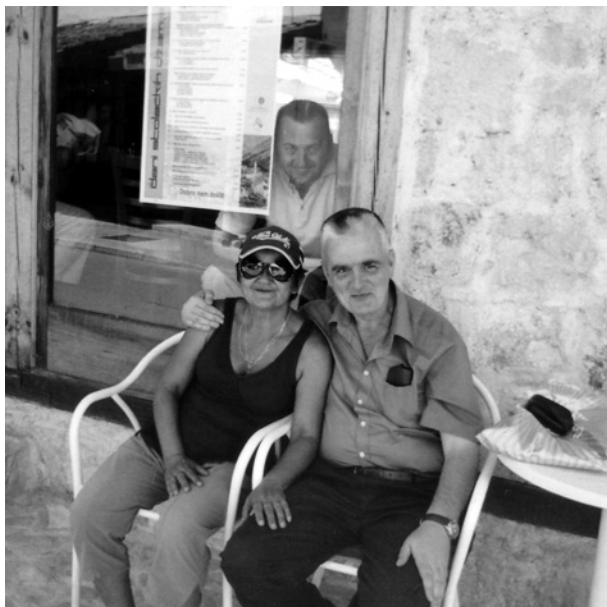
Hamida i ja smo, kako rekoh, često zajedno pili kafu i postali smo dobri prijatelji. Prisnost se razvijala postepeno, a kako smo se voljeli šaliti, želja za bliskošću je bivala sve većom i većom. Pozdravljali bi i otpozdravljali ljude, sjedeći kod Beredže. Oni bi nam se smijali otvoreno, a mi njima prikriveno i iznutra.

Glasno se nakašljavši, kao pred kakav akademski važan govor, ona se ob-

rati svima nama. Dignuvši prst u znak tišine lagano i razgovjetno otpoče.

- Ljudi moji, nešto bi vam pripovidila... nemojte šta zamjerit'. Ako bi ikad svojem čojeku mećala rogove na tintaru, ondak bi to bilo, evo, s ovijem vođe - okrenu se ona prema meni direktno se obraćajući.

Bijah iznenađen, ali i polaskan Šala ili zbilja, svedjedno je i meni i njoj. Jedan dugi trenutak je vladala mrtva tišina, jer preljuba nije za priču i javni sablazan. Boli.

Hamida - Kondoliza

Svi se glasno nasmijaše, a Beredža se kucnu prstom po čelu dajući mi znak rukom kako se dobra prilika ne propušta.

- Jesi frajer! - namignu mi, a Huso pokaza srednji prst, valjda da me pouči dostojanstvenom odgovoru. Razmišljao sam o svemu neko vrijeme. Na kraju krajeva, i Kazanova je imao spore pokrete i trbušćić.

- Počastvovan sam! - stavih dlan desne ruke na grudi, duboko se naklonivši, svjestan da je Hamida vjerna žena koja se ne upušta u preljubničke aktivnosti. Huso se nalakti i zavrta glavom, prekorijevajući Hamidu pogledom, jer nije uredu zatrpiti goste ljubavnim ponudama.

- Oho! - upade naglo Kongo - Najviše sam volijo rospije obraza rumenih... He, he, kad im naumpane bajurina... Jangija... Žalosna ti nije majka.

On se malo zamisli kao da odmjerava snagu dobra i zla i prisjeća se svih žena, prihvatajući odbacivanja u ranoj mladosti. A bilo ih je mnogo. Emir je bio veliki srcolomac pije dvadesetak godina.

- Znađem ja dobro... kako je, ka' te drhat oblije... a nemereš niđe.

- Turni ga u duvar - viknu neko iz sve snage što samo pojača euforiju.

Pas skoči prednjim nogama na sto a Huso se pomjeri na pristojnu udaljenost. Što je sigurno, sigurno je. Posjedovao je cijeli jedan hljeb, čak i ne uznoseći se.

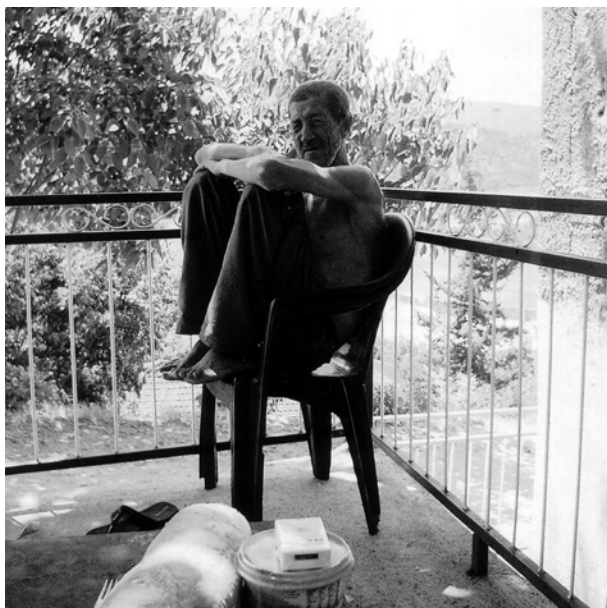
Emir naglo zašuti, kao da se i ne sjeća o čemu je govorio. Vrijeme je toplo, ali je obukao kariranu plavu jaknu. Pretrpivši nedavno moždani udar, odlučio je malo pripaziti na vlastito zdravlje.

- Naljezi neđe tamoka!... Ja ću izić' pa ćemo se pušcat' u votaži - šapnu mi Hamida, udarivši me dlanom po koljenu i lagano zavrta glavom. Svi se sta-doše smješkat. Huso je gustirao tortu polako, stalno se osvrćući, jer nije red da pomislimo kako je navalio na kolač.

- Nije loša - promrmlja više sebi u bradu, stavljajući komad torte u usta.

Kongo je očito razmišljao o "pušcanju u votaži", kraljevski dozvolivši sebi da ga misli odnesu u daleko širi socijalni i društveni kontekst. On počeo prizivati u sjećanje socijalizam i njegove blagodati, i to iz ugla stradalnika rata.

- Svima nam je spuščano - oglasi se on gotovo tužno. Podignuvši otvorenu ruku, dočaravao je nekadašnju puninu sadašnjom prazninom.

Huso

- U Jugi sam u Titino doba mandu vazda imao da je sto preša... Mezu svaki dan. Rahatluk. Džepi puni love a u glavi pimpina. Nadulickaš se, pa mozak na pašu... - zastade nakratko i skoro da mu zaiskriše suze u očima. Bilo je očito da žali za prošlim vremenima, ali kasno je. Prohujalo s vihorom

i neće se vratiti više nikad. A po meni i ne treba. No, sve ima svoj put i nedokučive razloge.

Nakon stanke kao da ponovo dobi volju da se obrati. Zdravlje mu je odavno narušeno i teško govori.

- Nejma tog vaktā više nikad!

- Maršal je bio čojek čojekom... Svak' je im'o zapošljenje, u školu džaba, doktoru džaba...He, he, ovu su nam čorbu skuhalī kasnije. Skalamutīli pa brat na brata kren'o.

Bratoubilački rat. I u tom ima neke istine, jer su se ljudi miješali, ženili se i udavali za druge vjere, ne nadajući se zlu. A poslije morali da se opredjeljuju, ne znajući često ni za koga a još manje zašto. Rat ne poznaje milost.

Pa idi u Koreju, ako toliko žališ! - ubaci se Hamida, dosta sjetno i pomalo tajanstveno. Ali Emir kao da je slušao isključivo svoj unutarnji glas. Kada nas najpažljivije slušaju, upravo tada najviše razgovaramo jedino sa sobom.

- A... jok. Ovđeka more jedino bilja... Pendrek pa lisice na ruke i u Čelovinu. Jerbo se mladenci na svadbi pobiju... - dva puta huknuvši zastade gotovo gubeći dah. Bio je ozbiljno bolestan.

Zamislih se nad njegovim riječima. U odnosu na većinsku svijest, bile su tačne i odražavale modernu religiju animalističkog čovjeka. Što bi se šetničkim jezikom reklo: pojes', popit' i poklopit', i to je sve. Cijeli smisao života u tri riječi, koje u potpunosti odražavaju životinjske ili poluživotinjske instikte. Pouka kako u sebi odgajati divljeg psa, krokodila... svinju. Hraniti životinju sve dalje i dalje u njenom bjesumučnom divljanju.

U Tamnom Dobu caruje religija animalnog čovjeka, a duhovnost je najvećim dijelom zaboravljena, ili čak prognana do te mjere da se spiritualizam proglašava patologijom.

Vezano za (izvorno) monoteističke religije treba reći da svi putevi vode do Boga te je svako biće u Njega strasno zaljubljeno. Ibn-Arebi, štaviše, tvrdi da nijedno ljudsko biće nikada nije voljelo ništa sem Boga Uzvišenog. Sve drugo što volimo jesu pokrivke, zastori koji nas dijele od Njega. I svi ono će jednog dana biti podignuti, a tada ćemo saznati konačnu svrhu svega. Dželaludin Rumi je kazao kako na kući postoji više otvora, ali je svjetlost koja ulazi jedna te ista. U tom smislu, treba podsjetiti na Muhammedovu a.s. izreku: "Puteva do Boga je koliko i dahova ljudskih".

Shodno ovom poređenju, hinduizam, budizam, judaizam, kršćanstvo i islam su prozori kroz koje dopire svjetlost u kuću postojanja, svjetlost koja je jedna te ista.

Zbog toga je svaka religija istinita, a kako je čovjek stvoren po slici Božijoj, svaki put u konačnici dovodi do cilja. Za ljude koji su pak sotonskih osobina, Kur'an kaže kako je "šejtan njima ovladao pa su zaboravili na Boga". Kada je jednom prilikom Muhammed a.s. upitan da li se šejtani mogu prikazati u ljudskom obliku dao je potvrđan odgovor rekavši: "Da, i tad su najgori". A najgori su upravo tad zbog svoje fizičke sličnosti sa ostatkom ljudskog roda. Što je prepoznavanje neke stvari teže utoliko je teža i borba s njom, jer sličnost uvijek razoružava. Tako u životinjskom svijetu vidimo da se pripadnici jedne vrste (uglavnom) međusobno ne napadaju dok su agresivni prema drugima upravo srazmjerno razlikama u odnosu na svoju vrstu.

Kada šejtan ovlada čovjekom on zaboravi na Boga ali isto tako kada ljudsko biće biva obuzeto Bogom zaboravi na sve drugo. Zbog toga predaja za takvog čovjeka kaže da za druge izgleda poput ludaka. Jedan drugi hadis priopćava: "Istražuj u svojoj vjeri toliko dok za tebe ne pomisle da si lud". Ovdje "lud" označava različitost u odnosu na općenitu svijest koja se tako drastično manifestuje u vanjski svijet da neupućenima izgleda kao duševna poremećenost i pomutnja. No, stvarna razlika između mistične svijesti i stanja bolesnog uma je ogromna te su ova dva hala suštinski međusobno nepremostiva. Svakako da raskid sa svijetom materije i oblika prilikom mističnog iskustva podsjeća na "ludilo", i to je i osnovni razlog za miješanje

i uspoređivanje ovih (čak) dijametralno suprotnih duhovnih percepcija. Mistični doživljaj ne dovodi do slamanja sa materijalnom stvarnošću, već je "upija", preoblikujući je u svijet Duha.

Sada pogledajmo neke Poslanikove a.s. predaje vezane za Ahiri-Zeman, Posljednje vrijeme a to je ovo vrijeme u kojemu živimo. Muhammed a.s. je naime rekao:

"Doći će vrijeme kada ljudi neće poštovati svoje učene, osim po njihovoj lijepoj odjeći, neće slušati Kur'an, osim radi ugodna glasa, neće obožavati Boga, osim u Ramazanu, neće biti stida kod njihovih žena niti strpljenja kod siromašnih, neće biti velikodušnosti kod bogatih, koji se neće zadovoljiti sa malo niti zasititi sa mnogo, njihova briga će biti njihov stomak, njihova vjera - njihov imetak, a Kibla - njihove žene, njihove kuće bit će njihove džamije i bježat će od učenjaka kao janje od vuka. Kada postanu takvi, Gospodar će ih pogoditi sa tri nesreće. Prvo, oduzet će im blagoslov iz imetka; drugo, Allah će dati okrutnim vladarima vlast nad njima; i treće, otići će sa Ovoga svijeta bez vjere".

Kao što vidimo, u predaji se najprije kaže kako ljudi Posljednjeg vremena neće poštovati svoje učene, osim po njihovoj odjeći. Upotrijebljen je uopšten izraz (ljudi) a ne poseban (muslimani, vjernici), što ukazuje na opšte stanje ljudskog roda u Tamnom Dobu. U ovo se možemo uvjeriti pri prvom pogledu na vjerske učenjake svih religija danas. Odjeća koja je nekad označavala status i stepen posvećenika na duhovnom putu i shodno tome imala (kroz različito oblačenje) inicijacijski karakter danas je postala potpuno simbolička (bez simbola iza sebe) te okrenuta isključivo izvanjskim značenjima, bez stvarne stupnjevitosti.

To se desilo zbog raskida doslovnog aspekta vjere sa unutarnjim smislom i gubitka spiritualne virilnosti, pa je oblačenje i razodijevanje (unutarnjih stanja) zamijenjeno bukvalnim oblačenjem određene odjeće gdje je osnovni cilj razlikovanje od drugih, ali ne kao posljedica duhovnog stepena već kao posljedica dodijeljenog mjesta u potpuno izvanjski shvaćenoj hijerarhiji

(sveštenstva). Ovo važi jednako za sve (današnje) religije, a sveštenik je "bog" koji propisuje i tumači, stavlja zabrane i objašnjava ono za šta nije pozvan.

Znanje koje je osnov za razlikovanje između ljudi više se uopšte ne uvažava niti ga se traži ili očekuje. Poštovanje znanja je zamijenjeno poštovanjem odjeće, odnosno formalnog očitovanja vjere. Vjera je svedena na obred, a upravo to je (po hindu učenju) jedna od glavnih karakteristika Kali-Yuge. Čestitost, pravdoljubivost i milosrđe su zapostavljeni na račun forme bez sadržaja. Ovo, također, znači potpuni gubitak teofanijskih čula te srčane intuicije (basira), jer se učenost više u stanju niti prepoznati osim po izvanjskom simbolizmu. Nekada se učenjake prepoznavalo isključivo po znanju te se shodno tome zauzimao stav.

U izvornom smislu, odjeća označava ezoterijski status kako učitelja tako i učenika. U tom smislu je Muhammed a.s. kazao: "Ovaj svijet je proklet i sve što je na njemu proketo je, izuzev spominjanja Boga te učenjaka i učenika". Dakle, zikrullah te učitelj i učenik su izuzeti od opšteg prokletstva, a spominjanje Boga se samo po sebi vezuje za znanje i život, bilo da je posvećenik davatelj (kao učitelj) ili da je primatelj (kao učenik). Kako je izuzev ovo troje sve na svijetu zajedno sa tim svijetom proketo, to prokletstvo se odnosi i na svako lažno samoprikazivanje (odjećom). Neživa priroda, anorganski, biljni i životinjski svijet stalno spominju Boga, licemjerstvo je svojstveno jedino čovjeku.

O samopokazivanju, koje je vrlo blisko licemjerstvu i često prelazi upravo u njega, imam Ali a.s. je rekao: "Licemjer pravi predstavu od vjere". Predstava se uvijek pravi za druge a kako na predstavu može doći i promatrati je svako, dvoličnjak izlaže svoju lažnost svima.

Dalje se (u tekstu hadisa) kaže kako ljudi "neće slušati Kur'an, osim radi ugodna glasa".

Ovo je također vidljivo posvuda u našem vrmenu. Ne samo da se ne procavaju ezoterijske zbilje Knjige, koje su po prirodi stvari uvijek predmet

zanimanja manjine već je zapostavljen i doslovni sadržaj teksta. Tako većina prisutnih (učenu Kur'ana) uopće i ne zna o kojim ajetima je riječ. Ugodan glas je maksimum tradicionalne i okoštale svijesti ovog vremena kada je "od Kur'ana ostalo samo slovo a od islama ime", po riječima Imama Alija a.s. Štaviše, i sam doslovni tekst je pristupačan jedino kao "lijep glas", pa se i traže odnosno najpoželjniji su oni učaci Kur'ana koji takav glas imaju. Oni se čak nazivaju "čuvari Kur'ana", mada je jasno da je danas Kur'an dostupan svakom i nema nikakve potrebe za njegovim čuvanjem.

Međutim, muslimani za drugima zaostaju desetak vijekova.

Zatim je rečeno kako ljudi "neće obožavati Boga osim u Ramazanu". Ovakav način obožavanja je kristalno jasan u Tamnom Dobu. Znatan broj vjernika upražnjava post i ostale oblike bogoštovlja tokom Ramazana da bi nakon odlaska Svetog mjeseca odbacili sve. Kao da nisu Božiji upravo svi mjeseci i kao da propisi islama ne važe za svako vrijeme. Čak se može ustvrditi da se Ramazan od strane nekih uzima kao božanstvo.

U tekstu hadisa slijedi - "neće biti stida kod njihovih žena niti strpljenja kod siromašnih". Stidljivost žena je njihova najvrijednija moralna osobina, a danas prevladava njena suprotnost.

Bestidnost žena je u Kali-Yugi čak uzdignuta na nivo vrline u formi "oslobađanja" od okova morala, dok je istina posve suprotna - ljudi su uzeli svoju strast za boga a pomenuto 'oslobađanje' je samo krajnji stepen očitovanja takve religije. Religije koja je u osnovi mnogobožacka, jer tijelo (kako vlastito tako i tuđe) biva božanstvo kojem se služi. Danas se ljudi klanjaju idolima od krvi i mesa i tretiraju ih kao bogove.

Muhammed a.s. je rekao kako je "stid dio vjere" te kako je "svaki stid dobar". Kako je stid dio vjere, na taj način i u toliko je bestidnost dio poricateljstva. Stidljivost žene ukazuje na njenu čednost i skrušenost te predstavlja krajnje plemenitu vrlinu. Jedna predaja priopćava: "Ako se ne stidiš, radi šta hoćeš". Upravo ovo značenje odražava ovo vrijeme nereguliranih polnih odnosa,

vrijeme u kojem je spolnost izgubila svoju okomitu dimenziju i vezu sa Svetim, te se "radi šta se hoće", odnosno dopušta se životinjskoj dimenziji da dominira bićem.

U tom smislu predaja priopćava kako je "kreposnost najbolje viteštvo". Kako je Imam Ali "vitez ove zajednice", on posjeduje najveću kreposnost.

U istom hadisu je rečeno da "neće biti strpljenja kod siromašnih". Ovo je posve logično jer uzimanje bogatstva za božanstvo jeste preduvjet za obilje, a obilje samo po sebi uznemirava siromaha oduzimajući mu strpljenje. Današnja tri (lažna) božanstva koja dominiraju ovim vremenom su: strast, materijalno posjedovanje i lažno"ja". Ukoliko povučemo paralelu s vremenom neznanja (prije Poslanika Muhameda a.s.), to sukladira sa Latom, Menatom i Hubelom, najvećim idolima predislamskih Arapa.

Hubel je bio bronačani kip postavljen na Kabi i srušio ga je Imam Ali a.s. koji se (uz Poslanikovu dozvolu) popeo na njegova blagoslovljena ramena te ga oborio sa Kabe. Ovo govori koliko je ljudski ego moćan, a upravo po tome što je u pitanju iznutarnji idol (a ne vanjski), njega obara Imam koji je iznutarnjost (batin) objave, za razliku od Poslanika koji je zadužen za izvanjsko (zahir) slovo Zakona.

Kada bi oni koji posjeduju više udjeljivali onima koji imaju manje, siromaštvo bi nestalo.

Međutim, u ovom dobu pohlepe i škrtosti, siromasi gube strpljenje usljed neljudskog odnosa prema njima.

Zatim slijedi: " ...neće biti velikodušnosti kod bogatih koji se neće zadovoljavati sa malo niti se zasititi sa mnogo; njihova briga bit će njihov stomak, njihova vjera - njihov imetak a Kibla - njihove žene..."

Imam Ali a.s. je kazao: "Velikodušnost pobuđuje naklonost više od srodstva". Odsustvo velikodušnosti, dakle, rezultira nenaklonošću drugih ljudi,

što je opet (indirektno) povezano sa činjenicom da se "neće zadovoljiti sa malo niti zasititi sa mnogo". Rečeno je kako onaj ko nije zadovoljan sa malim neće biti zadovoljan ni sa velikim, a nezasitost je od prirode neobuzdana ukoliko ne postoji "duhovni čovjek" unutar ljudskog bića. Dalje se kaže kako će "njihova briga biti njihov stomak". Imam Ali a.s. je rekao: "Učini brige svoje brigom jednom".

Jedna briga jeste briga za očuvanje vlastite vjere a ukoliko je vjera očuvana, ostale brige će se razriješiti, što pojašnjavaju neke druge predaje Imama Alija a.s. On je, naime, rekao: "Ko uredi odnose između sebe i Allaha, Allah će urediti poslove njegove svijeta ovoga".

Hadis priopćava kako "imetak čini želje jačim", a kako je Imam Ali rekao da su "stoci jedina briga trbusi njihovi", to pojašnjava stanje (današnjeg) animalnog čovjeka kome je briga njegov stomak.

Kako u čovjeku postoje različite (a neke su za većinu tek potencijalne) razine bića Poslanik a.s. je ukazujući na prirodu životinjskog duha u ljudskom biću rekao: "Čovjek nije napunio goru posudu od vlastitog stomaka". Riječ je o najnižem aspektu odnosno "najgoroj posudi" od mnoštva posuda (a što uključuje svjetove duha i svjetove srca) .

Zbog toga je Imam Ali a.s. jedanput rekao kako "sitost uništava bogobojaznost".

Na Miradžu Poslanik a.s. je upitao svoga hvaljenog Gospodara: "Gospodaru moj, šta polučuje gladovanje?" Reče: "Mudrost, očuvanje srca, približavanje Meni, stalnu tugu, male životne potrebe među ljudima, govorenje istine i nemanje straha od lagodnog ili teškog života".

Zbog ovoga je rečeno kako je glad "nakit Allahovih ljudi", dakle njihov ukras na oba svijeta. "Njihova vjera bit će njihov imetak a Kibla - njihove žene" - kaže se dalje u tekstu. Pošto je strast uzeta za boga, a imetak je gradivo strasti, gradivo strasti biva vjerom čovjeka Posljednjeg vremena.

Kao i sve na ovom svijetu, tako i imetak može imati pozitivnu ulogu ukoliko se prema njemu postupa na ispravan način.

U tom smislu je Imam Ali a.s. kazao: "Imetak oplemenjuje svoga vlasnika kada ga dijeli a ponižava ga kada škrtari".

Budući da je ovaj svijet najmračniji od svih, jer je kao svijet čvrstih, grubih tijela potpuna tama svjetlo vjere u srcu je svjetlost koja stoji naspram tame materijalnog. To svjetlo se pomućuje srazmjerno našoj vezanosti za materijalne oblike. A kako je svaki čovjek "na vjeri svog prijatelja", pohlepa bogataša odnosi svjetlo vjere.

U tom smislu je Isus rekao: "Ne gledajte u imetak dunjalučara jer zaista, sjaj njihova bogatstva odnosi svjetlo vaše vjere". On nije rekao da bogatstvo odnosi svjetlo vjere, već upravo sjaj tog bogatstva, dakle njegov negativni aspekt.

Kibla ljudi Tamnog Doba bivaju njihove žene. Poznato je da je Kibla (Ka'ba) mjesto usmjeravanja tokom molitve (namaz). Pošto je vjera imetak, a žene i imetak idu zajedno (kao pasivni primateljski princip), u tom smislu žene bivaju centrom usmjerenja takve vjere koja je imetak. Imetak pruža mogućnost uživanja, a žene su jedno od najvećih uživanja.

U tekstu slijedi: "njihove kuće bit će njihove džamije i bježat će od učenjaka kao jagnje od vuka".

Za kuće Kur'an kaže kako se u njima ugodno osjećamo. Ugodnost može biti fizička i duhovna, a ukoliko je duhovna, takva je kuća u pravom smislu riječi džamija. Kur'an o tom kaže: "... kuće svoje džamijama učinite". No, u ovom kontekstu, radi se o osjetilnoj ugodnosti, jer je vjera ljudi Tamnog Doba imetak, a imetak je kuća i ono što posjedujemo.

Vidjeli smo kako je briga stomak, imetak vjera te Kibla žene a sve to podrazumijeva (na svoj način) kuću, pa kuća takve religije postaje džamija. Jer,

kuća obuhvata kako stomak, tako imetak i ženu, a riječ je o čisto fizičkoj (a ne duhovnoj) ugodnosti. Privatni posjed, dakle, biva "džamijom" animalnog, u "najniže nizine" palog čovjeka.

Kako su kuće džamije takve religije učenjaci predstavljaju opasnost po stanovnike tih nastambi. Stvarno i istinsko znanje islama će ih zbog toga plašiti iz dva razloga. Prvi je što onaj jači u znanju uvijek potčinjava slabijeg, a ukoliko slabiji ne želi znanje ili mu se opire, to samo po sebi izaziva strah. Drugi razlog straha je u činjenici da učenjak podsjeća na istinu, a onaj ko je u stanju nemara ne voli takvo podsjećanje i ono samo po sebi izaziva strah. Usljed stanja duhovne nemoći, ljudi Tamnog Doba bježe od učenjaka kao jagnjad od vukova.

Kao posljedica se spominju tri nesreće kojima će Gospodar pogoditi ljude:

- 1 - oduzet će im blagoslov iz imetka
- 2 - dat će okrutnim vladarima vlast nad njima
- 3 - otići će sa ovog svijeta bez vjere.

Oduzimanje blagoslova iz imetka se navodi kao prvo čime će Gospodar pogoditi ljude Tamnog Doba. Sam imetak i dalje ostaje u njihovim rukama, ali pošto je imetak postao vjera, a ne sredstvo približavanja Bogu kroz velikodušnost i darežljivost, takav imetak ne pruža ništa sem (kako je Imam Ali rekao za srce koje ljubi ovaj svijet) "želje koja ne zadovoljava, odnosno koja ga ne napušta, pohlepe koja ga ne ostavlja i nade koja se ne obistinjuje". Ovo važi za sve one kojima materija predstavlja oblik obožavanja odnosno oblik božanstva.

A kada se neko mimo Njega pouzdava u nešto drugo, Bog ga prepušta tome, što opet rezultira haotičnošću, nesređenošću i komplikacijama u poslovima i kontaktima.

Kao druga tačka se spominje davanje vlasti okrutnim ljudima koji će vladati muslimanima. Ovo je danas moguće vidjeti diljem i slamskog svijeta, a

veliko je pitanje da li taj svijet uopće i postoji. Jer, islam je mir, a mir je za svakoga. U nekim islamskim zemljama se krše osnovna ljudska prava kao što je sloboda govora i pisane riječi, a talibani u Afganistanu su bili školski primjer jedne okrutne diktature sa islamskim predznakom. Zbog toga je svakom muslimanu život puno bolji i uspješniji u Americi i na Zapadu nego u islamskom svijetu. Današnji pokušaji formiranja islamskih "država" su i propali zato jer islam nije ideologija.

Treći stavak govori o nesreći odlaska sa Ovoga svijeta bez vjere. Ovo predstavlja smrt animalnog čovjeka, koji je život proveo živeći poput životinje ili čak ispod njenog nivoa, a o čemu i Kur'an govori: "... oni su poput stoke, čak i gori..." takav sa Ovoga svijeta odlazi bez vjere, jer je nemoguće služiti dva gospodara istovremeno.

Sada ćemo razmotriti drugu Poslanikovu predaju vezano za Posljednje vrijeme (Ahiri Zeman). Muhammed a.s. je rekao: "Doći će vrijeme za moju zajednicu kada će njihovi vladari biti okrutni, učenjaci - pohlepni, sa malo pobožnosti, pobožni - licemjeri, trgovci - zeleniši koji će prikrivati nedostatke na robu u kupoprodajnim poslovima, a njihove žene će biti zauzete ukrasima Ovoga svijeta. Usljed toga, najpokvareniji među njima će vladati, a njihovi dobri će činiti dove na koje neće biti odgovora".

Prvo se spominju okrutni vladari. Oni (i) danas u ime Boga provode tiraniju i nasilje nad ljudima a upravo tako je, dobrim dijelom, bilo tokom (skoro) cijele povijesti islamskog svijeta. Razne zloupotrebe, a prije svega netačno i pogrešno tumačenje propisa, bili su konstanta muslimana. A okrutnost je jedna od najgorih osobina.

Zatim se spominju učenjaci koji će postati pohlepni i sa malo pobožnosti. Pohlepa je, vidimo, dominantna, a pobožnost jako mala, jer ono jače u duši uvijek prevagne.

Rečeno je da pohlepa ponižava, a pobožan vjernik (ukoliko je Bogu blizak), ne može doći u stanje poniženja. Ovo se odnosi na bogougodnike

(awlya) dok nižerangirani učenjaci mogu pasti u kandže pohlepe, a takav pohlepan čovjek je u "okovima poniženja". Vidimo kako pobožnjak može pasti u zamku zgortanja.

U tom smislu je Muhammed a.s. rekao: "Pohlepa je litica na kojoj koraci učenjaka nisu sigurni". Vidimo kako je pohlepa povezana sa mogućnošću dubokog pada u provaliju poniženja i nezajalživosti.

Litica predstavlja bezdan, a samo dospijevanje učenjakovih stopa na to mjesto govori da pohlepa može i njih dotaknuti, odnosno stvoriti kod njih ljubav prema bogatstvu, što rezultira nesigurnošću.

Iako se suzdržavaju, čak ni oni nisu posve sigurni u svom koračanju iznad ambisa propasti, a pošto može dotaknuti i učenjaka jasno je koliko snagu pohlepa ima. Do koje mjere žudnja za bogatstvom može obuzeti čovjeka naznačio je Imam Ali u poznatoj predaji, gdje kaže: "Čovjek može usniti uz smrt djeteta, ali ne može usniti uz gubitak imetka".

Dakle, ljubav prema imetku može biti jača i od ljubavi prema vlastitom djetetu. U jednoj drugoj predaji Imam Ali kaže kako je pohlepa "najveća niskost" a što i govori kako je ona suprotnost nebeskom uzdignuću duše kada ona stremlji visoko.

Poslanik a.s. je rekao: Pohlepa odnosi mudrost iz srca učenjaka", te je jasno zašto su učenjaci u Kali-Yugi sa tako "malo pobožnosti", jer je iskrenu pobožnost i pohlepu nemoguće sastaviti u srcu.

Pošto je, prema predaji, mudrost izgubljeno blago vjernikovo odlazak mudrosti odnosno duhovnog blaga (zbog pohlepe) je, prema tome, posljedica okretanja blagu ovozemnom. Odabir je neizbježan, jer Bog "nijednom čovjeku dva srca u gudima nije dao". Iako se vlastiti udio na ovom svijetu ne smije zanemariti niti zapostaviti, nama nije naređeno da se trudimo radi Ovoga svijeta. Na njemu vječno ne ostajemo, a ono što je prolazno ne može imati prednost nad trajnim, jer je čovjek "stvoren za vječnost i (tek) se seli

iz jedne kuće u drugu". Učenjaci Tamnog Doba su pohlepni te neznatno pobožni, što je logično jer se, kako je rečeno, dvije suprotnosti ne mogu objediniti u srcu. Stoga je Imam Ali a.s. rekao: "Pobožnost i pohlepa ne mogu zajedno". Onoliko koliko pohlepa uđe u srce, u toj mjeri mudrost odlazi.

U Muhammedovom a.s. iskazu se dalje kaže kako će pobožni biti licemjeri. Licemjer ima dva lica: vanjsko za ljude, i na tom (formalnom) nivou je licemjer vjernik; i drugo, unutarnje lice, koje odražava (suštinsko) nevjerstvo. Zbog toga jer je licemjer iznutra nevjernik, Imam Ali a.s. je kazao: "Licemjerstvo je brat mnogoboštva". Dakle, licemjer je izvana vjernik, ali iznutra nevjernik, i zato se najteže odijeliti od licemjera.

Pošto se u licemjerstvu vanjsko i unutarnje potpuno razilaze, najteži oblik licemjerstva je lažna pobožnost, što je naglasio i Imam Ali a.s., rekavši: "Najlicemjerniji ljudi jesu oni što naređuju pokornost, ali sami nisu pokorni i spriječavaju griješenje, ali sami nisu spriječeni". Vidimo, dakle, puni raskorak između riječi i djela, potpuni rascjep, suštinsku raspolućenost bića. Dalje se kaže kako će trgovci biti zelenaši koji će prikrivati nedostatke robe u kupoprodajnim poslovima.

Božiji Poslanik je rekao kako je "Allah dž.š. prokleo onog koji jede kamatu", a Božije prokletstvo je jedna od najtežih Božijih Riječi, jer je Bog Čista Milost. Zbog toga postoji stroga zabrana jedenja kamate, a za one koji to rade Kur'an kaže da će se dići kao što se diže onaj koga je šejtan izbezumio. A izbezumio ga je upravo lažnim obećanjima i po tome je ta izbezumljenost najveća.

Prikrivanje nedostataka robe posjeduje svoje suptilne nijanse, a što je naglasio i Imam Ali a.s.: "Njihove žene će biti zauzete ukrasima Ovoga svijeta". Ovo svojstvo je ženama do izvjesne mjere urođeno i snažnije je nego u muškarca. Imam Ali a.s. je rekao: "Doista je ženama preokupacija jedina ukrašavanje ovozemno i remećenje reda u životu". U Posljednjem vremenu ova preokupacija dominira većinskom sviješću. Remećenje reda je posljedica dominacije pomenute osobine, a što je nedostatak znanja jer Ali a.s. kaže: "Mudrac je onaj koji postavlja stvari na mjesta njihova". S druge strane,

žene mogu i trebaju biti zaokupljene duhovnošću, a ne samo materijalnošću te mogu zadobiti i stepen bogougodništva.

Na kraju predaje se kaže kako će vladati najpokvareniji ljudi što predstavlja vrhunac pokvarenosti, baš kao što je i vladar na vrhovima u zemlji. Pokvarenost ima oblike i stepene, a na vrhuncu je onda kada je tama potpuna jer je tama preduslov za nju.

Dobri će moliti, ali njihove dove neće biti primljene u atmosferi općeg nereda i dekadencije. "Dobri" su inače posebna kategorija evlija, nadarena rječitosti, a dova se Bogu upućuje riječima, te se tako ukazuje da molbe neće biti primljene čak niti od najodabranijih. Učenjak je u dobu neznanja dužan pokazati znanje, inače na njega pada prokletstvo Božije.

Pogledajmo sada i treću Poslanikovu predaju vezano za Posljednje doba (Ahiri Zeman).

On je rekao: "Doći će vrijeme za moj ummet kada će voljeti pet stvar, a zaboraviti pet. Voljet će Ovaj svijet, a zaboraviti Budući, voljet će bogatstvo, a zaboraviti na Sudnji Dan. Muškarci će voljeti žene, a zaboraviti hurije. Voljet će palače, a zaboraviti grobove i voljet će sebe, a zaboraviti Gospodara. Oni su se mene odrekli i ja se odričem njih".

Imam Husejn a.s. je rekao: "Ljubav prema ovome svijetu je glava svakog grijeha". I kao što glava ima centralni položaj u tijelu, tako i ljubav prema Ovom svijetu ima glavnu ulogu u zaboravu svijeta Budućeg. Ljubav prema Ovom svijetu se po logici stvari usmjerava na materijalno, odnosno ono opipljivo, a to je bogatstvo, i ono što ono pruža. A najniža vrsta obožavatelja jesu oni koji obožavaju svoju strast.

Logično, zaboravi se Sudnji Dan, jer onaj ko voli bogatstvo želi na Ovom svijetu ostati zauvijek i ne želi odvajanje od njega. A onoliko koliko je vezanost za nešto jača, utoliko je teže odvajanje od toga. No, smrću se svi moramo odvojiti od Ovog svijeta.

Shodno tome, poricatelj zaboravlja na vlastitu odgovornost, odnosno na Sudnji Dan, a vjera u odgovornost na Onom svijetu je temelj etike.

Muškarci će voljeti žene, a zaboraviti hurije. Hurije su džennetske ljepoti-ce a korijen riječi (hurr) znači slobodu, te u ovom kontekstu to znači oslobađanje od tiranije čulnog. Rajsku ljepoticu dobija samo onaj ko je izbjegao pogubne zamke osjetilnog, odnosno oslobodio se od njegove tame. One se i daju kao logična nagrada za oslobođenje od materijalne tame.

Voljet će palače, a zaboraviti grobove. Palače je moguće vidjeti širom islamskog svijeta, a život u palačama sam po sebi doprinosi zaboravu grobova. Jer, dvije se suprotnosti u jednom srcu ne mogu objединiti osim da jedna bude dominantna nad drugom. Onaj ko se preda strastima mrzi pomisao na smrt i zaboravlja grob.

Zatim se kaže da će ljudi "voljeti sebe a zaboraviti Gospodara". Ovdje riječ "sebe" označava kako požudnu dušu (nefs) tako i "lažno ja", odnosno ego. Oboje jačaju zbog ljubavi prema Ovome svijetu, odnosno bogatstvu i ženama, što sve skupa doprinosi "zaboravljanju Gospodara". Ego je za mnoge ljude lažni "bog", te nepremostiva prepreka ka bilo kakvom obliku duhovnog putovanja.

Na kraju, Muhammed a.s. kaže: "Oni su se mene odrekli i ja se odričem njih". Vidimo kako se ljudi Posljednjeg vremena odriču Poslanika a (tek) onda on njih. Ovo je jasno iz činjenice da je Muhammed Milost svjetovima, te da je poslan da spašava ljude a ne da ih prepušta sebi samima. No, kako su se oni odrekli njega, milost odlazi i diže se sa njih, a na prvo mjesto stupa pravda, te se i Poslanik odriče takvih. Pravednost je važnija od milosti, a Božija Milost obuhvata sve. Sami Poslanik je vidljiva Božija Milost u liku savršenog čovjeka.

Ljudi Tamnog Doba se ne odriču Muhammeda a.s. formalno već suštinski. Mnogi bi i danas, zacijelo, potvrdili kako vole Poslanika, što je i tačno sa emocionalnog gledišta. No, budući da ga ne slijede u djelovanju, oni

su ga se (suštinski) odrekli. Jer, kako predaja kaže: "Nema vjere bez djela niti djela bez vjere". Bogu ne treba onaj ko radi Njega ne žrtvuje ništa od imetka ili života svoga.

Muhammed a.s. je rekao: "Moji sljedbenici su oni na istini, ma koliko malo ih bilo". Nije upotrijebio riječ "islam" ili "vjera" već upravo istina a "istina je većini odvratna" (Kur'an).

Istina podrazumijeva put, a put, opet, podrazumijeva djelo jer nema (duhovnog putovanja) bez ispravnog djelovanja. A ukoliko nema djela, nema ni vjere. Predaja to potvrđuje: "Znanje je združeno s djelovanjem, pa ukoliko nema djela, znanje odlazi".

Oni koji su na istini jesu oni kojih se Poslanik ne odriče. Jer ga oni slijede rječju i djelom te ga se, prema tome, nisu odrekli. A kako je poslan kao Milost svjetovima, samo to određenje čini nezamislivom mogućnost da se on nekog odrekne prvi (prije nego je tome ponuđena vjera i data mogućnost za nju). O tome Kur'an kaže: "A tebe smo samo kao milost svjetovima poslali".

- Zato je danas, bogme, sloboda - prekide me Kondoliza u razmišljanju - Moreš lajat ko 'seto a niko te zato neće u katabuju sprcat.

- Džaba je sve - znalački se ubaci Kongo, stalno otresajući pepeo po stolu - gladna usta ne laju. A i na koga?

- Na zvijezde! - zijevnu Huso i raširi ruke. Odavno smo mu dosadili. Torta pojedena, pa treba odmoriti stomak i nije mu do "filozofije". A filozofija je sve što mu nepotrebno remeti mir i odvraća pažnju. Previše za njega i napadno za izbirljivi ukus, a nije ni navikao na prisustvo ljudi i njihovu neutaživu radoznalost.

Gledali smo u daljinu. Ptice su se spuštale na grane. Nekoliko bijelih oblaka na horizontu. Provincijalci. Predomišljali smo se oko skorog odlaska, ali biseri su u školjkama skriveni. Nikad se ne zna gdje će se pojaviti.

Odnekud dođe Senči. Pedesetak mu je godina i oženjen je, ali bez djece. U kratkom plavom šorcu i bijeloj majici, podsjećao je na zaboravljenog moreplovca koji se iznenada našao na mjestu koje mu ne pripada ali ne može ni da odoli. Neuredne, razbarušene kose i u iznošenim, pocijepanim papučama, kao da je zalutao u avliju, a kad je već tako nema povratka. Gledao nas je direktno, ali gotovo postideno.

Plave oči, djetinje otvorene ali strogo nepovjerljive, lutale su ne zaustavljajući se ni na kome pojedinačno. Znao je mnogo više nego što je govorio, i razmišljao dublje nego je većina mogla i sanjati.

Osmjehnuvši se svima, lagano zapali cigaretu, očito se dvoumeći hoće li sjesti i jesmo li uopšte dostojni njegovog prisustva. Ni sami to nismo znali, te nismo požurivali njegovu neodlučnost.

- Šta si blehno ko' tele u šarena vrata!? - izvali Kongo, tek onako da prekine tišinu. Izrazi na licima kiseli i nedorečeni. Čekamo ali ne znamo šta. - Upadaj majčin sine, kad si već naljeg'o! - dodade gotovo ljutito. Bilo je već izvjesno kako će nam se Senči pridružiti.

Sparina je bivala sve veća. Prazno smo zurili jedni u druge. Vječna provincijska dosada. Umor. Jedan dan u životu manje, a jedan dan smrti bliže.

Kongo se obrati Senčiju krajnje provokativno.

- Dobro, Senči, je li tvoja žena bila nevina kad si je uzeo?

- Okle ja znam, ušo' je! - ispali on kao iz topa, kao da je jedva čekao baš to pitanje. Zarumenivši se u licu tek neznatno, stisnu pesnice kao da se sprema za veliku bitku.

Kondoliza se otvoreno zacereka i zamrsi Senčiju kosu na glavi, kao da traži moguće djevičanstvo iz davne prošlosti. Skriveno u kosi poput insekta, pa ga treba istjerati van. Da svi vidimo.

- Žalostan ne bijo, kako neš' znat je li doprtljala prob'jena? - obrecnu se ona na njega krajnje strogo - Ili si pjan' na svadbi bijo pa ti pamet sašla u berikat?

- Kenjac je gled'o! - okrenu se Senči krajnje odsutno, zagledavši se u vitke borove na padini. Nije mu do razgovora i po prirodi je šutljiv, a mi krajnje nametljivi s pitanjima.

Bio je potpuno ravnodušan, kao da se ne govori o njemu. Kazivao je istinu, i to onu koja prva dođe na jezik, što je još više poticalo veseljačko raspoloženje i dosjetke. Tema obljube je u Šetnici omiljena, skrivena u hladu svih smokvi.

- Pa u šta si, jadan nijesi bio, gled'o? - pogleda ga Hamida oštro i sa nevjericom. Jer, djevičanstvo se podrazumijeva i obeščašćena djevojka ne može uploviti u bračne vode. Nju treba vratiti roditeljima, pa neka traže dugog supruga. Ona stavi ruku ispod brade, zamišljeno ga promatrajući, na šta ovaj tek slegnu ramenima. Bilo mu je svejedno, kao i sve u životu.

- Znaš oblajat' čitavu mahalu, a ne znaš šta ti je ženi među nogama - započe ona opet. Bilo je očito da je sve uveseljava. Međutim, Senči tek ponovo slegnu ramenima, čekajući da nas se što prije otarasi. Dosadni smo i uporni, a to niko ne voli. Odlučih da se uključim i pogledah Senčija vedro i dobrodušno.

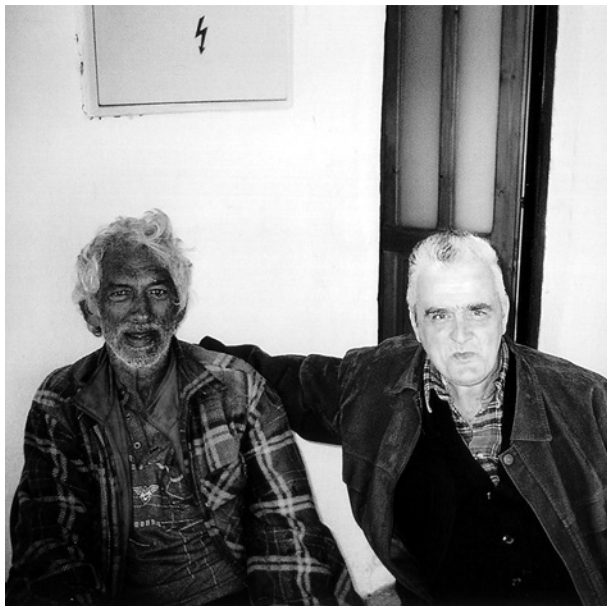
- Prijatelju naš, - priupitah radoznalo - bi li se ti razveo od žene da te ona prevari?

- Šta ću se razvodit', nije dala 'ništa moje!' - pljesnu on dlanovima kao da daje znak za početak seminara o čuvanju lične imovine. Počešavši se po glavi, on se i sam zasmija, vjerovatno osjetivši lagani talas stida i nelagode. Nasta opšti urnebes. Huso se objema rukama uhvati za glavu, a Kongo iz sve snage lupi crnom tavom po stolu. Pas se uplaši i istrča iz dvorišta.

"He, he... - ubaci se Emir - Dobro kaže... nije potrošni materijal.

- Ne mere se izlizat, majčin sine!

Niko ništa ne reče. Navikli smo na potrošni materijal koji odlazi u nepovrat.

Emir Morić - Kongo

Kako se smijeh naglo stišao svi zašutišmo. Prelazi između različitih raspoloženja otužni i nesuvisli. Huso zijevnu nekoliko puta, nepogrješiv signal za skori odlazak. I nije bitno da li namjeran znak ili spontan, trebamo ići.

- Hoćemo li? - upita Beredža.

Sjedosmo u kola i ne pogledavši društvo, niti su oni gledali za nama. Svima je svejedno.

Moj pedeseti rođendan. Pola jednog vijeka.

DERVIŠ

Nekada je sufijski život u stolačkom kraju bio plodan i razvijen. U našem gradu je u prošlosti zabilježeno djelovanje nakšibendija, halvetija i bektašija. Ubrzo po dolasku Turaka, napravljena je u centru grada jedna mala halvetijska tekija. To se desilo prije gradnje Sultan Selimove džamije, 1519. godine. Mnogi ljudi ni danas ne znaju kako su se tekije najčešće gradile prije džamija, jer se u njima odvijao društveni život a psiho-socijalna komunikacija bila je dublja i veća od one u džamijama. Tekija je kasnije uništena ili preuređena, tako da ne postoje vanjski tragovi o njenom postojanju.

Biti sufija znači biti "potpuno Božiji", pripadati, isključivo Bogu. Vertikalni duhovni put, za razliku od zakona za fizičko koji je dostupan svima, zahtijeva cijeloga čovjeka. Riječ sufi (koja ima značenje vune) u samim počecima islama je označavala sve one obučene u vunenu odjeću, muslimane koji su se odvajali od svijeta i vodili usamljenički i isposnički život. Od korijenja te riječi (sufi) se može također izvesti riječ "čistoća", što bi označavalo sve koji žele prevladati materijalni svijet te, u ime Boga, potpuno očistiti vlastito srce. Suštinski, riječ je o vrsti duhovnog puta gdje i kada se završeci vraćaju počecima. Duhovnjak u borbi protiv samoga sebe prelazi 6 (ili 7) etapa pročišćenja duše, te na kraju dolazi do tačke odakle je i počeo put. Nerijetko tada postaje učitelj (šejh) sposoban da odgaja i vodi učenike. Osnov i sredstvo duhovnog uspinjanja jeste spominjanje Boga (zikrullah) koje, ukoliko je specifično određeno, predstavlja dnevno sufijsko zaduženje (vird) koje, opet, derviš obavlja po instrukcijama svoga učitelja (šejh). Virdovi, naravno, mogu biti različiti, shodno pripadnosti redu i specifičnim osobinama novoobraćenika.

Kur'an na više mjesta naređuje vjernicima da mnogo Boga spominju, uglavnom ne pojašnjavajući kako Ga spominjati jer je, s jedne strane, svako Njegovo spominjanje dobro i pozitivno, a sa druge strane, to spominjanje je moguće u svim okolnostima i svim stanjima. Poslanik a.s. je poučio

zikru Alija a.s., Salmana, Ebu-Zerra i još neke ljude. Tako su od Imama Alija krenuli duhovni rodoslovi, odnosno (kasnije) tarikatski redovi. Svi ti putevi vode do hazreti Alije, kao pročelnika duhovnog rodoslova, i vežu se za njega. Svaki šejh se u svojoj hakkikatskoj zbilji mora odrediti naspram Imama Alija a.s.

Svi ajeti u Kur'anu koji govore o borbi protiv vanjskog neprijatelja u ezoterijskom smislu znače borbu protiv unutarnjih "nevjernika", onih elemenata vlastite duše koji se protive pokornosti Bogu. Zato je Muhammed a.s. borbu protiv sebe označio kao "Veliki Sveti Rat", koji je teži, permanentniji i posve neizvjesniji od malog svetog Rata, usmjerenog protiv vanjskog neprijatelja. Vanjski rat je uvijek privremen, dok je unutarnji stalno prisutan.

Kur'an kaže kako "Allah voli one koji se na Njegovu putu bore u redovima kao bedem čvrstim".

Sveta Knjiga spominje one koji "Njega vole i koje On voli". Bog voli potpuno i bezuvjetno, jer Njegova Milost obuhvata sve. Kada bi nešto bilo izvan Božije Milosti ne bi niti moglo ući u postojanje (iz nepostojanja). No, posebna Božija ljubav je za one ljude (sufije) koji Mu se približavaju i nastoje Ga spoznati.

Ta spoznaja podrazumijeva put, kako vanjski tako i unutarnji. Za unutarnji put Kur'an kaže: "... ako Allaha volite mene slijedite i vas će Allah voljeti". Riječ "mene" u izvanjskom smislu označava Poslanika a u unutarnjem smislu Imama, svakog od njih 12, koji su iznutarnost Božije Objave, potpuni mudraci i vodiči. Oni su vrelo znanja i posude spoznaje, i oni su očišćeni od svakog grijeha (Ismet).

Vidimo (u citiranom ajetu) kako Bog voli one koji se na Njegovom Putu bore u redovima kao bedem čvrstim. Ovo su duhovni putnici koji se bore protiv svojih duša (nefsova) na Putu Svetih Imama, koji su Pravi Put navlastito, onaj Pravi Put spomenut u prvoj Kur'anskoj suri ("Upiti nas na Pravi Put"). Imami su ugaoni kamen svih sufijskih tarikata, odnosno

redova. Ti redovi su kao "bedem čvrsti". Muhammed a.s. je rekao: "Ja sam grad znanja, a Ali je kapija tog grada".

Kako zaštita grada podrazumijeva bedeme oko njega, ta kapija i bedemi predstavljaju Alija a.s. i 11 ostalih Imama a.s. Ali je kapija grada znanja, a njegovi nasljednici (njih 11) jesu bedemi grada, čuvari i baštinici Muhammedovog a.s. znanja, a vidjeli smo da je on "grad znanja". Čuvanje znanja podrazumijeva da je ono u cjelosti preuzeto onako kako treba. Imami su Muhammedovi nasljednici i stvoreni su od njegova mesa - ilovače.

Bedemi Svetih Imama pojavljuju se u eshatološkom smislu kao razdjelnica svjetova. Naime, u Kur'anu se spominje bedem između raja i pakla a po vrhovima bedema (na Sudnjem Danu) će biti "ljudi koji će svakog po obilježju njegovom poznati". Ovi ljudi jesu Sveti Imami, koji su svačiji raj ili pakao navlastito, i oni su na vrhovima spoznaje, a "obilježja" jesu prepoznavanje ili neprepoznavanje njih samih.

O tome je Imam Ali a.s. rekao: "Neće ući u raj niko ko ih (Imame) ne zna i koga oni ne znaju", i neće ući u pakao niko osim onog ko ih ne zna i koga oni ne znaju". Vidimo kako je Imam svačiji raj ili pakao navlastito.

Svi veliki osnivači tarikata su znanje i stepen dobijali posredstvom svoje ljubavi prema Poslanikovoј Porodici a.s. Bez ljubavi prema Ehli-Bejtu, nema istinskog i potpunog znanja. Strogo sufijski gledano, čilehane su one prostorije u kojima se derviši osamljuju, bilo samostalno bilo u društvu sa šejhom. Naslonjena odmah na Čuprijsku džamiju u Stocu, odnosno džamiju Alije Hadžisalihodžića, još uvijek se nalazi jedna čilehana, mala prostorija sa mihrabom, Odavno nije u funkciji niti služi namjeni.

Ona nije, kako rekosmo, u funkciji, a dovoljno je prostrana da se u njoj može sjediti i obavljati namaz. No, nije predviđena za spavanje, jer je u čili uvijek prisutna budnost (ili polubudnost), pa se u njoj se ne može potpuno ispružiti. Ovo zato jer čilehana služi za stjecanje spoznaje, pa je budnost potrebno što duže održati.

Derviš u čili je uvijek budan ili polubudan, naslanjajući katkad nakratko glavu na demir - čile i na taj način se odmarajući. San u bukvalnom smislu je isključen, mada postoje periodi kratkog odmora.

U čilehani pored Ćuprijske džamije postoji mihrab sa 6 izvajanih lukova iznad, što može predstavljati 6 stupnjeva duše koji se savlađuju na duhovnom putu. Ovo je tarikatski mihrab ili iznutarnja Kibla, odnosno srce.

Čilehana u džamiji na Ćupriji

Ti mekani su: "duša sklona zlu, duša koja sebe kori, duša nadahnuta, duša zadovoljna, duša smirena i duša potpuna". Ove stepene derviš osvaja, postepeno se i pod vođstvom šejha uspinjući ka vlastitom savršenstvu. Jer,

čovjek je mali svemir i u njemu su sadržani svi svjetovi. To je naznačio i Imam Ali rekavši: "Ti misliš da si jedno tjelašce, u tebi je sazdan veliki svijet. U Bitunji kod Stoca također postoji jedan bektašijski nišan. Prema usmenoj predaji, svatovi su na kolima vodili djevojku u Stolec. Tu su napadnuti i pobijani, a saplemenici (iz porodice Šarac) tu im podignuše bašluke. Mali harem je ograđen kamenjem i postoji i danas a porodica Tuka se tradicionalno brine o njemu i održava ga. Jedan od nišana nedvojbeno govori o postojanju bektašijskog derviškog reda u Stocu.

Nišan u Bitunji

No, najpoznatiji derviški nišan je svakako onaj šejha Mustafe Žuje koji se (i danas) nalazi u Podgradskom haremu.

Derviški tadž jasno ukazuje na šejhovsku titulu. Umro je oko 1900 godine, ali je sjećanje na Mustafu još živo, prenošeno generacijama s koljena na koljeno.

Liječio je ljude i pomagao bolesnima, pokazujući nerijetko neobične keramete i djela koja prkose (poznatim) zakonima prirode. Kako se još i danas priča, imao je moć bilokacije, odnosno boravljenja na dva mjesta istovremeno. Taj podatak govori da je vjerovatno bila riječ o ebdalu, posebnoj evlijanskoj kategoriji.

Nišan Mustafe Žuje

Riječ ebdal potiče od riječi "bedel", što znači zamjenu. Kada žele negdje oti-

ći, ebdali ostave (kao svoju) zamjenu neku osobu iz duhovnog svijeta koja po svemu liči na njih, te neupućeni misle kako se radi o jednoj te istoj osobi. Ovaj keramet se odnosi isključivo na ebdale i nižerangirane kategorije evlija ga ne posjeduju.

Ebdala je u svakom vremenu sedam i preko njih Allah štiti 7 kontinena-ta. Na bašluku šejha Žuje je isklesana zakrivljena sjekira (nadžak), što označava, prije svega, borbu protiv sebe, ali i rastavljanje istine od neistine. Može simbolizirati razne redove, ali najčešće predstavlja bektashijski duhovni red.

Tekija

Brojne priče i legende govore kako je Mustafa Žujo bio telepatski nadaren,

pa bi govorio ljudima ono što su pokušavali sakriti od njega. Imao je potvrđenu vezu sa duhovnim svijetom, a prenosi se sa sigurnošću da je jedanput pretvorio vino u sok kada su ga objesni mladići ispred Ali-pašine džamije u Stocu pozvali da pije s njima. Prihvatio je i popio čašu vina, ali su prisutni (kada je on otišao) na dnu čaše otkrili tragove soka.

Po svemu sudeći, šejh Mustafa je bio melamija, što će reći da je skrivao vjervanje a pokazivao nevjerovanje, te se tako iznutra čistio i usavršavao a izvana ograđivao od licemjera. Da su ljudi znali njegov stepen, možda bi ga uništili zavišću. Vjerski (pa i sufijski) život u Stocu se danas donekle obnavlja, a napravljena je i nova, vrlo lijepa nakšibendijska tekija.

Nadati se da će odgojiti nove generacije murida dostojne duhovnog puta. Njena gradnja je obradovala sve prijatelje tarikata, kako u Stocu tako i šire. Za duhovne tragaoce vrata su otvorena.

BOLEST I LIJEK

Ahmet Karaica je bio poznati travar u cijeloj bivšoj Jugoslaviji, pa i šire. Kako se pričalo, uspješno je liječio mnoge bolesti, čak i one najteže, poput raka ili leukemije. Dolazili su mu od svuda, iz svih krajeva, jer nesreće stižu same i bolest ne bira, pa ljudi žele zdravlje čak i onda kada su svjesni blagotvornih učinaka bolesti. Iz obližnjih sela nadomak Stoca, silazio bi gospodski i bes-prijetkorno odjeven sa obaveznim šeširom na glavi. Tamna odijela sašivena od engleskih štofova su mu zaista pristajala, a ljeti bi dominirali svjetliji tonovi, I po tome je bio karakterističan u cijelom kraju.

Ahmet karaica

Pregledajući pacijenta često bi zažmirio na desno oko pa je ono lijevo izgledalo uvećano i prijeteće, poput reflektora koji naglo osvjetljava sve pred sobom.

Hod lagan i usredsređen. Pogled mu je bio snažan i prodoran, i ostavljao je utisak na svakoga, pa bi se počesto šaputalo kako on "nešto zna" dok su oni sujevjerniji vrtili glavama, čvrsto uvjereni da tu nisu čista posla. U hodu se ne bi osvrtao, a ljudima je dopuštao da mu prilaze gdje hoće i kad hoće. Od trava bi spravljao čajeve, masti i mehleme, nikada ne govoreći o načinu kombinovanja lijekova, što je samo pojačavalo auru misterije i nedokučivosti. Pamtim ga kao već starog, ali su crte lica bile oštre i pravilne i odisale smirenošću.

Pri prvom susretu s njim ljudi bi osjetili mir i neobjašnjivu sigurnost. Svojim harizmatičnim nastupom djelovao je i na one koji već bijahu izgubili svaku nadu. Govorilo se da je vidovit te da poznaje mnoge skrivene stvari. Liječnički dar je u njemu, po svemu sudeći, probuđen nakon jednog nesvakidašnjeg događaja.

Naime, Ahmet je posjedovao stado ovaca. Jednog dana neka ovca iz stada je nestala i nikako je se nije moglo pronaći. Tu noć Karaica je usnio san kako se ovca nalazi u jednoj pećini (ili klisuri) i kad se probudio odlučio je da je baš tu potraži. I našao je.

Nakon toga, primio je dar i moć liječenja a da ni sam nije znao kako. Izgubljena ovca vraćena je stadu. Možda se snagom tog simboličnog čina Ahmet vratio sebi, za dobrobit ljudi, te se san može tumačiti i kao inicijacijski. U prikazima ritualnog pokajanja pristunog u svim religijama, motiv vraćanja izgubljene ovce je vrlo čest.

U tom smislu, govoreći o dobrom pastiru, Isus kaže: "Zaista, zaista, kažem vam, ko u ovčinjak ne ulazi kroz vrata, nego negdje drugdje prolazi, kradljivac je i razbojnik. Njemu vratar otvara, i ovce slušaju njegov glas. On ovce svoje poimenice zove te ih izvodi. A kada sve svoje izvede, ide pred

njima i ovce ga slijede jer poznaju njegov glas. A tuđina zasigurno neće slijediti, nego će od njega bježati jer ne poznaju tuđinova glasa... Ja sam vrata. Ko li kroza me uđe, spasit će se; ulazit će i izlaziti te pašu nalaziti. Kradljivac ne dolazi, osim da ukrade, zakolje ili uništi... Ja sam pastir dobri i poznajem svoje, i moje poznaju mene... A imam i druge ovce koje nisu iz ovog ovčinjaka; treba da dovedem i njih, i čut će moj glas, i bit će jedno stado, jedan pastir". (Ivan, 10, 1-14)

Vjerski autoritet se uvijek poredi sa pastirom, a sljedbenici sa stadom odnosno ovcama. Ovim je na simboličan način predstavljena hijerarhija po pitanju znanja i vođstva (te sljedstveno tome i moralnog sustava). Jer, ljudi su nejednakih mogućnosti, a onaj niži u znanju mora prihvatiti vođstvo višeg ukoliko želi napredovati. Vidimo kako Isus naglašava da se u ovčinjak ulazi na vrata, a onaj ko prelazi negdje drugo je kradljivac i razbojnik. Ovca u svim misterijama i inicijacijskim obredima kroz čin žrtvovanja predstavlja davanje vlastite duše koja se podnosi Bogu. U islamu se ovo žrtvovanje naziva "živi kurban", jer posvećenik u potpunosti žrtvuje svoj životinjski duh, bivajući tako potpuno Božiji.

Abrahamova žrtva vlastitog sina pretvorena je u žrtvu ovna a znamo da se Isusa oslovljava kao "jaganjac Božiji", zbog nevine podločnosti i prijemčivosti nedužnog srca uvijek spremnog na žrtvu.

I kao što ovce trebaju pastira, tako i ljudi trebaju čuvara i odgajatelja. Inače su skloni griješenju po svojoj samoj prirodi.

To je potcrtao Muhammed a.s. kazavši kako "onaj ko napasa stado blizu zabranjenog, rizikuje da mu ovce uđu tamo", aludirajući na opasnost približavanja graničnom području između dozvoljenog i zabranjenog, što često (zbog slabosti ljudske prirode) odvede direktno u grijeh. Za većinsku svijest je razgraničenje ponekad jako teško shvatljivo, a još teže izvodljivo, te je u tom smislu, imam Ali a.s. kazao: "Teškoća pristupa grijehu jeste zaštita od grijeha". Običan čovjek se treba držati podalje, kako od mjesta griješenja tako i griješnika, da bi sačuvao sebe. No, napredan duhovnjak se može

družiti s bilo kim, čak mu je to i zadatak. Muhammed a.s. je kazao: "Ja sam grad znanja a Ali je kapija tog grada". U grad se ulazi na njegovu kapiju, a onaj ko drugačije ulazi je, po Isusovim riječima, kradljivac i razbojnik. Isus kaže kako je on osobno "vrata ovcama", što sukladira kapiji grada znanja, te se na ovaj način susreću Isevijsko i Muhammedansko svjetlo. Poslanik a.s. je rekao: "Ja i Isus smo najbliži među ljudima", jer je Muhammed a.s. prvi Poslanik nakon Isaa a.s. A posljednji od svih.

Vidimo da Isus kaže kako pastiru "vratar otvara vrata i ovce slušaju njegov glas". Gledano iz ugla imamologije Dobri Pastir je Imam Mehdi a.s. koji ulazi na vrata Imama Alija a.s. u grad Muhammedovog a.s. znanja, a Vratar koji otvara vrata predstavlja čovjeka u službi samog Imama (bab), odnosno onog pročelnika svih nevidljivih ezoterijskih hijerarhija koje su pod upravom Imama Mehdi a.s. Na ovaj način dolazi do preplitanja kristologije i imamologije, koje će kulminirati u Dobu Zlatnom, obznajući se kao Religija Ljubavi. I upravo zato Mehdi i Isa dolaze zajedno na ovu zemlju.

Svi oni tragaoci (unutar islamskog puta samorealizacije) koji ne uđu na kapiju Imama Alija a.s. jesu kradljivci (znanja), odnosno razbojnici (koji to znanje otimaju od ili uprkos pravu Kuće Čiste).

Pošto lopov po pravilu ulazi obavljen tamom noći, on se vraća nepotpunog znanja, baš kao što i tama u prirodnom svijetu onemogućava pronalaženje traženog. Duhovni putnik mora poznavati pravila Puta te stati pred kapiju Imama Alija čekajući da vratar duhovnog znanja otvori vrata "Dobrom Pastiru", tj. Imamu Mehdiu. Dolazak do kapije Imama Alija može podrazumijevati učešće (relativnog muršida) odnosno vizualizaciju (umsku) nekog šejha ili muršida. No, Apsolutni Muršid može biti jedino Imam, tj. neko od Dvanaestorice Imama a u ovom vremenu to je Skriveni Imam. Svi Imami su jedna te ista svjetlost.

Razbojnik je ekstremna varijanta lopova, jer se lopov zadovoljava plijenom dok je razbojnik spreman i na ubistvo, paljevinu i drugo. Dakle, otima si-lom. Obje vrste nasilja u odnosu na kapiju znanja (Imama Alija) otpočele

su još za vrijeme Muhammedovog života i traju još i danas. Pored ovog egzoterijskog aspekta otimanja onog što je Pravo Kuće, postoji i ezoterijski aspekt lopovluka i razbojništva u odnosu na Alija a.s., odnosno Kapiju grada (Muhammedovog) znanja a to je nezakonito uzimanje znanja u smislu nepridavanja Aliju onog stepena koji on ima kao Bezgriješni Imam, Savršeni Vodič i Potpuni Mudrac. Upravo to je smisao kapije, odnosno pravilnog ulaska u grad znanja. Drugačije sticanje znanja (unutar Islama) je nepotpuno i nepravilno, baš kao što kradljivac i razbojnik u fizičkom svijetu prisvajaju (tek) dio imovine opljačkane osobe i uzimaju je sebi. Međutim, znanje je pohranjeno u riznicama mudrosti (dvanaestorice Imama) a onaj ko ne ulazi na vrata već preskače zid lopov je i razbojnik. Njegova inicijacija je nepotpuna te se ne može do kraja realizirati kao potpuni duhovnjak.

Muhammed a.s. je rekao: "Ja i Ali smo jedna te ista svjetlost", pa je jasno da u grad znanja (ispravno) ulazi jedino onaj ko ulazi na kapiju.

Poslanik je također kazao: "Svi ste vi pastiri i svako je odgovoran za svoje stado. Imam je pastir u džamiji, muž u porodici..."

Ukoliko ovaj hadis promatramo ezoterijski, vidi se kako je predvodništvo u znanju univerzalno i odnosi se na cijeli ljudski rod.

Božiji Poslanici te Kuća Čista (Muhammed, Fatima i 12 Svetih Imama) su Bezgriješni te ne trebaju ljudsko vođstvo, dok ljudi imaju potrebu za njima. Za Kuću Čistu Kur'an kaže: "Allah želi da od vas, o, porodice Poslanikova, prljavštinu i grijehe odstrani i da vas potpuno očisti".

Muhammed, Fatima i 12 Imama su potpuno očišćeni i ne mogu napraviti nikakav grijeh, ni mali ni veliki, i oni su nasljednici znanja Muhammedovog a.s. i povjerenici su njegove tajne.

Muhammed a.s. za Svete Imame a.s. kaže: "Oni su stvoreni od moje ilovače - mesa, i dato im je moje znanje i razumijevanje'. Jer, Muhammedanska Svjetlost se u stvoreni svijet spušta preko 12 Svjetlosnih Zastora (Imama).

Treba znati kako hijerahija u znanju uvijek postoji što znači i onda kada to ne znamo ili ne pridajemo značaj, ali se ta činjenica neizbježno očituje jer je u pitanu Božanski Imeprativ. U tom smislu, Kur'an kaže: "On uzdiže jedne iznad drugih za više stepeni i čini da jedni druge služite", a služenje u znanju je neizbježno potčinjavanje onoga ko zna manje onome koji zna više, htio to ovaj ili ne, znao to ili ne. No, najvrijednije je kada se to prepozna te se na tim osnovama uspostavi odnos učitelja i učenika (šejh - murid).

Poslanik je naglasio uspostavljanje takvog odnosa, rekavši jednom prilikom: "Ovaj svijet je proklet i sve što je na njemu proketo je, izuzev spominjanja Boga te učitelja i učenika".

"Zikrullah" je vidimo, spomenut prvi, jer u konačnici nije vezan za druge ljude i okolnosti.

Kur'an kaže: "...mnogo Allaha spominjite" ne precizirajući kako, kada ili gdje, tako da se zikr u uopštenom smislu može samostalno obavljati. No, nastavak ajeta govori o specifičnom spominjanju Boga koje je rezultat interakcije učitelja i učenika. Kako je sve drugo osim pomenutog proketo, to navodi na zaključak da je stjecanje znanja kako osnovni zadatak čov-jekov tako i razlog stvaranja nebesa i Zemlje. To kaže i sami Bog dž.š. u poznatom Kudsi hadisu: "Bijah skriveno blago, voljeh da budem spoznat pa stvorih svijet".

Isus je Dobri Pastir za kršćansku zajednicu onako kako je to Imam Mehdi za muslimane, s tim što će religija ljubavi koju će Mehdi obznaniti obuhvatiti cijeli svijet.

Kako je Imam Ali kapija grada Muhammedovog znanja a Imam Mehdi Dobri Pastir koji ulazi na ta vrata, tim ulaskom (koji je iznutarnje jednak njegovom konačnom izlasku) spajaju se Imam Ali a.s. kao Pečat Apsolutnog Vilajeta te Imam Mehdi a.s. kao Pečat Muhammedanskog Vilajeta. Dva Dobra pastira, Isa i Mehdi na Zemlju (ponovo) dolaze zajedno. Ta budućnost je najavljena Isusovim riječima: "... a imam i druge ovce koje

nisu iz ovog ovčinjaka, treba da dovedem i njih, i čut će moj glas i jedno stado, jedan pastir".

"Druge ovce koje nisu iz ovog ovčinjaka" jesu buduće generacije ljudi nakon povijesnog Isusovog života a kako će se Isa ponovo obznaniti na Zemlji, "čut će njegov glas".

Ovo predstavlja Religiju Ljubavi u Dobu Zlatnom. Isusov "glas" je u Kur'anu određen kao Riječ Božija u Merjemu udahnuta, a priroda glasa je očitovanje u vanjskom svijetu. Samo ono očitovano (bilo prema vani ili unutra) može biti glas.

Kur'an obznanjuje kako je Isa a.s. kao dijete u kolijevci ljudima govorio. Riječ kolijevka u Arapskom jeziku (mehd) ima isti korijen kao i ime Skrivenog Imama (Mehdi). Sa Obznanom Imama Mehdiya, Isus izlazi iz kolijevke, on "odраста" dosežući kroz Muhammedansku Objavu svoju punu spiritualnu zrelost. Zato neke predaje priopćavaju kako će se Poslanik Isa a.s. kada ponovo dođe oženiti (slijedeći tako Muhammedov sunnet) te da će imati djecu.

Posebna opasnost u Tamnom Dobu jesu lažni proroci. Muhammed a.s. je kazao: "Sudnji Dan neće nastupiti dok se ne pojave lažni Poslanici, njih oko trideset".

Izvjesno je da se većina lažnih Proroka još nije pojavila te da glavni "likovi" željeznog Doba tek treba da se pojave.

Isus kaže: "Čuvajte se lažnih proroka! Oni dolaze k vama u ovčijem ruhu, a iznutra su vuci grabežljivci. Po njihovim ćete ih plodovima prepoznati. Bere li se grožđe s trnja ili smokve s drače? Tako svako dobro stablo plodove dobre rađa, a nevaljalo stablo plodove zle rađa. Ne može dobro stablo roditi zlim plodovima, niti zlo stablo plodovima dobrim. Svako stablo koje ne rađa dobra ploda siječe se i baca u oganj. Dakle, po njihovim ćete ih plodovima prepoznati".

"Plodovi" u spomenutom iskazu jesu ljudska djelovanja koja su u slučaju dovoljnaka u raskoraku sa njihovim riječima. Takav put je po prirodi stvari trnovit, jer je razlikovanje riječi i djela nepodnošljivo ako je kao takvo prepoznato.

U istom smislu Muhammed a.s. je kazao: "Najviše se za svoju zajednicu plašim riječitog licemjera".

Na drugom mjestu Poslanik pojašnjava kako je to onaj "koji govori ono što vam se sviđa a radi suprotno tome". Ovo je na drugačiji način izražena Isusova tvrdnja kako "ćete ih po plodovima njihovim poznati".

Jer, unutarlost svakog ćovjeka se nužno oćituje te vanjsko pretvaranje biva razoblićeno kada se postavi priroda djelovanja. Jer na toj razini unutarlost je presudna, a dovoljnost biva nemoguća. Dvoljnost je zapravo moguća sve dok se ne postavi pitanje ųrtvovanja, a poslije više nije.

Ahmet Karaica je pronašao izgubljenu ovcu i preko nje pronašao samoga sebe otkrivši svoj ųivotni poziv. Put. Otišao je sa Ovoga svijeta ostavivši otvorenim prastaro pitanje o bolesti i lijećenju, potrebi i pomoći. A svi su ljudi potrebiti, iako neki ne znaju.

Imam Ali a.s. je rekao: "Ponekad je lijek bolest a bolest lijek". U Tamnom Dobu, kada je cjelina bića uništena i razbijena na dijelove lijekovi predstavljaju bolest u mnogim njenim aspektima. To pitanje je mnogo dublje od tzv. "nuspojeva" prilikom uzimanja lijeka, jer hemijske supstance koje su same po sebi strane ljudskom organizmu, neminovno moraju imati negativne učinke. Današnja medicina farmakologijom ustvari tretira samo bolest, dok je potrebno lijećiti cijelog ćovjeka. Svaka bolest predstavlja gubitak ravnoteųe unutar cijelog bića te i lijećenje treba usmjeriti u tom pravcu. U Kali-Yugi, kada prevladava nemoral, otuđenost i tehnicizam, takva nastojanja završavaju uglavnom na pokušaju.

Drugi dio Alijeve predaje priopćava da je katkad "bolest lijek". Ovdje se

smjera reći kako je patnja pročišćavajuća i uzdiže čovjeka, dok (životinjski shvaćena) sreća sputava duhovni napredak, što Kur'an jasno kaže: "...oni su poput stoke, čak i gori..."

Za ljude duhovnog usmjerenja, patnja je neizbježna i drugog puta nema. To je naglasio i Plemeniti Poslanik, rekavši kako su "najviše iskušavani Poslanici, zatim bogougodnici i tako redom" ukazujući time da je visoki duhovni (i moralni) stepen, na ovaj ili onaj način, sjedinjen sa pročišćavajućim djelovanjem patnje. Bez stradanja, ljudi se nikada ne bi pokorili Bogu, te se čak pritisnuti velikim teškoćama (istinski) rijetko preobraćuju. Jer vezanost strastvene duše za svijet oblika, po pravilu je jaka i neobuzdana. Kur'an kaže kako se čovjek u nevolji dugo moli ali kad nevolja prođe vraća se nevjerstvu.

Prije posljednjeg rata u Stocu je radio i djelovao još jedan poznati travar. Džafer Sidran je bio vedar starac, prostodušnog i otvorenog pogleda, uvijek nasmiješen i uvijek otvoren svima. Čaršiju bi prelazio uzduž i poprijeko vozeći se starim biciklom, pozdravljajući i otpozdravljajući svima, i onima koji su vjerovali u njegove iscjeliteljske moći i onima koji su sumnjali. A sumnjivaca ima uvijek, i ne postoji čovjek koji nije klevetan, ma koliko vrijedan i velik bio.

Neobrijano lice obraslo sijedim čekinjama a na glavi obavezna "francuzica", kapa koja je u starim godinama označavala i ponos i znanje, bez obzira o kome se radilo. Kasnije su je počeli nositi starci općenito, bez obzira na znanje ili mogući autoritet.

Nekoliko dugmadi košulje nehajno otkopčano, u širokim pantalonama, koraćao je uvijek krupnim koracima kao da nekog sustiže. Šake jake i krupne, a na nogama crne sandale koje su pojačavale ton ozbiljnosti cijeloj pojavi. Izgledao je kao čovjek kojega u mladosti život nije mazio, što nisam mogao provjeriti ali se dalo naslutiti.

Sabirao bi trave po okolnim brdima i livadama a čaršija ga je i voljela i poštovala. U jednom prijeratnom tekstu (u nekim novinama), ponosito je izjavio

kako su "sve Splitske zatrudnile" nakon tretmana njegovim lijekovima. I on je doživio svojevrsnu inicijaciju u svoj poziv primivši znanje od starog Rizvanbegovića koji je po svemu sudeći (kako se Džafer zaklinjao) bio "dobri".

Džafera smo oslovljavali titularno "doktore" i laskalo je, kako njemu tako i pacijentima. Umro je tokom proteklog rata ili neposredno po njegovom završetku.

Džafer Sidran sa nevjestom

Vrijeme travara je za neke zauvijek prošlo, dok prema drugim ono tek dolazi. Ljudi se sve više okreću zdravom načinu življenja, vjerovatno prekasno, ali svaki pokušaj u tom smjeru vrijedi. Nekada je poznavanje biljaka bilo

dijelom integralne nauke o čovjeku, dok se danas upotrebljava izraz "alternativna medicina".

Bila ona alternativna ili ne, ipak sve više osvaja svijet. Tek jedan od simptoma Kali-Yuge i zakašnjelog kajanja željeznog čovjeka koji kao da tek počinje shvatati šta je uradio sa prirodnim okruženjem i svim oko njega. Sama dramatičnost koju u sebi nose pozivi za "vraćanjem prirodi" ukazuje na to da je za mnoge stvari prekasno, a argumenti po prirodi stvari ne vrijede sve dok čovjek i lično ne bude pogođen i udaren.

Ipak, pokušaj vrijedan poštovanja.

STARA ORDENJA

Hasan Koso je bio partizan. Titov gerilac iz Drugog svjetskog rata u kariranoj košulji i iznošenim cipelama ni po čemu se nije razlikovao od ostalih ljudi. Živio je svoj život, ne miješajući se ni u šta niti pitajući ikoga za stanje u zemlji možda čak niti ne znajući šta je politika i ko je vodi. Za Tita je i znao i čuo, ali ga ne bi spominjao. Nije čekao komunizam, nije ga se ticalo ništa izvan svakodnevnice koju je ionako loše podnosio. Ali se nikad ni na šta nije žalio. Nije se žalio ni na ljude niti je patio zbog zaborava. Jednolični provincijski život, a u provinciji znamo sve i poznajemo svakoga pri tom ne znajući sa sigurnošću baš ništa. Nakon rata nije bio ni poznat ni priznat, običan čovjek iz malog sokaka nasuprot stare česme, gdje se jednolični tok života nikada ne mijenja i gdje sve teče vođeno ustaljenim navikama. Tako ljudi žive tuđe živote, ne shvatajući da su izgubili sebe, često nepovratno.

Dešavalo bi se da Hasan popije "koju više", a godine neosjetno dolazile i prolazile, stežući misao sve jače učmalom provincijskom dosadom, i to uvijek biva loše. Jer, piće tada uzima čovjeka pod svoje. Tješi ga, a zatim oblikuje i na kraju uzima pod svoje, najprije dolazeći neosjetno, a zatim se obarajući na dušu čovjekovu poput divlje zvijeri.

Drug Koso je bio podalje od svega. On sam se držao daleko, spokojno udaljen od dosadnih boračkih skupova i namještene socijalističke idile, puštajući da sve prolazi pored njega.

I život i ljudi. Tako je vrijeme prolazilo a on ostajao potpuno isti, neuznemiren lažnim nadama niti poljuljan praznim obećanjima. Sve mimo njega. I veliki aplauzi i bremenita stolačka dosada, jer svijet ide tokom svojim i uzaludno se suprostavljati.

Nekih desetak godina nakon rata, oko 1955. godine, desilo se da je visoki oficir JNA došao u Stolac nekim poslom. U opuštenom razgovoru, uz čašicu

i poslije usiljenog dodvoravanja opštinaru, sjetio se Hase Kose, nekadašnjeg ratnog druga. I upitao za njega.

Novokomponirani komunisti se mnogo začudiše. Hasan je posljednji za koga bi neko pitao jer je zaboravljen među prvima.

Njega nije bilo ni u Partiji ni u forumima, kao da i nije u pitanju avangardna osoba već anonimni pojedinac. I kako je moguće da partizan šuti o slavnoj prošlosti i ne traži pravdu?!

Primjer za čuđenje i pouku, jer su "škipari" još uvijek mnogobrojni a tu su i ostaci trule buržoazije pa je svaki borac bitan i važan. Poslaše odmah po Hasana usput mu preporučivši da se obrije i obuče novu košulju na šta bivši partizan tek slegnu ramenima. Vidjevši ga, ugledni oficir JNA ga odmah zagrlji kao starog prijatelja. Bilo je očito da su se dobro poznavali. Tada se otkrilo da je drug Hasan Koso u bici na Sutjesci spašavao ranjenog heroja Kostu Nađa i još jednog partizana. Obojica su se toga sjećali. Ali niko ih nije pitao, a ljudi od slave i ugleda brzo zaboravljaju druge, pogotovo ako im ne trebaju.

Oficir ode i napusti Stolac, a Hasu i zvanično prihvatiše u boračku organizaciju. Zahvališe mu na svemu, dadoše mu kuću da u njoj stanuje. Tu su, na usluzi, ako mu ikad išta zatreba. Hasan ih pogleda blijedo i bezbojno, čak niti ne pomjerivši zamašćenu kapu na glavi. Izašao je bez pozdrava. Nije ga dotaklo ni zadivilo.

Dodjeliše mu i boračku penziju a on nastavi živjeti tiho i nenametljivo kao i do tada, jer istinski se baš ništa nije ni desilo. Bio je nosilac Ordena zasluga za narod te još nekoliko visokih odlikovanja, dobijenih lično od Maršala. Zagubljena u nekoj prljavoj ladici, nisu čak ni podsjećala na slavne dane.

Nestala su u proteklom ratu. Jer, svaki sukob rađa nove ideje, te onda neizbježno i nove heroje, a stari bivaju odbačeni i zaboravljeni. Nekom to padne teško i ruši mu se cijeli svijet. Drugi podnose lakše, hraneći se mržnjom.

Zaboravljene su i zasluge a Hasan je u međuvremenu umro. Narod je prihvatio nove vođe i počeo klicati drugim ljudima. Do novog prevrata, i do novih heroja. A njih nikad dosta, naročito ako su dovoljni sami sebi i tek sliježu ramenima.

Ništa novo pod suncem.

Hasan Koso sa suprugom

U BRIJAČNICI

Nekada su, i to u ne tako davnoj prošlosti, brijači ujedno bili berberi i stomatolozi svog vremena. U brijačnicama su se vadili zubi, a stari majstori bi išli kućama te sunetili djecu.

Anestezija prilikom vađenja zuba se sastojala od par gutljaja rakije, a djeci bi se prilikom operacije na plafonu predstavio "miš", ne bi li im se odvratila pažnja. Berber bi pokazao prstom prema gore, a dijete instiktivno slijedi ono što vidi.

Brijačnice su takođe bila mjesta gdje su dolazile te obrađivane glavne vijesti vezane za dešavanja u gradu i okolini. Događaji vezani za vlast i smijene, provincijski tračevi i šale. Sve to je razbijalo tupu dokonost besposlenih ljudi i odgonilo sivu maglu provincijske dosade.

Potrebno je prevariti kako sebe tako i druge. A ovo drugo je lakše jer sebe uvijek razumijemo i sebi uvijek opraštamo. I uvijek je neko drugi kriv za našu tešku sudbinu. Tako je lakše.

Hajdar Nurković bio je slavn i poznati brijač i berber prije i tokom Drugog svjetskog rata.

U njegovoj brijačnici bi se slušao radio i pratilo stanje na frontovima širom svijeta te bi se informacije nakon toga prosljeđivale građanima. Tako su vijesti iz negove male radnje očekivane sa pažnjom i strahom. Krajem rata, gospoda drugovi su provjeravali relevantne činjenice vezane za praćenje i komentarisanje neprijateljskih radio valova, a poneko bi bio pozvan na isljeđivanje i uslijedila bi odgovornost. Kazne nisu bile prestroge, ali onaj ko uzima vlast mora pokazati zube, jer krezuba usta ne grizu. Tako je oduvijek i tako će i biti. Mnogi dječaci koje je Hajdar obrezao živi su i danas. Sada su to već sjedokosi starci pognutih leđa.

Pitao sam neke i lično, i posvjedočili bi Nurkovićevu vještinu i radinost. Jednom rječju, u brijačnicama se odvijao pravi društveni život poput onog u kafanama ili pozorištu, s tim što pozorište nismo imali, a nemamo ga ni danas. Ipak, i u ovom vremenu se katkad odigra poneka predstava, gdje su glumci više nego poznati a radnja drame zagonetna i neizvjesna sve od posljednjeg trenutka. Provincijska gorčina mora sebi dati oduška a podjednako je teška i radost koja uvijek iznova osvaja. Breme. Malograđanština koja plijeni pažnju i odbija, ali onima koju prvi put dolaze u Stolac uglavnom smo interesantni. Jer, ne poznaju nas, ili nas promatraju kao žilave domoroce sposobne za preživljavanje u svim uvjetima.

Mići i Spigi

Vezano za brijanice, u kasnijem (prijeratnom) vremenu je uveden otmjeni naziv tako da je na malim dovracima uglavnom pisalo: "Frizerski salon". Od salona ni traga ni glasa, ali ljudi se brzo naviknu na sve što ih se ne tiče. Neupućeni su mogli očekivati debele perzijske tepihe i salonsku delikatnost, ali ničega sličnog nije bilo u dva kvadratna metra prostora. Pokoja slika zalijepljena na zidove, i to obavezno glumca ili pjevačice, veliko ogledalo i stolica. Svejedno je jer bi se brijanice i onako zvale po imenu vlasnika, a tako je i danas. Kod Mićija, Kod Muje, Omerice, Ahmeta.

Izraz "salon" još nije bio u upotrebi, a majstori su muku mučili da nađu bilo kakav prostor kojega su opet dobro i podebelo plaćali. Valjalo je raditi u samom centru grada ili bar u blizini središta te tako privući mušteriju. Jer, ono što se dobro okom ne vidi najčešće i ne postoji.

Frizerski salon "kod Mićija" nazvan je po imenu samog vlasnika kako to najčešće i biva, a Miralem je radio vrijedno i pošteno. Vrijeme krize, a kirija i obaveze velike. Trebalo je podmiriti brojne račune. Mušterije je primao savjesno i sa osjetljivom ozbiljnošću pazeći na svaki detalj prilikom dotjerivanja frizure.

U brijanicu bi dolazili dokoni ljudi iz čaršije te ćaskali o svemu i svačemu. Obično o temama koje uopšte i ne poznaju. Jer tako je bolje, da se mozak nepotrebno ne zamara.

Ako bi misli i osjećanja zahvatile duboke teme uvijek bi se našao neko da označi uzbunu, a što je opet govorilo da mozak treba odmarati odnosno pustiti ga "na pašu".

Na livadama sjećanja nigdje trave, pa se i ne zna šta se pase, a još manje ko (unutar nas) konzumira zelenu biljku zaborava. Nema ni pastira koji bi, kako - tako usmjeravao stado.

Slobodni strijelci slomljenog luka i bez strijele ikakve, nastojimo se prikriti i maskirati. Važno je što drugi kažu i misle, naročito većina koju uopšte ne

zanimamo i koja ogovara po navici. Ako je maskiranje dalekosežno ili (što je još češće) dvolično, na kraju postaje smiješno, a tada već postoji realna opasnost da dotičnog čaršija "prohaka".

Korijen riječi je "hakk" (što znači istina), a to opet ukazuje da o drugom nešto znamo, a on ne zna pa ga treba mentalno silovati, ukazati mu na nešto za njegovu vlastitu dobrobit, poučiti ga.

"Hakanje" je označavalo provokaciju svake vrste. Podsmjeh bez zadržke i uzmicanja, a preduvjet je naravno da prohakani gospodin dopusti otrovne ubode.

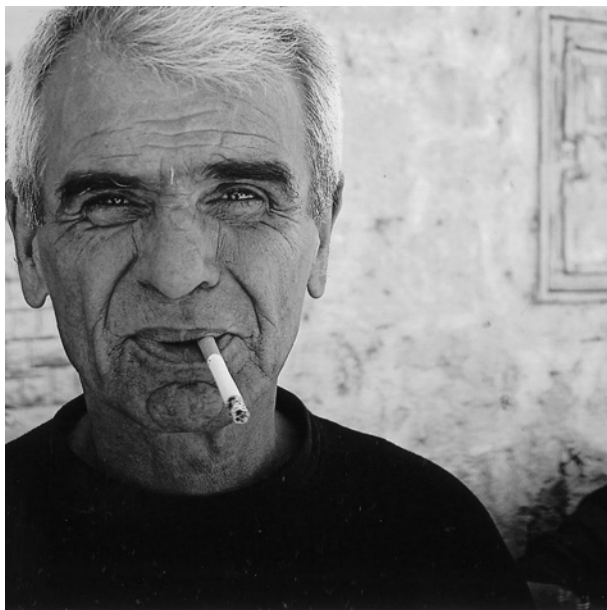
Ljudi su podlijegali atmosferi komične neusiljenosti, jer granice postavljamo obično onda kada smo nepovratno povrijeđeni. A tada je već kasno, jer humor ustupa mjesto mržnji. U svakoj šali ima mržnje.

Oni do kraja prohakani su smatrani budalama, stvarnim ili zamišljenim, pa bi se na kraju zaključilo kako su, eto, takvi rođeni a okolina nije utjecala i svi smo nedužni. Genetika je bila u samom vrhu poželjnih nauka priprostih malograđana, jer tako je najlakše. Okrivimo DNK i svi smo mirni. Nismo ni na šta uticali, a pogotovo nema loše namjere. A kako bi je i bilo, svi se međusobno dobro poznajemo.

Munib je bio jedan od glavnih likova u Mićijevoj brijačnici. Kratke zagasite kose i crnih očiju, podsjećao je na davne osvajače iz daleke prošlosti, lik iz nekog drugog svijeta. Nikada se ni na kog ne ljuteći, Munib je imao razumijevanja za sve i svakog i bio tolerantan čovjek. Kretao bi se sporo i melanholično, kao da provjerava sigurnost asfalta na svakom mjestu koje će dotaknuti upravo njegova noga. Jer, cesta se može otvoriti i sve nas progutati. Ako nismo već progutani provincijskom učmalošću i dosadama, onda je svakako najlakše tražiti bezdan negdje tamo, u vanjskom svijetu. Manje boli.

U brijačnici "kod Mićija" omiljene teme su bile naravno žene te potom fud-

bal, ali i lokalna politika, protekli rat, kladionice. Rat smo uvijek nazivali "nedavni", iako je od njegovog početka prošlo više od 20 godina. Stradanja bijahu velika, a pokajanja neznatna, te nije čudo ako se još uvijek vodi u nečijim glavama. Poneko bi primjetio kako je novi rat nemoguć.

Munib

Munib se često zanosio temom ravnopravnosti spolova, vjerovatno ni sam ne znajući zašto!? Opsesija ili moderna konstrukcija, nismo znali.

Nije u poziciji da u pomenutom procesu bude avangardan, jer je to pitanje uglavnom riješeno, bar globalno. Ali ga je ta tema sve više zaokupljala na čudan i osobit način, tako da bih pratio njegova izlaganja sa velikim interesovanjem. U sebi je čutio više od onog što bi govorio.

Jedanput u brijačnici, dok je dosada neumoljivo ubijala i spuštala se na sve, Munib stavi dlanove na lice i zamisli se. Po svemu se vidjelo da priprema velike riječi, koje ćemo nekako već svariti. Odavno nismo osjetljivog želuca.

- Ljudi moji, ja sam za punu epacipaciju žena... i to svih... nema tu šta... Svak isto... i gotovo!

Niko ništa ne odgovori. Pogledi su lutali dalje ka plavim komadima neba iznad brda, kao da se ravnopravnosti žena čeka iza dalekih planina. A kad dođe, sprovešćemo je u djelo.

Prostorija je bila puna dima jer se stalno pušilo i to "jednu za drugom", kako smo nazivali neumjereno uživanje duhana. Na trenutak, društvo kao da se zamisli, a bilo je onih koji su osokoljeni konstatacijom.

Zijo se osmjehnu i upozori Muniba da je pravilan izraz "emancipacija", a ne "epacipacija". Uz to davno je i realizirana, žene su ravnopravne i tačka. Pitanje je odavno skinuto s dnevnog reda i teorijski i praktično tako da je tema iscrpljena. Izgleda da je Zijina opaska pogodila Munibovu slabu tačku, samu Ahilovu petu.

- Ama... jest - prihvati on nevoljko - ali puna epacipacija... Brate, to ti je to...

- Duše mi moje - nastavi Munib nimalo zbunjen - sve da bude isto.

Izgledao je poput Lenjina u trenucima kada je dizao proletere na ustanak. Kosa zalizan, a a ruke stisnutih pesnica, za slučaj da se ukaže diskriminacija.

- Nejma tu majčin sine, lale-mile, ili jesi ili nisi! - potvrdi žustro i brzo.

Oborivši pogled, pređe odmah na drugu temu, rekavši kako mu u životu nisu cvjetale ruže.

Svi se zgledasmo. Mići pripali cigaru promatrajući govornika ozbiljno i

sa poštovanjem. Zijo se stalno smješkao. Njega bi ponekad optuživali da "podarakava". Stari roker je nosio mendošu u uhu i motao cigare jednu za drugom.

- Šta im fali? - ubaci se on naglo, kao da je razgovor od iznimne važnosti i sve mora odmah biti riješeno - Podmiri ih. pa nemaju vremena misliti o bresposlicama... Daj im para i odma' je rahatluk... Nema ti tu, moj Muna, nikakve epacipacije.

Niko ništa ne reče. Munib zijevnu, kao da daje znak emancipiranim ženama da je trenutno slobodan, a one opet jedva čekaju da se upuste u avanturu i "polomiše noge" skačući za njim. Dosada. Provincijska učmalost i lijeno prenemaganje. S jedne noge na drugu, što bi se reklo čaršijskim žargonom. Presipanje iz šupljeg u prazno, a šupljine i praznine ostaju zauvijek iste.

- Isplaci se, biće ti lakše! - dobaci nam srednjovječan čovječuljak sa slamnatim šeširom na glavi. Nije imao dva prednja zuba, ali se uprkos tome smijao, očito nas smatrajući ljudima ispod svog nivoa. Pokazavši palac okrenut nadole, potcrta jasno šta misli o nama. Niko mu ne odgovori, jer bi to otvorilo raspravu, a to ne želimo.

- Plaćem i dan i noć, ali kakve fajde - procijedi Munib više za sebe. Iz susjedne prodavnice neko se glasno zacereka, ali nismo prihvatili izazov i odbismo vratiti loptu nazad. Ignorisanje je u provinciji istovremeno i najteži i najlakši način komunikacije.

Odbijanje otrovnih strijelica je posebna umjetnost i ne može se ni brzo ni lako savladati. Onima bez čaršijskog fakulteta preostajao je jedino prezir. Brijačnica je uglavnom pogodna za razne akademske rasprave jer je i posjećuju najviše upravo doktori "narodnih nauka", oni koji su davno ispekli zanat vezan za sve gradske marifetluke. Riječ "marifa" znači spoznati (ili spoznaja) a znanje čaršijskih prilika i neprilika je jedno od važnijih u našem gradu. Zato se po uglovima uvijek mota gomila znatiželjnika, hvatajući tračeve i intrige.

Parkiravši biciklo uz radnju, Halil me udari po ramenu:

- Bravo majstore! Knjige ti nisu palagijat, svaka čas' talentu! - razbarušene kose i neobrijan sjedio je na vozilu još neko vrijeme. Pogled mu je bio iskren i dobrodušan.

Društvo u brijačnici se zasmija, a Zijo, poput profesora gramatike, iznova podsjeti na pravila pravopisa i pravilnog izgovora.

- Plagijat, a ne palagijat! - podiže on prst krajnje simptomatično, a Halko se osmjehnula, pomalo zbunjeno, i podiže ruke kako bi podsjetio da se greške događaju i da su neizbježne. Važno je da su djela originalna i važno je pohvaliti.

Nekoliko ptica iznenada proleti nebom. Automobili su neprestalno prolazili pozdravljajući trubljenjem sirena. Halko pogleda oko sebe i odjuri biciklom. niko ga nije zaustavljao.

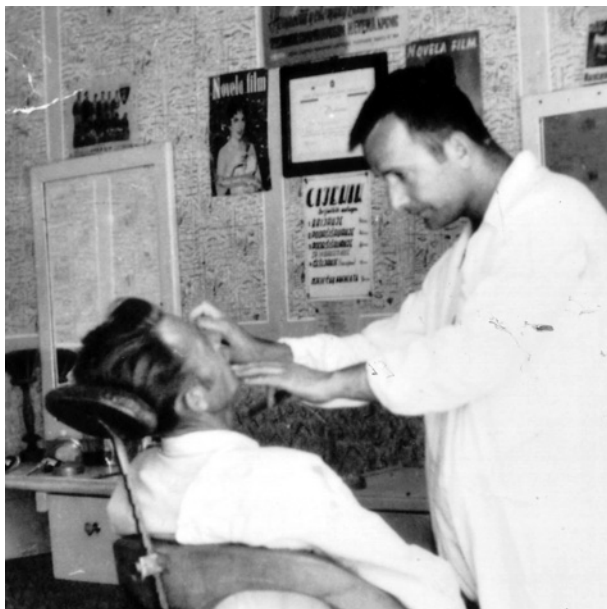
Svi zašutismo.

Sjetih se Omerice i njegove brijačnice. Pravi naziv radnje je pao u zaborav jer se kod nas i ljudi i mjesta nazivaju po karakterističnim osobinama, bilo samog mjesta bilo čovjeka. Danas je prostor oko nekadašnje Omericine radnje opustio jer je dio kvarta do temelja porušen u proteklom ratu. Postoje naznake mogućeg obnavljanja i nešto na tom planu se već radi. Svi se pitaju kako će sve izgledati jer nemaju drugog posla.

Šezdesetih i sedamdesetih godina prošlog vijeka, Omer je postao jedna od legendarnih ličnosti u gradu, čovjek koga su svi poznavali. Nadimak Omerica je nosio vjerovatno još iz djetinjstva, pa je i brijačnica dobila naziv po njemu. Šalama i doskočicama nije bilo kraja. I svi su znali da je predstava trajnog karaktera.

Bio je to, proćelav i nešto puniji, čovjek u zrelim godinama, vitalan i zdrav,

a mnogi su bili tvrdo uvjereni da dobro zdravlje održava osobitim smislom za humor te odsustvom želje za gomilanjem materijalnih vrijednosti. Uostalom, optimističan pogled na svijet odgoni slabosti, i to se znalo oduvijek.

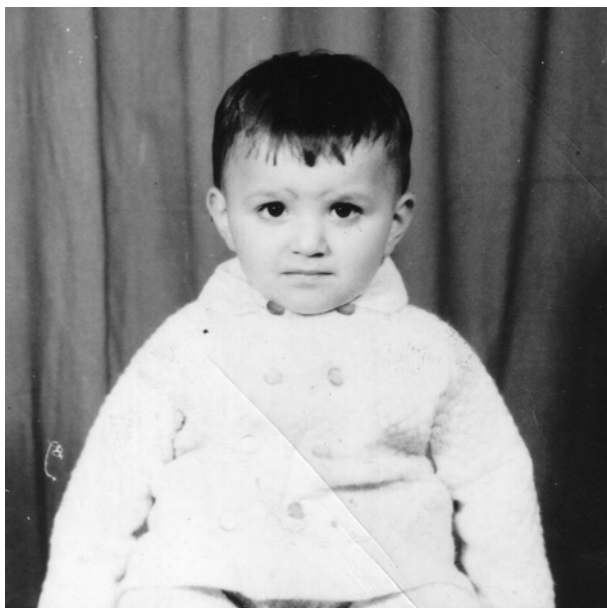

Omerica

Slušajući Omerove komentare i dosjetke, mnogim slušaocima bi se usta raširila "od uha do uha". Njegove žive oči u stalnom pokretu su dopunjivale su sliku opšte radosti i uveseljavanja u samom centru grada. Šišanje je bilo najčešće prava komedija, a korisnik usluge se morao ponašati poput poslušnog pacijenta i zatočenika istovremeno, jer bi Omerica mušterije nemilice šamarao po glavi, stiskajući tanke usne kao da je u pitanju pravi boks-meč a upravo on, Omer, mora izići kao pobjednik. Nakon što bi pri-

stojno isprebijao osobu na stolici, poznati brijač bi je na kraju "zalizao", mi-ješajući nekoliko losiona nasumice. To je uveličavalo cirkus pred samu završnicu i spuštanje zavjese.

Njegov poznati slogan (Omerica - brica - iz Stoca) bio je nadaleko poznat a on sam bi ga često i ozbiljno upotrebljavao kao podsjetnicu i svojevrsnu vizit kartu.

U brijačnici

Ljudi bi u njegovu radnju dolazili da se našale i porazgovaraju, a šale su zaista bile brojne ali nikada zlobne i pokvarene. Omer je cijenio posjetitelje, a dovodili bi mu sociopate i "granične slučajeve" koji nisu dopuštali prilaz nikom osim njemu a neko mora šišati i one neprilagođene. Katkad bi se

dešavalo da Omerica "napruta" klijenta, dajući glavi valovit i neprimjeren izgled. Zlobnici se kleli da to radi namjerno. Međutim u pitanju je bila nova moda i oblici frizura koji (tada) još uvijek nisu bili došli (sa Zapada) u naše krajeve. Na taj način Omer bijaše progresivan i pun novih ideja. Osim toga, teško je povjerovati u loše namjere, jer bi to značilo siguran gubitak mušterija, a to niko ne želi. Sakriven iza nesvakidašnjeg humora, Omerica je bio i stručan i pošten. Roditelji bi često dovodili djecu na šišanje, a on ih je znao zabavljati tako vedro da bi zaboravili na strah od mašine i makaza. Djeca su ga voljela i često dolazila u njegovu radnju. Uvijek sa osmijehom.

One koji nisu imali novca šišao bi besplatno, a pružao je frizerske usluge i bolesnicima stolačke Bolnice za koštano-zglobna oboljenja. Jednom riječju, bitna faca u gradu. Mnogi ga se i danas rado sjećaju.

U gradu postoji i frizerski salon "kod Muje". Nalazi se blizu same raskrsnice Podgradom. Okružena sličnim njoj manjim, radnja je izgledala nena-metljivo i otmjeno.

Mujo je bio vrijedan radnik, a njegove mušterije su bili borci iz proteklog rata i ljudi iz Podgradske mahale. Često bi dolazili građani Šetnice, koje bi Mujo šišao besplatno, a atmosfera u maloj radnji je odisala dobrodošnošću i toplineom. Dobrodošlicom.

Zizo bi, također, navraćao i šalio se sa svima uvijek izlazeći kao pobjednik u sitnim zavrzlamama i doskočicama. Ali, iza vedrog humora krila se i dubina i ozbiljnost. Aziz je bio jedan od najmudrijih ljudi u gradu, ali i inače od svih koje sam u životu upoznao. Visokointeligentan i prodoran, predstavljao je veoma osebnju ličnost. Mujina je mala radnja katkad bila puna živopisnih likova i stolačkih legendi.

Tako su naše brijačnice i danas mjesta gdje se ugrabi vremena proćaskati o dogodovštinama u gradu. Ljeti, kada sparina obavije grad, sjedi se vani, na "ćepenicima" do same ulice. Gledamo prolaznike i oni nas, sa prešutnom mišlju da se odavno više nema šta pogledati ni čuti. Sve je rečeno.

Ispred Mujine radnje

Izađoh iz Mićijeve radnje. Munib ponovo zijevnu i raširi ruke kao da nas sve brani od iznenadne opasnosti. Provincijska ukislost.

Zapara.

TAMNO DOBA

Imam Ali a.s. je rekao: "Ljudima će nastupiti vrijeme kada će položaji visoki biti davani kleveticima samo, kada će pokvarenjaci biti smatrani otmjenim, a pravedni slabim. Oni će milostinju smatrati gubitkom, pažnju prema rodbini dobrom neobaveznim, a služenje Bogu uobraženim izdizanjem iznad drugih. Tada će vlast biti vršena putem savjetovanja sa ženama, postavljanjem dječaka na položaje visoke i provođenjem uprave putem uškopljenika".

Imam Ali a.s. na početku govora vidimo kaže kako će ljudima nastupiti (dalje opisano) vrijeme što dakle uključuje ljudski rod kao takav a ne (samo) muslimane, kršćane ili bilo koju skupinu pojedinačno. Riječ je dakle o općoj iskvarenosti ljudi a karakteristike tog doba su naznačene u riječima koje slijede. Ovo vrijeme je odavno počelo a tama će bivati sve veća i veća. Najprije je rečeno kako će "položaju visoki biti davani kleveticima samo". Kleveta je laž a prema predaji " laž je nespojiva sa vjerovanjem"

Poslanik a.s.nije spomenuo nijednu vjeru pojedinačno što znači da se to može odnositi na bilo koje (monoteističko) vjerovanje te tako i položaji visoki obuhvataju ljude različitih vjerovanja i uvjerenja općenito. Iz ovoga slijedi da su pomenuti klevetnici poricatelji Boga.

Njima će se davati položaji visoki. Imam Ali nije precizirao na šta se odnose ti položaji, pa to može podrazumijevati položaj u društvu, znanje, predvodništvo u vjeri i sl.

Politika u današnjem smislu te riječi je isključena, jer islam nije ideologija i u Alijevo vrijeme nije ni postojala nikakva islamska država. Tumačenje islama u svijetlu modernih ideologija je proizvod Tamnog Doba. No, jasno je kako će visoki položaji biti davani poricateljima Boga koji lažu, a to dvojice je spojivo međusobno ali nespojivo s vjerom.

Kleveta će predstavljati vodeći "princip" usmjerenja ka visini.

Jedanput je Imam Ali a.s. rekao "Čuvaj se skupova klevetničkih (i ogovaračkih) i onih od kojih se podozrijeva, jer loš prijatelj vara svog sagovornika". Oni od kojih se podozrijeva jesu zli pojedinci koji kriju svoju unutarnjost te svi kao takvi u kategoriji licemjera.

Vidimo kako prijatelj može biti loš, a loš je jer vara. Kako je laž nespojiva s vjerovanjem, takav prijatelj je poricatelj Boga, a kleveta se nužno vezuje za skupove jer se na skupovima razgovara, a onaj koji šuti ne kleveće. Kleveta postoji jedino ukoliko je izgovorena. Loši prijatelji (kao klevetnici) varaju svog sagovornika, i ovo je vrijeme općeg nepovjerenja među ljudima koje je odavno počelo.

Danas se istinoljubiv i iskren čovjek smatra "budalom", a u najboljem slučaju "naivnim", iako takav jako dobro prepoznaje i ljude i događaje.

U predaji Imam Ali a.s. dalje kaže: "kada će pokvarenjaci biti smatrani otmjenim, a pravedni slabim".

Kako su klevetnici na visokim položajima, odnosno predvodnici u znanju i vjerovanju, slijedi da će pokvarenjaci biti smatrani otmjenim. Pokvarenost je donja granica griješenja, kada grijesi potpuno prekriju srce te primordijalna priroda čovjekova (fitret) nužno biva saobražena tom stanju. U pitanju je dakle iskvarenost fitreta, "kvarenje" centra duhovnog srca.

Iskvarena rutina će se prikrivati ugodnom vanjštinom, pa je to pomenuta "otmjenost". Svako prenaglašavanje govori upravo o nedostatku, inače ne bi niti postojalo. Zbog svega toga, pravednici će se smatrati slabim.

Ovo znači da pravda nije sprovodiva niti u jednom svom aspektu.

Da bi pravda bila sprovedena moraju postojati odgovarajući izvanjski uvjeti. Ukoliko ih nema, čovjek može biti pošten i ispravan, ali ne i do kra-

ja pravedan. Kako mu nepodnošljivi uvjeti onemogućavaju sprovedbu pravednosti, pravednik se smatra slabim upravo zbog potpune osujećenosti koju diktira opća iskvarenost. Njegova nastojanja se žele prikazati u drugom svjetlu, a kako je usamljen, nužno je slab.

Imam Ali u predaji dalje nastavlja: "...Oni će milostinju smatrati gubitkom, pažnju prema rodbini dobrom neobaveznim, a služenje Bogu uobraženim izdizanjem iznad drugih...".

Pošto ljudi obožavaju božanstva, strasti, materijalno posjedovanje te lažno "ja", nema vjere u Onaj svijet, a gdje nema eshatologije nema ni žrtvovanja. U takvom stanju (a ono traje već dugo) milostinja se smatra gubitkom, pošto materijalistička perspektiva odbacuje bilo kakav vid nadoknade za dobročinstvo. Očekivano izravnjanje nužno podrazumijeva vjeru u besmrtnost duše, vjeru u drugi svijet nakon smrti. Jedanput je Imam Ali kazao: "Oni koji su za Ovaj svijet nikada nisu zadovoljni sa onim što dobijaju od njega, budući da ima još onoga što nisu uzeli". Naravno da je za ovakvu svijest davanje milostinje gubitak. Iz ovoga slijedi da će (takvi ljudi) pažnju prema rodbini smatrati dobrom neobaveznim. Poslanik a.s. je jednom prilikom kazao kako je rodbinstvo jedna od grana Opštemilostivog koja se spušta na ovaj svijet.

Shodno ovome, održanje rodbinskih veza je obaveza za svakog ko vjeruje u Boga. Kako je vjera korijen tog stabla onaj ko je izgubio vezu sa korijenom ne može imati doticaj sa granama drveta, ili čak ne zna niti da postoje.

Upravo zbog toga će klevetnici na položajima visokim, te otmjeni pokvarenjaci, smatrati pažnju prema rodbini dobrom neobaveznim, dok je ona, kako smo vidjeli, obavezna.

To je grana od Opštemilostivog a ko se drži za Njegovu granu, u vezi je s Njim dok je onaj ko je ne dohvata, onaj koji je (već) prekinuo vezu sa Stvoriteljem. Gubitak veze sa Stvoriteljem nužno uzrokuje gubitak veze sa rodbinom.

Zbog toga je Imam Sadik a.s. kazao kako je "jedan od grijeha koji ubrzava propast prekidanje rodbinskih veza". Takav prekid je znak nepostojanja veze sa Stvoriteljem, a to je samo po sebi propast. Zato je i rečeno kako je "propao čovjek koji ne poznaje vrijednost svoju", a što je veza sa Bogom. Iz te činjenice slijedi gubitak veze sa rodbinom, što je ubrzana propast.

Poslije toga Imam Ali kaže kako će služenje Bogu smatrati uobraženim izdizanjem iznad drugih. Ovo uključuje kako oholost prema Allahu tako i oholost prema ljudima, a oholost prema Allahu je teža i gora.

Muhammed a.s. je kazao kako su "ljudi Allahova porodica i Njemu je najdraži onaj ko je najkorisniji Njegovoj porodici".

Ovo znači da je (na jednom nivou) služenje ljudima služenje Bogu jer On nema nikakvu potrebitost niti manjkavost u odnosu na stvorenja.

"Sve što činite činite sebi" - ukazuje Kur'an, potcrtavajući Božansku samodostatnost.

Kako je, dakle, služenje Bogu i služenje ljudima (u smislu korisnosti njima) na jedan način objedinjeno, oholost spram stvorenja (zbog visokih položaja klevetnika i otmjenih pokvarenjaka) biva i ohološću naspram Boga dž.š. Izdizanje iznad drugih je u nekim aspektima neizbježno, ali nema izdizanja na osnovu vjere.

Zbog toga je Imam Ali kazao kako je uobraženost nesreća za vjeru, jer takav svoju nebesku prirodu (koja je kod svakog kao mogućnost ista) uzdiže ponad ostalih. To biva nesrećom vjere pošto samo Bog donijeti konačni sud o svakom. Stvorenje takvo nešto nije u mogućnosti, čak ni u približnom smislu, jer srce za drugog ostaje tajna.

Uobražen vjernik pripisuje isključivo sebi stanje koje svi ljudi imaju kao mogućnost, te je samo po sebi, ova nesreća vjere veća od bilo koje druge. Sve duše su pred Bogom jednake. To je osnovni postulat monoteizma.

Zato je Imam Ali kazao kako "umišljenost razdire razum". Razdire ga po tome što umišljenost jača ego a njegova snaga je jača od snage razuma. Zapravo, posvuda vidimo nerazumne ljude koji umišljaju.

Na kraju razmatrane predaje Imam Ali kaže: "Tad će vlast biti izvršavana putem savjetovanja sa ženama, postavljanjem dječaka na položaje visoke i provođenjem uprave putem uškopljenika".

Ovdje se ne misli na političku vlast. Politički islam je konstrukcija novijeg vremena i predstavlja opasnu zabludu. Ne postoji islamska država, niti će ikad postojati, a neki zalutali vjernici svakako promatraju Kur'an u ideološkom svjetlu, što je pogrešno i nema nikakvog osnova. Pod "ženama" se, također, ne podrazumijeva pokudenost savjetovanja sa osobama ženskog spola, već se prije smjera na pasivni ženski princip, ono primateljsko u univerzumu koje slijedi nakon aktivnog muškog principa. Zapravo je riječ o poremećenom sustavu vrijednosti, gdje ono što treba biti "gore" biva "dole" i obrnuto.

Slično je i sa dječacima na visokim položajima. Ukazuje se na jednu potpunu nezrelost, kako duhovnu tako i spiritualnu, jer ne postoji nikakav oblik inicijacije u zrelo doba, a ljudi zapravo čitav život ostaju "velika djeca". Inicijacijski procesi uvođenja u zrelo doba u ovom vremenu postaje samo u ezoterijskim skupinama te nekim "primitivnim" plemenima koja još uvijek njeguju tu vrijednu tradiciju. Na kraju Alijeve predaje se kaže kako će se uprava provoditi putem uškopljenika. Ovo predstavlja krajnji i potpuni gubitak muškog afirmativnog principa, a kastraciju treba motriti prije svega kao sakaćenje u duhu. Poznato je kako su u starom Rimu obožavatelji božice Izis vršili djela samokastracije te tako kastrirani obilazili trčeci cijele gradove. Izgleda da nešto slično prati svaki sumrak neke od civilizacija, pa i razvratnost biva zamijenjena drugom krajnošću, odnosno samosakaćenjem. Kako je spolnost identična požudnoj duši (nefs), ovdje je riječ o samonasilnom (ili nasilnom) pokušaju poništenja "duše sklone zlu". To je u principu nemoguće, jer se ona pobjeđuje polako i u tačno određenim etapama pod vođstvom duhovnog autoriteta. I kao što se haremska uprava

(u haremima žena a što je predstavljalo parodiju islama) provodila putem uškopljenika koji su kastrirani kako ne bi mogli prići tim ženama, tako se sada ta uprava javlja vezano za klevetnike na visokim položajima i otmene pokvarenjake. Po logici stvari Mračnog Doba oni zabranjuju pristup sebi, štiteći grčevito svoj način života. Zbog toga upravu sprovede oni koji su u odnosu na njih potpuno nemoćni.

Njihovi upravitelji su duhovno "kastirani" kako ne bi mogli ući u njihov svijet "samooplodnje", gdje je sve izvan tog svijeta kako strano (tom svijetu) tako i opasno. Riječ je, dakle, o zabrani pristupa, a to je pristupanje (u Tamnom Dobu) po svemu izuzeto od duhovnosti te spiritualne virilnosti. To je stanje klevetničkog likovanja i "otmjene" pokvarenosti. Jednom riječju, puna afirmacija animalnog čovjeka unutar ljudskog bića, čovjeka koji je dosegao samo dno, kako to i Kur'an kaže: "Čovjeka smo u najljepšem obliku stvorili a vratit ćemo ga u najniže nizine". Najniže nizine jesu unutar čovjeka, i to onda kada animalno biće prevlada ljudskost i potisne je. To je zaborav vlastite nebeske prirode, istinskog fitreta, odnosno bogolikosti po kojoj je čovjek i stvoren.

Poslanik a.s. je, također, kazao: "Nastupiće vam vrijeme u kojem će troje biti najrjeđe: novac stečen na dopušten način, prijatelj koji će biti vrijedan bliskosti i pravac Vjerovjesnika a.s. po kojem će se postupati".

Novac stečen na dopušten način je danas rijetkost, usljed čitavog sistema odnosa. U samom čovjeku prevladava opskurni sakupljački duh, odnosno logika "majmunskog uma". Jedan hadis priopćava kako je zarada halal imetka teža od udarca sablje. Ovo naročito važi za vrijeme u kojemu je prevara drugog osnovna preokupacija.

Prijatelj vrijedan bliskosti je također rijedak jer se danas bliskost ostvaruje na osnovu interesa, a pravo prijateljstvo podrazumijeva nesebičnost odnosno žrtvovanje.

Pravac Vjerovjesnika jeste Pravi put, spomenut u prvoj Kur'anskoj suri, a

što su Sveti Imami navlastito. Takav put je općenito bio i rijedak i težak, a posebno danas kada je od religije preostala jedino forma, odnosno obred. Sada ćemo razmotriti jednu podužu predaju u kojoj Poslanik Muhammed a.s. Selmanu Perzijancu pojašnjava znakove Tamnog Doba, odnosno Posljednjeg vremena.

Abdullah Ibn Abas prenosi da je Allahov Poslanik s.a.v.s., kada su otišli s njim na Oprosnu hadž, uzeo rukom halku vrata Kabe i rekao: "Da li želite da vas obavijestim o predznacima Časa Sudnjeg?" Do njega je bio najbliži Selman Farsi i on reče: "Da, želimo, Allahov Poslaniče". Allahov Poslanik reče: "Neki od znakova Sudnjeg dana su zanemarivanje namaza, slijeđenje strasti, sklonost ka željama duše, smatranje imetka značajnim, prodavanje vjere za Ovaj svijet. Tada će se srce vjernika i unutrašnjost njegova istopiti kao što se topi so u vodi. Kada se suoči sa lošim dijelom, bit će nemoćan da ga promijeni". Selman upita: "Zaista će tako biti, Allahov Poslaniče?" Allahov Poslanik a.s. reče: "Da, tako mi Onoga u čijoj je ruci moja duša! O Selmane! Tada će vladari biti ljudima tlačitelji, veziri grijешnici pokvarenjaci, upravitelji nepravedni, a ljudi od povjerenja nevjerni i nepouzđani". Selman reče: "Zaista će to tako biti, Allahov Poslaniče?!" Allahov Poslanik reče: "O, Selmane! Tada će se izopačeno smatrati dobrim, a dobro lošim. Ljudi će imati povjerenja u prevarante, a ljudima od povjerenja i pouzdanja pripisivat će se prevara i vjerolomstvo. Potvrđivat će se lažljivac i njegova laž držati istinitom, a istinoljubiv će se utjerivati u laž". Selman reče: "Zaista će to tako biti, Allahov Poslaniče?!" Allahov Poslanik a.s. reče: "Da, tako mi Onoga u čijoj ruci je moja duša! O Selmane! Tada će žene vladati muškarcima, a savjetovat će se s robinjama. Djeca će se uspinjati na minbere. Laž će se smatrati nečim zanimljivim, zekat gubitkom i globom, a svaki oblik korištenja zajedničkog dobra lakom zaradom i dobiti. Ljudi će se grubo odnositi prema svojim roditeljima i izbjegavat će ih, a biće dobrotivci prema svojim prijateljima. Tada će se na nebu pojaviti zvijezda repatica". Selman reče: "Zaista će to tako biti, Allahov Poslaniče?!" Allahov Poslanik a.s. reče: "Da, tako mi Onoga u čijoj ruci je moja duša! O Selmane! Tada će žene da učestvuju sa muževima u poslovima izvan kuće kao što je trgovina. Kiša će padati za vrijeme ljetnih žega. Plemeniti ljudi će stalno

biti izloženi srdžbi, a siromašan čovjek će biti ponižavan i ismijavan. Bazari će se približiti jedan drugome. I pored toga što će trgovine biti mnogo, ljudi će se žaliti na posao. Jedan će govoriti: "Nisam ništa prodao", a drugi: "Nisam ostvario dobit". Tad ćeš vidjeti da svi ljudi hule na Boga". Salman reče: "Zaista će to tako biti, Allahov Poslaniče?!" Allahov Poslanik a.s. reče: "Da, tako mi Onoga u čijoj je ruci moja duša! O Selmane! Tada će ljudima vladati takvi vlastodršci, da će ljude ubijati kad od njih budu tražili svoja osnovna prava, ako u njima bude i najmanje primjese slobodarske misli. Ako budu šutjeli, oni će njihove živote i imetke smatrati sebi dopuštenim i neće se ustezati da zaplijene sav njihov trud. Prolijevat će se krv nemoćnih ljudi bez ikakvog obzira. Srca ljudi će se ispuniti tolikim strahom da će se plašiti disati. O Selmane! Tada ćeš ljude vidjeti prestrašene, preplašene, prestravljene, užasnite". Selman reče: "Zaista će to tako biti, Allahov Poslaniče?!" Allahov Poslanik a.s. reče: "Da, tako mi Onoga u čijoj ruci je moja duša. O Selmane. Tada će donijeti ljudima jednu stvar sa Istoka, a drugu sa Zapada, čime će obojiti moj ummet. Teško nemoćnim iz mog ummeta od svih tirana. Teško njima od Allaha! Oni neće biti samilosni prema djeci i potčinjenima, a starije neće poštovati i uvažavati. Preko grešaka neće prelaziti niti će ih opraštati. Tijela su im ljudska, ali srca šejtanska". Selman reče: "Zaista će to tako biti, Allahov Poslaniče?!" Allahov Poslanik a.s. reče: "Da, tako mi Onoga u čijoj ruci je moja duša! O Selmane. Tada će se muškarci zadovoljavati muškarcima a žene ženama. U kućama će se ljubomoro čuvati mladići tek pristigli u punoljetstvo, kao što se mlade nevjeste čuvaju. Muškarci će oponašati žene, a žene muškarce. Žene koje su stvorene sa matericom da bi rađale, sjedat će u sedla. Neka je Allahovo prokletstvo na takve iz mog ummeta!". Selman reče: "Zaista će to tako biti, Allahov Poslaniče?!" Allahov Poslanik a.s. reče: "Da, tako mi Onoga u čijoj ruci je moja duša! O Selmane! Tada će se džamije ukrašavati kao što se ukrašavaju sinagoge i crkve. Ukrašavat će se Kur'an. Munare će se graditi tako visoko da će nadvisivati okolne kuće. Broj safova u džemat - namazu će biti velik. Ljudi će biti mnogo, ali srca će im biti ispunjena međusobnom zavišću i mržnjom, a jezici lažnim i pokvarenim namjerama". Selman reče: "Zaista će to tako biti, Allahov Poslaniče?!" Allahov Poslanik a.s. reče: "Da, tako mi Onoga u čijoj ruci je moja duša! O Selmane! Tada će se muškarci

mog ummeta ukrašavati zlatom, oblačiti svilu, brokat i tigrovu kožu". Selman reče: "Zaista će to tako biti, Allahov Poslaniče?!" Allahov Poslanik a.s. reče: "Da, tako mi Onoga u čijoj ruci je moja duša! Tada će kamata biti javna i ljudi će trgovati sa prevarama i mitom. Položaj vjere će se umanjiti, a položaj Ovog svijeta uvećati". Selman reče: "Zaista će to tako biti, Allahov Poslaniče?!" Allahov Poslanik reče: "Da, tako mi Onoga u čijoj ruci je moja duša! O Selmane! Tada će biti mnogo razvoda. Allahovi propisi i kazna neće se provoditi. A ti nikako neće nanijeti štetu Allahu". Selman reče: "Zaista će to tako biti, Allahov Poslaniče?!" Allahov Poslanik reče: "Da, tako mi Onoga u čijoj ruci je moja duša! O Selmane! Tada će se među ljudima pojaviti žene pjevačice i muzički instrumenti. Ljudima će vladati najgori iz mog ummeta". Selman reče: "Zaista će to tako biti, Allahov Poslaniče?!" Allahov Poslanik reče: "Da, tako mi Onoga u čijoj ruci je moja duša! O Selmane! Tada će bogataši iz mog ummeta odlaziti na hadždž radi razonode, srednji sloj radi trgovine, a siromasi radi samopokazivanja i čuvenja. Tada će se mnogi ljudi poučavati Kur'anu, ali ne radi Allaha već iz drugih razloga. Kur'an će se izvoditi (učiti) poput muzike praćene muzičkim instrumentima. Jedna skupina ljudi će izučavati Allahovu vjeru ali ne radi Allaha. Uvećat će se broj vanbračne djece. Učit će Kur'an nedopuštenom melodikom. Ljudi će se obrušiti na Ovaj svijet i međusobno će se utrkivati u sticanju njegovih dobara". Selman reče: "Zaista će to tako biti, Allahov Poslaniče?!" Allahov Poslanik reče: "Da, tako mi Onoga u čijoj ruci je moja duša! O Selmane! Tada će se sknaviti svetost i čednost čovjeka. Činit će se djela koja je Allah zabranio. Zli će ovladati dobrim ljudima. Laž se se otvoreno raširiti među ljudima. Pojavit će se tvrdoglavost. Neimaština će se raširiti među ljudima. Ljudi će se zbog odjeće međusobno hvalisati i uzdizati. Obilne kiše će padati izvan kišnih razdoblja. Bujanj i muzički instrumenti će se smatrati lijepim i pohvalnim. Odbacit će se naređivanje dobra i odvrćanje od zla, sve dok vjernik u tom vremenu ne bude najponiženiji i najodbačeniji u ummetu. Među isposnicima, pobožnima, ulemom i učačima Kur'ana će se pojaviti zloslutnost, prekoravanje, traženje mahana i ogovaranje. Ljude takvih osobina će stanovnici nebesa zvati: "Najnečistiji među nečistima". Selman reče: "Zaista će to tako biti, Allahov Poslaniče?!" Allahov Poslanik reče: "Da, tako mi Onoga u čijoj ruci je moja duša! O

Selmane! Bogataši će se tada jedino siromaštva plašiti. Siromah će prositi od petka do petka, a niko se neće naći da mu išta udijeli". Selman reče: "Zaista će to tako biti, Allahov Poslanice?!" Allahov Poslanik reče: "Da, tako mi Onoga u čijoj ruci je moja duša! O Selmane! Tada će govore držati ruvejbide!" Selman reče: "O Allahov Poslanice, i majku i oca bi žrtvovao za tebe! Ko su ruvejbide?" Allahov Poslanik reče: "Govorit će o općim pitanjima i prihvaćat će se odgovornosti vođenja ljudi, a nije u njihovom položaju da govore o tome i bave se time. Nakon toga neće proći mnogo, a Zemlja će iznenada pustiti strašan krik. Taj krik će obuhvatiti cijelu Zemlju, tako da će svaki narod pomisliti da dolazi iz njegove domovine. Potom će ljudi biti zadržani na Zemlji, onoliko koliko to Allah bude htio. U tom razdoblju ljudi će biti izloženi jako velikim nedaćama. Zemlja će izbaciti blaga u njoj skrivena - Allahov Poslanik reče: "Zlato i srebro". Potom pokaza rukom na stubove i reče: Poput ovih stubova. Toga dana neće biti od koristi ni zlato ni srebro. I to je značenje riječi Uzvišenog Allaha: "...a predznaci njegovi stigli su već..."

Vidjeli smo kako je ovaj opširni hadis izrečen na Poslanikovom a.s. Oprosnom hadždžu, što potcrtava značaj onoga što je izrečeno pošto je Muhammed a.s. uskoro nakon tog događaja otišao sa Ovoga svijeta. Ovim govorom se najavljuje Tamno Doba u kojemu danas živimo, s tim što valja naglasiti kako će tama bivati sve veća te da samo dno duhovnog beznađa još nije dosegnuto. Kako je prilikom ovog govora Poslanik rukom uzeo halku Ka'be, to je simbolična naznaka zatvaranja kruga života, kako Muhammedovog a.s. tako i života uopšte. Jedna polovina kruga predstavlja silazni luk, odnosno spuštanje duše na ovu Zemlju, dok druga polovina kruga ima značenje uzlaska duše nakon smrti te time krug biva zatvoren. Uhvativši se za halku, Poslanik je, dakle, ukazao kako na cjelinu postojanja tako i na cjelinu duhovnog puta.

Derviški zikr, ukoliko su derviši poredani u krug, također se zove halka, što simbolizira etape sufijskog puta, odnosno podjednaku (fitretsku) udaljenost od centra. Prvo što je Poslanik naveo vezano za Posljednje v rijeme (Ahiri-Zeman) jeste zanemarivanje namaza. On nije kazao kako

će namaz prestati postojati ili biti eventualno zabranjen ili onemogućen već je upotrijebio upravo riječ "zanemaren", a korijen te riječi je "nemar". Kur'an u negativnom kontekstu spominje one nemarne (gaflet) koji lutaju besciljno u svijetu opijenosti bojama i mirisima.

Sveta Knjiga kaže kako će onaj ko nije mario za Kur'an na Sudnjem Danu težak teret ponijeti. Vezano za teret, Imam Sadik a.s. je kazao: "Naša stvar je teška i otežana. Mogu je nositi jedino Poslani Vjerovjesnik, melek višeg reda ili vjernik čije će srce Bog iskušati". Pošto je shodno hadisu namaz duhovno uspenje vjernika, zanemarivanje namaza u Tamnom Dobu jes-te zanemarivanje Prava Ehli-Bejta, a poštovanje tog Prava je preduvjet duhovnog Puta koji predstavlja vertikalno uspenje vjernikovo. Po nekoliko Imama je u svim lancima duhovnog rodoslova, svih tarikatskih redova.

Namaz ostaje (u svojoj fizičkoj formi) donekle prisutan i u Tamnom Dobu ali su zanemareni njegovi ezoterijski aspekti. Štaviše, fizički način klanjanja će ostati kao takav sve do pred Sudnji Dan.

Iza toga se navode četiri stanja koja su posljedica zanemarivanja Prava Ehli-Bejta a.s. To su: slijeđenje strasti, sklonost ka željama duše, smatranje imetka značajnim te prodavanje vjere za Ovaj svijet.

Slijeđenje strasti je neizbježna posljedica zanemarivanja namaza odnosno Prava Poslanikove a.s. porodice. Jer, Kur'an kaže kako namaz odvraća od razvrata i svega što je ružno. Riječ "slijeđenje" (strasti) podrazumijeva da je strast vrsta božanstva, jer slijediti se može samo ono što je ispred nas, dakle dominantno u odnosu na naše biće. Kur'an kaže: "Reci ti meni; hoćeš li ti uputiti onoga koji je strast svoju za božanstvo uzeo?" Uputiti nekoga podrazumijeva put kojim se ta osoba upućuje, a Pravi Put biva nemoguć upravo s toga jer je taj i takav već svoju strast za božanstvo uzeo. Dakle, ona ga usmjerava i on je slijedi. Sve ono čemu se čovjek pokorava i što je predmet njegove najveće žudnje jeste njegov "bog".

Iza toga se navodi sklonost ka željama duše. Ukoliko se slijede strasti

(kao oblik božanstva), sklonost ka željama duše biva neizbježna. Jer, um ne može mirovati. Da bi se željama stalo u kraj, mora postojati disciplina duha, odnosno visokorazvijena etika. Imetak se, zbog toga, smatra značajnim, jer je, po riječima Imama Alija a.s., "imetak gradivo strasti", sredstvo ostvarenja bezbrojnih želja koje se u umu javljaju kao posljedica zanemarivanja namaza. Ukazujući na ovo, Ali a.s. je jednom prilikom kazao kako je "namaz čistač zagađenosti umova vaših". Bog kaže kako opskrbljujući ljude jednima daje više nego drugima, ali oni koji imaju više ne udjeljuju onima koji imaju manje, a potrebe su im jednake. Neudjeljivanje je upravo posljedica činjenice da se imetak smatra značajnim, a ukoliko ga se smatra važnim, to udaljava od izvorne ljudske prirode. Zato je rečeno da pohlepa ponižava.

Bog je na zemlji dao dovoljno hrane i druge opskrbe za sve ljude, te je upravo ljudski faktor uzrok još uvijek rasprostranjene gladi na našoj planeti. Vjera se prodaje za Ovaj svijet. Ovaj iskaz govori u prilog odsustva ravnoteže materijalnog i duhovnog a da bi se nešto prodalo zauzvrat se mora nešto drugo dobiti. Kupuje se, dakle, Ovaj svijet, a prodaje se vjera koja ustvari u konačnici predstavlja Onaj svijet. Eshatologija je osnov monoteizma.

U daljem tekstu se govori kako će se tada srce vjernika i unutrašnjost njegova istopiti kao što se topi so u vodi. Vezano za događaj na Gadir Humu kada je Muhammed a.s. proglasio Imama Alija a.s. za svog nasljednika i vođu muslimana nakon njega, potrebno je spomenuti inicijacijski karakter te zgode. Tom je prilikom Poslanik stavio tri prstohvata soli u kalež i dao Imamu Aliju da to popije. Prvi prstohvat je bio za šerijat, drugi za tarikat, a treći za hakkikat. Dakle obuhvaćena je cjelina vjere - zakon za fizičko, mistički put te zbilje duhovnih istina. Sve objedinjeno u Aliju kao Savršenom Imamu i Vodiču.

Kao što se so istopila u vodi prilikom proglašenja Alija za Poslanikovog nasljednika, a on popio tu vodu bivajući tako neraskidivo vezan za trostruki obzir vjere kao (Bezgriješni) vođa, tako isto se u Tamnom Dobu (usljed odsustva Imama) srce vjernikovo i njegova unutarnjost tope kao so u vodi.

Usporedba je arhetipske prirode, a so i voda imaju mističnu, inicijacijsku ulogu. Topljenje soli se odigrava u oba slučaja, samo što prvi slučaj sugerira Alijevo sveto probraženje, dok drugi slučaj ukazuje na topljenje srca (poput soli) kao primordijalnog čovjekovog centra i njegove unutarnjosti (batin) što podsjeća na događaj Alijevog uvođenja u tajanstvo objave. Ali, ovaj put bez potrebne čvrstine srca, jer u vodi može biti istopljeno samo ono što (po prirodi) ne pripada čvrstim tjelima.

I kao što u prvom slučaju voda i so ukazuju na snagu iznutarnjeg zrenja u drugom slučaju oni smijeraju ukazati na slabost i nedostatak znanja, jer se topi ono što prije svega ima primateljsku i preobražavajuću moć.

Upotrebljena je jednina (vjernik), što samo po sebi ukazuje na malobrojnost istinskih sljedbenika Imama u dobu Velike Skrivenosti te na malobrojnost vjernika uopće upravo onako kako je rastopljena so u vodi nevidljiva.

Kada se suoči sa lošim djelom, vjernik će biti nemoćan da ga promijeni. Ovo svakako zbog opće atmosfere koja je stvorena nadvladavanjem zla nad dobrom. Vezano uz to, naređivanje dobra a odvrćanje od zla su uvijek vezani za okolnosti, jer se stvari duhovne pedagogije odvijaju kako postupno tako i blagotvorno usmjeravajuće.

Drugačije je nemoguće te u tom smislu sve današnje "ortodoksne" muslimanske grupe koje nastoje sprovesti islamske propise u praksu pošto-pošto pri tom zaboravljaju da islam ne podrazumijeva nikakvu državu ili ekskluzivni prostor za svoje ostvarenje, te da na ovom svijetu ne postoji ništa što bi se sprovodilo po svaku cijenu. Znatno broj muslimana danas svojim uvjerenjima i ponašanjem odvrća ljude od islama, a sami Imam Ali a.s. ih je u jednoj predaji nazvao najgorim stvorenjima na svijetu.

U predaji se dalje kaže da će vladari biti tlačitelji, veziri će biti grijешnici i pokvarenjaci, a upravitelji će biti nepravedni. Upravo su danas u islamskom svijetu na vlasti tlačitelji, i to u smislu gaženja osnovnih ljudskih prava. Jer, tlačiti znači gaziti nekog, a u prenesenom smislu se to odnosi na prava.

Islamski svijet duboko zaostaje u svom razvoju i muslimani su zastali otprilike u sedmom vijeku.

Veziri će biti griješnici - pokvarenjaci. Ako je vladar tlačitelj, vezir je nužno griješnik. Jer, da nije ne bi ni bio na tom mjestu. Vezano za pomenute odnose, u tim okolnostima pošten čovjek ne želi nikakvu vlast, a ako bi i došao na položaj, bilo bi mu nemoguće održati ga. Pokvarenost je krajnji stepen griješenja. Upravitelji će biti nepravedni, što je neizbježno, jer takvu logiku diktiraju oni iznad njih, a to su vladari tlačitelji i veziri griješnici na stupnju pokvarenosti. Upravitelji se ugledaju na one iznad sebe i slijede njihove naredbe, a to se uvijek odnosi na aktualno stanje svijesti, bez obzira na to što riječi i djela mogu biti u raskoraku. Jer, unutarnjost srca odaje svakog čovjeka. Prema riječima Imama Alija a.s., predvodnik mora zadržati sebe na razini najnemoćnijeg, kako siromašno ne bi svladalo siromaštvo njegovo. U suprotnom, siromasi ne mogu da se izbore sa svojim stanjem. Ljudi od povjerenja će biti nevjerni i nepouzdanji. Dakle, neće se poštovati data riječ a nekada je (ne tako davno) vjera u datu riječ bila osnov međuljudskih odnosa. Nepouzdanost slijedi iz nevjernosti, jer onaj ko ne drži do date riječi ne može biti pouzdan.

Izopačeno će se smatrati dobrim, a dobro lošim. Izopačenje je suprotno ispravnom, a smatra se dobrim pošto je prevagnulo u ukupnosti međuljudskih odnosa. Dobro se smatra lošim jer egocentrične težnje ne dopuštaju omekšanje srca, što je preduvjet svakog dobra.

Štaviše, egoistični porivi su danas tako duboko utkani u duše da onaj ko istrajava na dobru izgleda poput ludaka. Jer, moderni čovjek uvažava jedino ono što donosi korist a od moralnog ponašanja nema materijalne koristi. Lažljivac se zbog toga potvrđuje i njegova laž se drži istinitom, jer je to najbrži put ostvarivanja ovosvjetskih ciljeva. Istinoljublivi će se utjerivati u laži, a kako je laž nespojiva s vjerovanjem, istinoljubljivost ukazuje na vjeru u Boga. Pošto takvi ljudi ne prihvataju laž, oni se u nju (silom) utjeruju. Dakle, moraju je u konačnici prihvatiti, htjeli to ili ne. Tada će (kaže dalje Poslanik a.s.) žene vladati muškarcima, a savjetovat će se s robinjama.

Kur'an kaže kako je Allah dao stepen prednosti muškarcima te da oni vode brigu o ženama. Ovaj stepen prednosti je dat "preko prirode", odnosno zakona koji djelatni afirmativni princip života stavljaju stepen ispred pasivnog i trpnog karaktera "ženske" utjelovljenosti u materiju.

Riječ je o suodnosu aktivnog i pasivnog kosmičkog principa, odnosno davalju i primatelju u vječnoj razdiobi koja na jednak način prima u sebe beskrajno očitovanje Božijih Imena.

Zbog toga su muškarac i žena u islamu potpuno ravnopravni na način komplementarnosti odnosno nadopunjavanja. Nema ni govora o ikakvoj poniženosti žene. Upravo se radi o suprotnom.

Muškarci Tamnog Doba će se savjetovati sa robinjama. Iako je ropstvo zvanično ukinuto, ono optrajava u čovjekovom srcu. Jer ono što s obožava je u dominantnom a onaj ko obožava u položaju ropstva (u odnosu na obožavano). Obožavanje je u korjenu svakog bića te su na taj način (u batinu) svi ljudi vjernici. Poricateljstvo je jedino na Ovom svijetu.

Seksualno ropstvo postoji i u doslovnom smislu te riječi. Nerijetko su takve robinje i najbolji savjetnici današnjeg čovjeka, jer se upravo njima najbolje "ispovjeda". Poznato je da su ljubavnice bile savjetnice poznatih ljudi.

Djeca će se uspinjati na minbere. Minber je mjesto u džamiji sa kojeg se drži govor (hutba), i to obično tokom zajedničke molitve petkom. Logično, takav mora imati znanje, a danas su ljudi spoznajno "djeca". Ovo je aluzija na duhovnu nezrelost, a ne fizičku, jer (fizički) mlad čovjek može biti učenjak, dok starac može biti neznalica. Postoje, dakle, dvije vrste mladosti i starosti; po znanju i godinama, a starost po znanju je važnija od prirodne starosti. Dalje se kaže kako će se "laž smatrati nečim zanimljivim". Moderna kultura u cijelosti počiva na zanimljivim lažima, izmišljanju i fantazmagorijama koje i jesu zanimljive upravo po tome što je njihov osnovni cilj da čovjek zaboravi sebe. Zbog toga je otuđenost danas tako masovna pojava. Jer, zaborav vlastitog primordijalnog bića doprinosi i zaboravu drugih, koji se

doživljavaju tek kao sredstvo dosezanja vlastitih želja. Naravno, na sebe je nemoguće zaboraviti, a emotivna tupost i hladnoća samo su neki oblici osvete vlastitog bića.

Dalje se u predaji kaže kako će se svaki oblik korištenja zajedničkog dobra smatrati lakom zaradom. Bez duhovnosti svaka "društvenost" je iznutra prazna i nezaštićena od egocentričnih poriva i nastojanja, pa se opće dobro shvata kao "ničije" i stoga ga treba maksimalno iskoristiti bez ikakvih posljedica. I to je laka zarada. Sve što je izvan orbite zadovoljenja želja jeste nezanimljivo i izaziva odnos averzije i nepoštovanja.

Ljudi će se grubo odnositi prema svojim roditeljima budući da je porodica kao nukleus društva odavno razorena, te se članovi obitelji međusobno odnose kao stranci. Emocionalni odnosi su površni, plitki i nedorečeni, a dobostivost prema prijateljima postaje osnovna preokupacija, ne bi li se socijalizacijom kompenzirala emotivna hladnoća unutar srodstva. Bez sumnje, ovo stanje (hal) je teško, što pojašnjavaju i sljedeće Muhammedove a.s. riječi: "Tada će se na nebu pojaviti zvijezda repatica".

U pitanju je Halejev komet koji je dobio ime po naučniku koji ga je otkrio (Halej) a gledano iz ugla arapskog jezika korijen te riječi je hal, što znači stanje. Time je Poslanik a.s. mnogo prije Haleja najavio teško stanje (hal) na zemlji u dobu prolaska zvijezde repatice. Naravno, ona se odavno periodično pojavljuje, ali je njena vidljivost najbolja upravo u Tamnom Dobu.

Halejev komet se zadnji put pojavio 1986. godine. Dakle, relativno nedavno, a Mračno Doba traje već stoljećima. Te godine se prilikom prolaska pored zemlje dio repa odlomio i raspao. Kako je "rep" (komete) svjetlosni trag, to simbolički ukazuje na povećanje tame te povećanje raspada moralnih vrijednosti, odnosno cijepanje svjetlosnog čovjeka. Poslanik Muhammed a.s. je dakle prije 1400 godina naznačio dolazak Halejevog kometa te stanja koja prate nebesku pojavu zvijezde repatice. Godine 1991. astronomi su otkrili da se Halej (između dvije putanje - Saturna i Urana) naglo i neobjašnjivo posvijetlio. Ezoterijski, to ukazuje na skori kraj Kali-Yuge i dolazak Zlatnog

Razdoblja, nakon što bude dosegnuta potpuna tama.

Kazali smo kako se Halejev komet posljednji put pojavio 1986. godine a po (islamskom) hidžretskom kalendaru to je bila 1408. godina. Zbir ta dva broja je broj 3394 ($1986+1408=3394$). Ovako je gledano iz ugla objedinjenosti Dva Kalendara, a u Zlatnom dobu će sve vjere biti jedna religija, što se opet da iščitati iz broja 3394.

Prve dvije cifre (33) ukazuju na Isusa koji je u trideset - trećoj godini podignut sa Zemlje te će toliko imati (i) kada se ponovo pojavi sa Imamom Mehdiem a.s. To je prva naznaka Zlatnog Doba. Druga se krije u broju 94 koji u zbiru cifara daje broj 13 ($9+4=13$) baš kao što ga daje i broj hidžretske godine kada je Halejev komet prošao pored Zemlje; to je znamo 1408 a $1+4+0+8=13$, što je išaret na Muhammeda i 12 Imama ($1+12=13$).

Sura 94 u Kur'anu je sura "Širokogrudnost" i ima osam ajeta.

- 1: "Zar grudi tvoje nismo prostranim učinili"
- 2: "i breme tvoje s tebe skinuli"
- 3: "koje je pleća tvoja tištalo"
- 4: "i spomen na tebe visoko uzdigli"
- 5: "Ta, zaista, s mukom je i last"
- 6: "zaista, s mukom je i last!"
- 7: "A kad završiš, molitvi se predaj"
- 8: "i samo se Gospodaru svome obraćaj!"

U ovom kontekstu broj 33 sukladira Isusu (odnosno julijanskom kalendaru) a broj 94 hidžretskom (muslimanskom) kalendaru. Kako se Isus obznani pred sam kraj svijeta (zajedno sa Imamom Mehdiem) sura "Širokogrudnost" govori o tome.

Vezano za ajet 1, vidimo da on počinje upitno govoreći u prošlom vremenu po pitanju prostranosti grudi. Ali a.s. je rekao kako su grudi mudrog riznica tajne njegove. Prostranstvo u grudima Muhammedovim a.s. vezuje se za

ono Prvostvoreno, tj. Muhammedansku svjetlost (koja se u stvoreni svijet spušta preko 12 svjetlosnih zastora, tj. 12 Svetih Imama). Oni su Božiji dokazi ljudima. Kur'an kaže: "Mi ćemo im pružati dokaze u prostranstvima svemirskim, a i u njima samima..."

Svemirska prostranstva predstavljaju prostranstva grudi Muhammedovih odnosno svijet Nebeskog Ahmeda, a dokazi unutar tih prostranstava jesu baštinici i nasljednici Muhammedovog a.s. znanja odnosno Sveti Imami, njih 12. Kako je čovjek mali svemir, jasno je da se u ezoterijskom smislu nebeska prostranstva odnose na prostrane grudi Muhammedove a.s., koje su riznica tajni o 12 Svetih Imama a.s.

Na ovaj način Poslanikove grudi, odnosno njegovo srce jeste mjesto ezoterijske tajne Dvanaestorice Imma. "Širenje" grudi ima značenje 12 Svjetlosnih Zastora spuštanja Muhammedanske svjetlosti.

Ajet 2, zatim, kaže: "i breme tvoje s tebe skinuli".

Breme ukazuje na težinu a težina jeste teška i otežana stvar, odnosno Vilajet Dvanaestorice Imama a.s.

"Skidanje" bremena jeste predaja te stvari Imamu Aliju a.s. kao Muhammedovom nasljedniku i vođi muslimana nakon njega. Vilajet je breme Muhammedovo, odnosno teška i otežana stvar koju mogu nositi jedino oni koga Imami odaberu.

Ajet 3: "koje je pleća tvoja tištilo".

Kada su se rušili idoli unutar i oko Ka'be prilikom oslobađanja Mekke, Ali a.s. je srušio bakrenog idola Hubela koji se nalazio na krovu Ka'be. Poznato je da je tom prilikom (uz Poslanikovu dozvolu) stao na njegova ramena (a što ezoterijski označava "pleća") te srušio taj idol. "Tištanje" vezano za Muhammedova pleća jeste upravo pitanje nasljedstva, jer je Poslanik bio cijelo vrijeme svjestan da je opozicija prema Imamu Aliju a.s. znatna i

vrlo snažna. Breme Vilajeta je skinuto te predato Aliju a čin uspinjanja na Poslanikova ramena simbolički ukazuje na Alijev stepen, bio on priznat kao vođa muslimana ili ne. Jer, Imam ostaje biti Imam u svim okolnostima. Riječ Hubal se može razdvojiti na dvije sastavnice; HU i BAL (HUBAL). HU je stoto ("nepoznato") Božije Ime i znači On, dok je BAL idol iz vremena Ilijasa a.s. Prekoravajući svoj narod što obožava Bala, Ilijas im (na jednom mjestu u Kur'anu) postavlja pitanje zašto najljepšeg Stvoritelja ostavljaju, a Bog je lijep i voli ljepotu. Ovo se vezuje za Alijev stepen savršenog Imama i Vodiča muslimana nakon Muhammeda a.s.

Upravo ovo je "spomen na tebe kojih smo visoko uzdigli (ajet 4) jer je proglašenjem Alija za Muhamedovog nasljednika napravljen spomen tj. Poslanikovoj porodici je dat status kakav i zaslužuje. A "visoko uzdizanje" za taj arhetipski prauzor ima upravo Alijevo stajanje na Poslanikovim ramenima. Izvanjski gledano, status Poslanikovog nasljednika je Aliju oduzet, no stepen Savršenog Imama nije i ne može jer to spada u domen Božanskog a ne ljudskog. Imam ostaje biti to što jeste, bio priznat ili ne, bio poznat ili ne.

Iza toga se u suri "Širokogrudnost" dva puta (u 2 ajeta) ponavlja kako je sa mukom i last, odnosno olakšanje. Kako se ponavlja dva puta to ukazuje na malu i veliku skrivenost Imama Mehdijs a.s., što predstavlja "muku" (za sljedbenike) a olakšanje je njegova Obznana iz svijeta skrivenosti. S Mehdi-jem je završetak povijesti konačan. On pečati istoriju i tada se ljudi predaju molitvi jer ona kroz Religiju Ljubavi ovladava njihovom unutarnjošću.

Sada se molitva obavlja no u Zlatnom Dobu se ljudi molitvi predaju, a predaju joj se na način punog razumjevanja i bez imalo tjeskobe.

Posljednji ajet sure "Širokogrudnost" kaže:"i samo se Gospodaru svome obraćaj". Vjera u jednog Boga u Dobu Zlatnom ujedinjuje sve religije i vjerske pravce kroz Religiju ljubavi te je to obraćanje "samo Gospodaru". Dakle, bez ikakve primjese višeboštva što je danas izuzetno rijetko i gotovo nemoguće jer je religija uglavnom svedena na obred. Poznato je da vjernici imaju od namaza samo onoliko koliko su u njemu pristuni, a prisutni

su koliko je prisutno njihovo srce. Vidimo, dakle, kako je Muhamed a.s. najavio pojavu zvijezde repatice odosno Halejevog kometa. Kometa pored Zemlje ponovo prolazi za nekih 60-tak godina. Ukoliko čovječanstvo bude postojalo bit će nužna i nova (ezoterijska) tumačenja tog događaja a u svijetlu Poslanikovog iskaza. Jer, znakovi su različiti za svako vrijeme a Kur'an je uvijek nov. U hadisu, nakon spominjanja pojave zvijezde repatice Muhamed a.s. dalje kaže: "... Žene će sa muževima učestvovati u poslovima izvan kuće". Ovo ne znači da žena u socijalno-društvenom smislu ne smije boraviti izvan kuće, već je pokrenuto suštinsko napuštanje (od strane žene) ognjišta kao mjesta gdje se ženska snaga maksimalno očituje, što obuhvata mnoge danas zanemarene stvari poput pravilnog odgoja djece, pripreme hrane i sl. Ovo se zanemaruje usljed trke za materijalnim dobrima.

Dalje se kaže kako će kiša padati za vrijeme ljetnih žega, što ukazuje na drastične klimatske promjene čiji smo svjedoci upravo zadnjih godina i decenija. Ovo nije sporedni već suštinski poremećaj, nastao usljed brutalnog iskorištavanja prirode.

Plemeniti ljudi će biti izloženi srdžbi. Govoreći na jednom mjestu o toj temi, Kur'an kaže: "...oni koji srdžbu savlađuju i opraštaju ljudima".

Rečeno je ljudima (a ne muslimanima ili vjernicima) jer svi ljudi imaju udjela u Božijem oprostima Ademu a.s. Pošto je to tako, svaki čovjek zaslužuje da mu drugi oprosti. U Tamnom Dobu ljudi nisu u stanju da se (čak i minimalno) savlađuju a koliko srdžba potčinjava najbolje možemo vidjeti po broju ubistava u modernom svijetu. Naročito su aktualna "besmislena" ubistva čiji motiv nije poznat.

Siromašan čovjek će biti ismijan i ponižavan. Ovo govori kako će vrijednosni kriteriji razlikovanja ljudi postati isključivo izvanjski. Kako je bogatstvo vrsta božanstva, oni na suprotnoj strani bivaju meta ismijavanja i ponižavanja, jer ne posjeduju ono na osnovu čega je kriterij i uspostavljen.

Jedna predaja kaže kako vjernika može sustići sve izuzev poniženja.

Bazari će se (kaže se dalje u predaji) približiti jedan drugom, dok će ljudi biti nezadovoljni trgovanjem te će huliti na Boga. Spomenuto približavanje bazara je danas moguće vidjeti bukvalno svuda u svijetu, baš kao što posvuda susrećemo nezadovoljne ljude. Jer, unutar današnjeg homo-ekonomikusa prevladava nezajažljivost, jedna stravična pohlepa koju je nemoguće zatomiti. Umjesto da se opskrba smatra Božijim darom te, sljedstveno tome, umjesto da se bude zahvalno Opskrbitelju, današnji čovjek se zaustavlja isključivo na uzrocima, i to na najbanalniji način, tj. gledajući isključivo onog ko ima više od njega. Pedagogija u islamu savjetuje upravo suprotno a to je da se gleda u onog ko ima manje, ko je bolesniji i sl. Ukoliko se pak materijalne vrijednosti uzimaju kao prednost zadovoljstvo je nemoguće postići te takvi ljudi hule na Boga. Govoreći o jednom ajetu u Kur'anu ("a vjerniku ćemo dati da proživi lijep život") Imam Ali a.s. je kazao kako je to zadovoljstvo. Ono se u ajetu, kao što vidimo, vezuje za vjeru. Jer, gdje nema nekog oblika duhovnosti, nema ni zadovoljstva, pošto materijalni svijet po prirodi stvari čini ljude nejednakim. Ljudi će biti ubijani tražeći osnovna prava. Dovoljno je pogledati samo diktature u proteklom stoljeću da bi se ovo vidjelo. Sva kako, najesktremniji oblik terora je bio fašizam.

Slobodarska misao će se progoniti a to danas vidimo najviše upravo u islamskom svijetu koji je posve izgubljen u vremenu i nema odgovore niti na jedno suštinsko pitanje današnjice.

Poslanik nadalje govori: "...Donijet će ljudima jednu stvar sa Istoka a drugu sa Zapada čime će obojiti moj ummet... Teško nemoćnim od ovih tirana". Vidimo kako će ummet biti obojen i sa Istoka i sa Zapada. Stvar koja u Tamnom Dobu dolazi sa Istoka jeste iskrivljena duhovnost odnosno pseudospiritualnost. Prava poplava sekti na Zapadu govori u prilog ovoj tvrdnji. Stvar koja dolazi sa Zapada jeste materijalizam, odnosno ogrezlost u uživanjima. To dvoje će muslimanskoj zajednici dati jednu drugu boju, obojiti ga tako da izvorni izgled više niti ne postoji, i ovo se već odavno događa.

Imam Ali upozorava na dvoličnjake pa kaže: "...oni su zaista zalutali i zavode

druge, griješe i navode druge na grijeh. Oni se mijenjaju u boje mnoge i usvajaju pute različite..."

Jasno je, dakle, kako se licemjeri mijenjaju u boje mnoge, a Poslanik a.s. je, kako smo vidjeli, kazao da će ummet obojiti jedna stvar sa Istoka a druga sa Zapada. Kako je mijenjanje u boje mnoge vezano za licemjerstvo, lažni spiritualizam sa Istoka te vulgarni materijalizam sa Zapada jesu dvoličnosti koje odavno "boje" muslimansku zajednicu i ona je njima obojena. Vidimo kako, prema iskazu Imama Alija dvoličnjaci "usvajaju pute različite", a što su, u ovom kontekstu, pseudoduhovnost Istoka te hedonistička kultura Zapada. Sami Imam Ali a.s. je kazao kako je "Put srednji put Pravi", što će reći da je umjerena uravnoteženost stvarni islamski koncept življenja. Odstupanja, bilo udesno bilo ulijevo, nisu preporučljiva za većinu vjernika. Materijalna razuzdanost, a tako ni ekstremna askeza, ne mogu voditi samostvarenju na pravilan način. Ipak, asketizam je kako dopušten tako i neizbježan za one koji se odvažaju na duhovno putovanje.

Sada promotrimo srednji put (koji nije obojen ni sa Istoka ni sa Zapada) na jedan drugi način. Riječ je o mističnoj usredištenosti, tako važnoj za svakog duhovnog putnika, onoj usredištenosti koja je Pravi Put, kada su otklonjene sve mogućnosti odstupanja, kako desno tako i lijevo.

U suri "Svjetlost" ajet 35 kaže: "Allah je izvor svjetlosti nebesa i Zemlje. Primjer svjetlosti Njegove je udubina u zidu u kojoj je svjetiljka, svjetiljka je u kandilju, a kandilj je kao zvijezda blistava koja se užezje blagoslovljenim drvetom maslinovim, ni istočnim ni zapadnim, čije ulje gotovo da sija kad ga vatra i ne dotakne, sama svjetlost nad svjetlošću. Allah vodi ka svjetlosti Svojoj onoga koga On hoće. Allah navodi primjere ljudima, Allah sve dobro zna". (Besim Korkut je pogrešno preveo dio ajeta koji glasi "ni istočnim ni zapadnim". On je, naime, te riječi preveo kao "i istočnim i zapadnim" što je pogrešno).

Ajet ćemo pokušati razmotriti u kontekstu obojenosti Muhammedovog a.s. ummeta jednom stvari sa Istoka a drugoj sa Zapada, a što se dešava

u (našem) Tamnom Dobu. Bog u ajetu 35 sure "Svjetlost" najprije za Sebe kaže kako je izvor svjetlosti nebesa i Zemlje. Jer, sve ostalo je tama i biva osvijetljeno po Njemu. Primjer svjetlosti Njegove je udubina u zidu, što predstavlja srce Poslanika Muhammeda a.s. Svjetiljka jeste plamen 14 Neporočnih (Muhammed, Fatima i 12 Svetih Imama). Oni su svjetiljke Upute i Pravog Puta. Kandilj predstavlja njihovo privremeno zemaljsko očitovanje.

Zemaljsko očitovanje završava sa dvanaestim Imamom Mehdijem a.s. koji je zvijezda blistava. Blagoslovljeno drvo maslinovo predstavlja Poslanika Isaa (Isusa), koji će pred kraj Svijeta na Zemlju doći zajedno sa Imamom Mehdijem. Maslina ukazuje na Isusa, a blagoslovljeno drvo jeste drvo vilajeta Svetih Imama, ono drvo kojemu je bilo zabranjeno približavanje u rajskom stanju. Adem i Hava su, naime, mogli jesti odakle žele, ali se nisu smjeli približiti drvetu. Jer, cjelina vilajeta ima biti očitovana tek sa Mehdijem a.s. Poslaniku Isau (Isusu) je cjelina vilajeta bila očitovana tek djelimično, baš kao i drevnim Poslanicima.

Maslinovo drvo je "ni istočno ni zapadno", što će reći da Obznanom Mehdi-ja prestaje "obojenost" ummeta kako sa Istoka, a što predstavlja današnju pseudoduhovnost, tako i sa Zapada, odakle dolazi vulgarizirani materijalizam. Ova dvostruka tiranija duha prestaje sa Obznanom Dvanaestog Imama. Upravo na tu vrstu duhovne tiranije je ezoterijski smjerao Poslanik u svom iskazu.

Ulje spomenuto u ajetu 35 jeste sami vilajet Svetih Imama u njegovom zemaljskom očitovanju. Ulje gotovo da sija kada ga vatra ne dotakne. U pitanju je svijet Muhammedove stvarnosti, koji je Poslaniku Musau a.s. djelimično očitovao preko plamtećeg grma. Kako je vatra simbol upute ta uputa se ne odnosi na Muhammedovu a.s. porodicu jer su oni Bezgriješni, dakle upućeni samim rođenjem, te ulje gotovo da sija kada ga vatra ne dotakne.

U tom smislu su 14 Prečistih "sama svjetlost nad svjetlošću". Oni koji ih slijede i uzimaju ih za Pravi Put jesu oni koje Allah vodi ka svjetlosti Svojoj,

jer je spoznaja Imama spoznaja Boga, a o čemu govori i predaja: "Ko spozna svog Imama spoznao je Allaha".

Oni su put oprimiravanja i put znanja. Muhammed a.s. dalje kaže (za one koji će obojiti njegov ummet) da su im tijela ljudska, a srca šejtanska. Poslanik je jedanput upitan da li se šejtani mogu pojaviti u ljudskom obliku?! On je na to pitanje odgovorio da mogu, dodavši: "I tada su najgori". Prema tome, oni koji u Tamnom Doba boje Poslanikov ummet vulgariziranim materijalizmom i pseudoduhovnošću jesu najgori ljudi čija su srca šejtanska.

U predaji se nakon toga (kao znakovi Tamnog Doba) spominju homoseksualnost i lezbejstvo, a znamo koje je danas to razmjere doseglo. Intenzitet, baš kao i kvantitet, nastranih odnosa će se uvećavati. U kućama će se ljubomorno čuvati mladići tek pristigli u punoljetstvo. Ovo neodoljivo podsjeća na neki oblik muških gejši. U pitanju je vrsta odgoja za potrebe istospolnog odnosa i ima se desiti u (još donekle dalekoj) budućnosti.

Muškarci će oponašati žene, a žene muškarce. Ovo se već vidi odavno po mnogo čemu, počevši od druge muške kose, koja nije kao nekad znak muževnosti već suštinske feminizacije muškaraca, a preko istovjetne odjeće do potpuno jednoobraznog ponašanja, gdje kvalitet odnosa među spolovima nužno trpi zbog ovih promjena. Uz to, danas je uobičajena praksa da žene izdržavaju muškarce (a ne obrnuto).

Dalje se kaže kako će se Kur'an i džamije ukrašavati. I ovo vrijeme je također odavno počelo. Vanjsko se uvijek prenaplašava da bi se kompenzirala izgubljena iznutarnost. Danas je ezoterijsko učenje u uzmicanju i mada ono nikada nije bilo masovna svijest ipak je uvijek izmicalo formalizmu, pretjerivanju izvanjskog i okamenjenoj tradiciji. Odavno se zna da sve što se previše nakiti izaziva sumnju upravo zato jer naglašavanje i govori kako baš tu nešto nije u redu. Gradit će se visoke munare koje će nadvisivati ostale kuće, a danas se ide i korak dalje pa se sama pobožnost dovodi u vezu sa visinom munare, kao da je samjerljivost vanjskog i unutarnjeg moguće postići pukim dorađivanjem građevine. Ljudi u džamijama će biti

mного, ali će vladati zavist i mržnja. Jer, vjera nije dospjela u srca a kada ostane samo na jeziku, onda je to, ustvari, Božiji dokaz protiv čovjeka. Javna kamata, prevara i mito su danas stubovi poslovanja, te se smatraju posve "normalnim".

Zbog svega ovoga se umanjuje položaj vjere, a uvećava položaj Ovoga svijeta. Tada će biti mnogo razvoda - kaže se dalje u predaji. Brak je već razoren a razvodi su masovna pojava. Budući da je spiritualna virilnost izgubljena ljudi ne znaju ni zašto žive pa onda još manje imaju razloga ostati s nekim cijeli život. Djeca trpe nezamislivu bol, jer animalni čovjek nije u stanju ponuditi koncept ispravnog odgoja.

Pojavit će se pjevačice i muzika a vladat će najgori iz ummeta. Sve ovo gledamo odavno.

Dalje se u predaji kaže kako će bogataši ići na hadž radi razonode, srednji sloj radi trgovine, a siromasi radi samopokazivanja i čuvenja.

Hadžd je rasonoda bogatih. U ovom dobu znatan broj njih i ne poznaje hadžske propise, čak ni izvanjski, a o ezoterijskim značenjima da i ne govori-mo. Oni se na hadžu zabavljaju i odmaraju od svakodnevnice. Razbibriga je njihov jedini cilj.

Srednji sloj trguje a sve ostalo je "usput", sporedno i nepoznato. Mekka je oduvijek bila trgovačko središte. Ipak, sada je trgovina glavni motiv.

Siromasi, pak, žele samopokazivanje i čuvenje, te vole da ih se oslovljava sa "hadžija", bez obzira što o samom hadžu ne znaju gotovo ništa. Sve tri kategorije napuštaju temeljni preduslov hadža, a to je da se na hadždž krene u Ime Boga. Uz to, siromasi uobražavaju da se Božiji propis hadža ima sprovesti bez obzira na uslove.

Kur'an se neće proučavati radi Allaha već iz drugih razloga. Tako se danas u Kur'anskom tekstu panično traže naučne činjenice koje bi bile dokaz da

je u pitanju Riječ Božija, a što treba da razriješi tjeskobu modernog čovjeka koji za sve treba dokaz.

U tom smislu, razum caruje, ali samo kao praktični um, tj. snalažljivost.

Naravno da u Svetoj Knjizi postoje brojne naučno potvrđene činjenice, ali je to sekundarno. Jer, Kur'an daje smjernice, ali se ne bavi naučnim disciplinama.

Glavna tri plana Kur'ana su etički, antropološki i metafizički, i upravo u tom pravcu treba da se kreću sva ozbiljna istraživanja. Kur'an će se izvoditi poput muzike, a to je glavna preokupacija današnjih učača.

Ljudi će se obrušiti na Ovaj svijet. Imam Ali a.s. je kazao za Ovaj svijet da je dodir njega poput dodira zmije, izvana dodir gladak, ali iznutra je otrov poguban. Većina ljudi je danas zatrovana materijom.

Skrnavice se svetost i čednost čovjeka a ovo dvoje potvrđuje nebesku prirodu čovjekovu. Jer, bez metafizičke realnosti u duhu i discipline vezane uz tijelo ljudsko biće u najboljem slučaju biva prilagođena životinja. Zato u Posljednjem vremenu zli vladaju dobrima. Neimaština će se raširiti među ljudima.

Ponovo recimo, da je dovoljno pogledati Afriku da bi se shvatilo o kakvoj katastrofi ljudskosti je riječ. Jer, potpuno je jasno da su prirodni resursi Zemlje dovoljni za sve.

Vjernik u tom vremenu će postati najponiženiji i najodbačeniji. Ponižavanje drugih proističe iz robovanju ovome svijetu, baš kao i odbačenost, jer ljudi Tamnog Doba poznaju jedino praktičnu korist, a vjera to ne pruža. Zbog toga se ljudi duhovnog usmjerenja odbacuju i ponižavaju, budući da su u velikoj manjini.

Među pobožnim i isposnicima će se pojaviti zloslutnost, prekoravanje

griješnika te traženje mahana, kao i ogovaranje. Ovdje je riječ o pobožnjacima i isposnicima, dakle ne običnim ljudima već osobama za koje se može pretpostaviti da posjeduju određeno duhovno znanje.

Zloslutnost je posljedica podložnosti magiji, pseudoastrologiji i psihologiji. Imam Ali a.s. je rekao kako "loš predznak nije istina", iz čega proističe da pobožnjaci Posljednjeg vremena nisu dorasli takvom pristupu, pošto se među njima javlja zloslutnost.

Zatim se spominje prekoravanje griješnika. Umjesto da se takvima pomogne oni se osuđuju, a to može samo ojačati prestupnike. Griješnik ne mora biti poricatelj i najčešće i nije. Riječ je o osobi koja naprosto ne može odbaciti strasti duše. Kada je pred Isusa dovedena bludnica, on je rekao: "Ko je od vas bez grijeha neka prvi baci kamen", čime je razodjenuo ljudsku grešnost kao takvu koja budući da opseže sve ljude treba najprije biti opservirana iznutra a tek onda izvana. Prekoravanje je, uz to, gubitak vremena koje može biti utrošeno na nešto korisno.

Treće je traženje mahana kod ljudi a što je povezano sa ovim već navedenim. Imam Ali a.s. je kazao kako je "propao čovjek koji ne poznaje vrijednost svoju". On je upotrijebio izraz "čovjek", što znači da je (latentno) posjeduje svaki čovjek. Svaka osoba ima primordijalnu vrijednost.

U skladu s tim, besmislena je svaka izvanjska orijentacija na ljudske mahane koje neizbježno postoje, a čovjek može promijeniti jedino sebe. Zato je Poslanik a.s. kazao: "Blago onome koga zaokupe vlastite mahane i spriječe ga od istraživanja tuđih". Ukoliko se, pak, tuđe mahane istražuju one će se neizbježno naći. Jer, ljudi moraju imati nedostatke a onaj ko ih ima najmanje najpreči je da ih (kod drugih) pokriva i ne obznanjuje.

Vezano za ogovaranje, Imam Ali a.s. je rekao kako je ogovaranje "krajnji napor nemoćnog". Ovo zato jer je nemoć vidjeti grijeh u vanjskom svijetu a ne u sebi, a uz to ogovaranje je najčešće laž. I kad nije u pitanju je krajnji napor onoga koji nema snage spoznati sebe.

Bogati neće dijeliti siromašnima. Razlozi su pohlepa i oholost, a oni su uvijek tu gdje postoji samodovoljnost vođena egoizmom.

Govore će držati ruvejbide. Riječ je o ljudima koji nemaju položaj da govore o općim pitanjima niti mogu duhovno voditi ljude. Nedoraslost te vrste je jedna od dominantnih karakteristika Mračnog Razdoblja. Jer, ljudima ne može upravljati onaj ko ne upravlja sobom, niti može biti predvodnik ko ne zna put.

Zemlja će pustiti glasan krik, a svaki će narod pomisliti da dolazi baš iz njegove domovine. Ovaj "krik" jeste ekološka propast koja će dosegnuti samo dno. To je vapaj Zemlje koja je nepovratno upropaštena i ugrožena brutalnim i ničim ograničenim iskorištavanjem.

Zemlja će izbaciti blaga, zlato i srebro, što je doba Spasitelja. Ljudi će se moći osloniti na principe pravedne raspodjele.

"Poput ovih stubova" - rekao je tada Poslanik. "Ali više nije od koristi, jer predznaci su njegovi već stigli".

Ovim se završava Muhammedov a.s. hadis o Posljednjem vremenu (Ahiri Zeman), odnosno Tamnom Dobu (Kali-Yuga), dobu u kojem odavno živimo, a tama je uvijek najveća prije svitanja. I mrak i svanuće su u nama, tako da nade ima za sve. I svi će jednom biti spašeni.

RATNA LJUBAV

Znamo da patnja oplemenjuje i uzdiže, ali i spušta, razobličava do kraja i onda kada ne želimo. Svako trag svoj ostavi tada; primoran je jer postajanje je zamka za stvorena bića. Izuzetka nema, svi tada sebe izdajemo, gorko ali istinito i bespovratno. Izgledala je drugačija i odsutno snena, melanholično ravnodušna spram svijeta i njegovih mijena. Zelenkasti odsjaji u mirnim očima i tuga nejasna. Jer uvijek ima nešto što boli. I boli svakog. Da nije tako, mogli bismo podnositi čak i tuđu sreću.

Zejna

U ratu sve zadobija značenje drugo i znakovima stradanja priča o svemu,
ulazeći u srca sva, čak i smiješeći se.

Malo često postaje veliko, ali i naizgled veliko otkriva neznatnost svoju.
Za sjećanje više nego dovoljno je...

VRIJEME SNA

Na svijetu ovom ne upoznamo nikog. Samo prepoznamo sjene koje smo nekada promatrali pri svjetlosti punoj, u stvarnosti većoj prije dolaska na zemlju ovu.

Ljubav je sjećanje iz vremena sna, crveni prah jedinstva razasut dušama sa svete planine Uluru.

Hvatamo se tako kobno za pamćenje prvotno i zato nam se čini da je zraka svaka kao vječnost duga. Jer, svako je polovinu svoju odabrao još dok su duhovi lebdjeli iznad gline bezmjesne, sanjali ono što se tek zbiti ima.

S nama ne počinje niti se završava. Putnici smo i svjedoci i molimo Jednost da u putu bude oplemenjenost a da svjedočenje spasi od onoga što može biti propast naša.

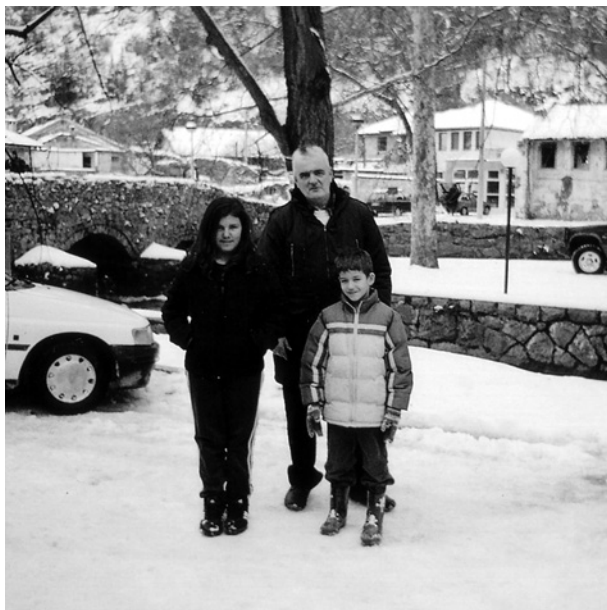

RADOST

Rekao je učenicima da budu ribari ljudi a radost je mreža za naklonost - prenosi se od drugog, sličnog njemu, velikana... Dobro je ono što dolazi iz duha...

Radošću se pridobija svaka duša, dobročinstvom i rječju lijepom ali ako je samo govor, neće djelovati. Dobro je ono što dirne dušu...

Zato je rečeno i da postanemo poput djece jer je jedino radost dječija čista i nepomućena, i nedužna bez uzaludnosti ikakve. Dobro je što gane srce.

ZLATNA MEDALJA

Preplivao je Vislu. Most na rijeci porušen, iza njega se vojska povlači i možda je uputio bar pogled iza sebe. Ispucavši sve metke koje je imao, na kraju je skočio u hladnu rijeku i preplivao je. I preživio. Gefrajter Mehmed Šarac. Kaplar. Ili, pak, vodnik, jer ne znam pravilan prijevod riječi. Ali znam da Bošnjaci nisu imali visoke činove u vojsci Austro - Ugarske monarhije. No, da je carevina "potrajala", osvajali bi sve više i više, uspinjali se. Bili su odani podanici. Hrabri i vjerni, služili bespogovorno i nalazili čast u tom služenju. Možda nisu ni znali zašto je tako. Još vjerovatnije je da mnogi nisu ni razmišljali. Tek, služili su.

Četvrta pješadijska regimenta. Bošnjačka. U dugim zimskim noćima, pored zažarene peći (bio sam dijete), poneko bi se sjetio tog događaja i ispričao ga. Tada, prije tridesetak godina i više, još je bilo živih ljudi iz "onog rata", kako su ga zvali, očito izbjegavajući spominjanje naziva i određenja. Nije se smjelo. Ili, bar nije bilo preporučljivo. Jer, 1945. došla je nova vlast, a s njom, koja donosi sve novo, treba da se do kraja uruši i ono "staro". Nepovratno.

Pažljivo sa osluškivao priče starih pokriven do brade crvenim jorganom koji je bio toliko prostran da je čitava porodica mogla stati ispod. Ipak, nije se praktikovalo. Socijalistička revolucija je već ubrzano podizala standard pa se vrtoglavo umnožavao broj "prevaziđenih" stvari i predmeta. Kupovalo se, a krediti dijeljeni "šakom i kapom".

Pričajući o hrabrosti moga djeda, sijedokosi, još ponosni starci su obično spominjali rijeku Volgu kao mjesto okršaja i odstupnice. Gotovo nemoguće, front nije tako daleko dosežao. Možda su saborci (Stočana je bilo mnogo) htjeli uveličati što više sami događaj, te ga tako učiniti bar "daljim", pošto se u visinu više nije moglo. Jer, "zlatna medalja" za hrabrost je bila najviše vojno odlikovanje bivše Monarhije, i često ni lako nije dodjeljivana. Djed je medalju, navodno, ponio sa sobom zaputivši se "caru Franji", godine

1945. Car nije bio živ, ugasila se i nekadašnja monarhija. Ali je mislio da je "tamo" mogući spas i utočište. Bar podsjeća na nekadašnju slavu, možda neko prepozna starog vojnika. Od čega je tražio spas, možda ni sam nije znao. Starac od oko 60 godina, koji u Drugom svjetskom ratu nije pripadao nijednoj vojnoj formaciji, nije okaljao ruke. Istina, razmijenio bi pokoj u riječ na njemačkom jeziku sa dokonom vojnicima, civilima se ponekad izlazilo u susret. Hrana i stine usluge, istinske veličine svakog rata.

Mehmed Šarac

Izgleda ipak, da je za bijeg bila presudna činjenica da "Rusi dolaze. Dakle, oni isti protiv kojih se nekad borio i čije je metode iskusio na vlastitoj koži. Vremena su se promijenila ali je u njegovu sjećanju bila Visla, i kozačka

surovost i stradanje bez kraja. Medalju je zamotao u bijelo platno i stavio je u čistu, tek obučenu košulju, u lijevi džep. Kod srca. I otišao, da se nikad ne vrati.

Gledajući stare fotografije iz Prvog svjetskog rata, uvijek bih se čudio zažarenim pogledima Bošnjaka, njihovom ponosu na izbledjelim slikama i odsječnoj zapovjedničkoj crti u široko otvorenim očima. Interes tuđi, zemlja tuđa, ciljevi tuđi. Ali oni su pronalazili "nešto svoje". Ili bar mislili da ga imaju. Možda nisu imali ni puno izbora, koliko se to čini sada nama, sa pristojne povijesne udaljenosti. Bošnjak je suviše i prečesto ginuo za tuđe interese. Činjenica kratka i jasna, dostupna, a tako daleka u nesagledanosti povijesnog toka i sebe u njemu.

Medalja za hrabrost bijaše od čistog zlata i oduzeta je samo jednom jedinom čovjeku. Nije bio Bošnjak, a medalju je navodno prodao ili je htio da je proda. Bošnjaci su držali više do časti nego do zlata. I nije tek slaba utjeha. Jer, i tuđa čast je još uvijek čast.

Za potrebe ove knjige gospodin Šefik Rizvanović je ustupio neke fotografije iz svoje privatne zbirke. Ovim putem mu se toplo zahvaljujem.

Autor

Sadržaj

Jednost i mnoštvo	9
Brkina mlinica	11
Zejinin odmor	17
Mirsad i Mate	23
Proročanstvo proroka Isaije	53
Ibrin fes	55
Pasiji život	69
Rođendan	85
Derviš	115
Bolest i lijek	123
Stara ordenja	135
U briačnici	139
Tamno doba	151
Ratna ljubav	179
Vrijeme sna	181
Radost	183
Zlatna medalja	185
 Bilješka o autoru	 190

Jasminko Šarac rođen je 1961. godine u Stocu. Studij sociologije završio je na Fakultetu političkih nauka u Sarajevu. Godine 2001. u izdanju izdavačke kuće DID, objavljuje svoje prvo djelo *Noć mrtvih*. U januaru 2004. godine, u izdanju BZK Preporod Stolac, izlazi zbirka poezije *Melanholija u plavim daljinama Ferare*, potom, u februaru 2005. godine, *Kristova nevjesta*, njegovo slijedeće nadahnuće, također u izdanju BZK Preporod Stolac. Slijede *Lju-bičica Kazablanka* i *Svijetlost Betlehema* 2006. godine, zatim *Bošnjak* 2007. godine, *Pero i skrivenost* i *Put u Magdalu* 2008. godine, *Kapije čistih* 2009., *Tajna svetog imena* i *Keopsova poruka* 2010. godine, *Fakir* 2011. godine *Kalki Avatar* i *Imhotepov nestanak* 2012. godine. I napokon, pred nama je *Provincijalac*.